

Realistinen arviointitutkimus turkulaisten työttömien nuorten aktivoinnista

Leila Rauvola
TURUN YLIOPISTO
Sosiaalipolitiikan laitos
Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen
lisensiaatintutkimus
Marginalisaatiokysymysten sosiaalityön
erikoisala

Lokakuu 2009

1. JOHDANTO	4
2. AKTIIVINEN SOSIAALIPOLITIikka JA SOSIAALITYÖ	6
2.1. AKTIIVISEN SOSIAALIPOLITIIKAN PARADIGMA.....	6
2.1.1. Aktiivisen sosiaalipolitiikan työryhmä.....	8
2.1.2. Työ- ja sosiaalihalinnon yhteistyöryhmä	9
2.1.3. Aktiivisen sosiaalipolitiikan vaikutus sosiaalityöhön	12
2.1.4. Pitkäaikaistyöttömien aktivoinnin ristiriidoista	14
2.2. NUORTEN AKTIVOINTI-INTERVENTION KUVAUS.....	17
2.2.1. Aktivointisuunnitelma.....	17
2.2.2. Kuntouttava työtoiminta.....	20
2.3. TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	22
3. TUTKIMUSTEHTÄVÄ, TUTKIMUKSEN TOTEUTUSTAPA JA AINEISTOT	23
3.1. KVANTITATIIVINEN NÄKÖKULMA	23
3.1.1. Aineiston hankinta	25
3.1.2. Muuttujien laatiminen.....	29
3.1.3. Tutkimuksen kvantitatiivisen osuuden toteutus.....	31
3.2. KVALITATIIVINEN NÄKÖKULMA	33
4. TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN JA KÄSITTEELLINEN PAIKANNUS.....	37
4.1. HYVINVOINTITEORiat JA ELÄMÄNHALLINTA	37
4.1.1. Elämänhallinnan lisääminen aktivoinnin keinoin	41
4.1.3. Nuori aktivointisuunnitelman sopijaosapuolena	47
4.2. ARVIOINTITUTKIMUS.....	49
4.2.1. Realistinen arviointitutkimus.....	52
4.2.2. Aktivointi-interventioiden vaikuttavuus realistisen arvioinnin viitekehysessä.....	56
4.2.3. Esimerkkejä realistisesta arviointitutkimuksesta.....	57

4.3. TUTKIMUKSEN OHJELMATEORIA	61
4.3.1. Aktivointi-interventioon sisältyvä työtoiminta ehkäisee syrjäytymistä	62
4.3.2. Aktivointi-intervention taloudelliset kannustimet ja sanktiot lisäävät osallistumishalukkuutta	63
4.3.3. Yhteinen aktivointi-intervention suunnittelu lisää asiakkaan motivaatiota	65
4.3.4. Kuntouttavan työtoiminnan tulee lisätä työllisyysvalmiuksia	65
4.3.5. Viranomaisten aktivointiyhteistyö parantaa palvelun laatua.....	67
4.3.6. Ohjelmateorian mukaiset aktivointi-intervention vaikutusmekanismit.....	68
5. TUTKIMUKSEN TULOKSET	69
5.1. MÄÄRÄLLISET TULOKSET	69
5.1.1. Aktivoidtavat nuoret ovat syrjäytymisvaarassa.....	69
5.1.2. Nuorten elämänhallintaa heikentävät tekijät	76
5.1.3. Kuntouttavan työtoiminta elämänhallintaa tukevana toimenpiteenä	79
5.1.4. Yhteenveto.....	80
5.2. LAADULLISET TULOKSET	83
5.2.1. Määrätietoisesti etenevät aktivointiprosessit	84
5.2.2. Poukkoilevasti etenevät prosessit	87
5.2.2.1. Kuntouttava työtoiminta keskeytyy.....	87
5.2.2.2. Pitkä kuntouttavan työtoiminta kesto	92
5.2.3. Asiakastyypin tarkempi analyysi elämänhallintaongelmien näkökulmasta	103
5.2.4. Yhteenveto.....	106
5.3. JOHTOPÄÄTÖKSET	108
5.3.1. Aktivointiprosessien pulmakohtia	108
5.3.2. Tulokset realistisen arvioinnin näkökulmasta	110
6. SUOSITUKSET	114
LÄHDELUETTELO:	118

1. Johdanto

Olen toiminut sosiaalityöntekijänä työttömien asiakkaiden parissa erilaisissa työtehtävissä 1990 luvun puolivälistä lähtien, vuodesta 2001 Turun kaupungin työllistymispalveluyksikössä. Lähdin tutkimaan kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuutta turkulaisten työttömien nuorten parissa puhtaasti ammatillisesta mielenkiinnosta. Olen ollut mukana kehittämässä kuntouttavaa työtoimintaa lain voimaantulosta lähtien. Turussa tämä uusi palvelu suunnattiin alussa vain työttömiin nuoriin, joille kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen oli lain mukaan velvoittavaa. Olin aikaisemmin toiminut työllistymispalveluyksikön nuorten palvelujen lähiesimiehenä, joten laki kuntouttavasta työtoiminnasta (L 189/2001) ja sen tuomat uudet mahdollisuudet olivat tuntuneet alusta alkaen innostavilta.

Kuntouttavan työtoiminnan toteuttamistapoja on Turussa kehitetty sekä kaupungin omana toimintana että ostopalveluna. Ostopalveluihin on ohjattu nuoret, jotka tarvitsevat vähemmän ohjausta, paljon ohjausta vaativat nuoret on lähtökohtaisesti ohjattu kaupungin omiin palveluihin joko työkeskukseen tai nuorten työpajoille. Nuorten aktivointisuunnitelmia tekemässä ja aktivointiprosessia tukemassa on alusta alkaen ollut paljon toimijoita: kaupungin aikuissosiaalityö, työvoiman palvelukeskuksen nuorten tiimin työvoimaohjaajat, työllistymispalveluyksikön KOHO -toiminnan urasuunnittelijat, työkeskuksissa työskentelevät työhönvalmentajat, nuorten työpajojen ohjaajat sekä ostopalvelujen toteuttajien ohjaajat. Merkittävän ja välttämättömän panoksen toiminnan toteuttamiseen tuovat lisäksi työpajoilla toimivat työnjohtajat ja ohjaajat.

Turussa kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneiden nuorten määrä on viime vuosina vaihtunut 70–80 välille. Tämä aktivointiin kuuluva sosiaalipalvelu on otettu hyvin vastaan ja sitä osataan hyödyntää. Silti minua sosiaalityöntekijänä on vaivannut kysymys, miten palvelu vaikuttaa nuoren tulevaan selviytymiseen opiskelemissa ja työelämässä. Aktivointiprosessit olevat nuoret ovat harvoin pitkään samojen työparien hallinnassa. Sekä kaupungin että Työ ja elinkeinotoimiston työntekijät vaihtavat työpaikkaa tai työtehtäviä melko usein, joten nuoren aktivointiprosessin tukemista jatkavat henkilöt vaihtuvat. Toisaalta nuoren elämään kuuluvat monenlaiset elämänmuutokset, kuten asunnon tai asuinpaikka-

kunnan vaihto. Lisäksi erilaisten koulutus- tai työpaikkojen kokeilu ja ajoittainen päämäärättömyys kuuluvat nuoruuteen. Koottua tietoa aktivointitoimenpiteiden vaikuttavuudesta ei arkityössä ole kertynyt.

Kuntouttavan työtoiminnan ostopalvelut ovat melko kallista toimintaa (40–60 €/päivä), siksi palvelun piirissä olevan asiakaskunnan määrää on koko ajan seurattu ja kaupungin työllisyysmäärärahasta ostopalveluihin suunnattu määräraha on ollut poliittisen mielenkiinnon kohteena. Palvelun vaikuttavuudesta ei ole noussut merkittävää keskustelua, mutta Turun työvoiman palvelukeskuksen ohjausryhmä oli toivonut vaikuttavuustutkimusta.

Kaupungin työkeskusten tuotannolliseen toimintaan koulutetun henkilökunnan kouluttaminen palvelemaan myös nuoria, jotka ovat täysin vailla työkokemusta ja työelämän pelinsääntöjen tuntemusta, on ollut haasteellista. Ostopalvelujen tuottajat joutuivat yrityksen ja erehdyksen kautta etsimään sopivat toimintamallit melko heterogeenisen nuorten ryhmän kuntouttavan työtoiminnan toteuttamiseksi. Yhteistyö palvelun ostajan ja tuottajien välillä on ollut koko ajan tiivistä ja rakentavaa. Kuvaavaa toiminnan alulle oli, että palvelua ensimmäisen kerran kilpailutettaessa löytyi vain neljä palvelun tuottajaa, joilta kaikilta palvelua päätettiin ostaa. Kaksi vuotta myöhemmin palvelua uudelleen kilpailutettaessa tarjoajien määrä oli edelleen harvalukuinen.

Ammatillisen lisensiaatin tutkinnon opiskelu marginalisaatiokysymysten sosiaalityön erikoisalalla mahdollisti paneutumisen tähän aikuissosiaalityön piiriin asemoituvan nuorten kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuuden tutkimiseen. Realistisen arviointitutkimuksen kysymykset, ”mikä vaikuttaa, kenen kohdalla ja miksi”, tuntuivat sopivan erityisen hyvin juuri nuorten aktivoitumisen tutkimiseen. Päädyin tutkimaan nuorten aktivointiprosessia asiakasdokumenttien pohjalta useastakin syystä. En uskonut saavani nuoria haastattele-malla kokonaiskuvaa aktivointiprosessista. Olen itse tehnyt aktivointisuunnitelmia ja ohjannut nuoria kuntouttavaan työtoimintaan, minkä perusteella arvioin, että nuorten tavoittaminen kuntouttavan työtoiminnan päättymisen jälkeen saattaisi olla työlästä, ja nuorten olisi todennäköisesti vaikeaa arvioida jälkikäteen, mikä aktivointiprosessissa auttoi heitä eteenpäin tai mikä toimi päinvastaisesti. Oletin myös, että nuorten puheessa viranomais-

toiminta ja nuoren muun elämän erottelu olisi vaikeaa. Usein kohderyhmään kuuluvilla nuorilla on myös heikot valmiudet verbalisoida kokemuksiaan.

Oletin, että seuraamalla aktivointiprosessien dokumentointia saisin kokonaisvaltaisen käsityksen eri toimijoiden näkemyksistä ja toiminnasta osana nuorten aktivointia. Työkokemukseni perusteella ennakoin eroja erityisesti työhallinnon ja kaupungin viranomaistoinnassa, sekä kuntouttavan työtoiminnan toteutuksessa osto- ja kaupungin itse tuottamien palvelujen välillä. Halusin tietää, miten nuorten aktivointiprosessit etenevät ja miten viranomaisten välinen yhteistyö aktivointiprosessin toteutuksessa onnistuu. Kiinnostukseni ei kohdistunut siihen, miten nuoret aktivoinnin itse kokevat vaan, miten he aktivointiprosessin jälkeen selviytyvät. Halusin tietää, olemmeko me viranomaiset onnistuneet kehittämään palvelua, joka on vaikuttavaa sosiaalityön näkökulmasta ja lainsäätäjän tarkoittamalla tavalla.

Anneli Pohjolan mukaan (1994, 47) asiakirjatiedot eivät kuvaa elämää, vaan niiden sisältämä informaatio kiinnittyy organisaation tavoitteen toteuttamiseen, jolloin asiakirjoja tutkittaessa tulee pitää mielessä, mitä tarkoitusta varten ne on tuotettu, ja kuka sen on tuottanut. Käytettävissä ollut sähköinen asiakirja-aineisto oli minulle osin työni kautta tuttua. Halusin hyödyntää ammatillista kokemustani kertyneen tiedon analysointiin hyvin tiedostaen asiakirjoihin tallennetun tiedon rajallisuuden ja kontekstisidonnaisuuden. Vuorotteluvapaa mahdollisti etäisyyden ottamisen arkityöhön ja ulkopuolisen tutkijan näkökulmaan asettumisen. Silti on hyvin todennäköistä, etten ole voinut suhtautua täysin objektiivisesti käyttämäni aineistoon.

2. Aktiivinen sosiaalipolitiikka ja sosiaalityö

2.1. Aktiivisen sosiaalipolitiikan paradigma

Suomen aktiivisen sosiaalipolitiikan linjausta toteutettiin ennen kaikkea laissa kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001). Lain voimaantuloa edelsi kahden sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asettaman työryhmän työskentely: aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmä ja työ-

ja sosiaalhallinnon yhteistyöryhmä. Molempien työryhmien toimeksiannot perustuivat Paavo Lipposen II hallituksen ohjelmaan. Euroopan laajuinen hidas talouskasvu, korkea rakenteellisen työttömyys, sosiaaliturvasta riippuvaisten kansalaisten määrän lisääntyminen ja uusliberalististen aatteiden leviäminen näkyivät myös Suomen politiikassa. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta oli suomalainen ratkaisu rakennetyöttömyyden ja syrjäytymisen ehkäisemisen politiikassa. Aktiivinen työvoimapolitiikka sai rinnalleen aktiivisen sosiaalipolitiikan. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmä 1999, 19; Arnkil ym. 2004, 144; Julkunen 2008, 195.)

Yleiseurooppalaisen uusliberalistisen aallon lisäksi lakia kuntouttavasta työtoiminnasta perusteltiin 1990-luvun lopun lukuisien ESR-rahoituksella toimineiden projektien hyvillä tuloksilla työttömien aktivoimisessa. Projektien toimintatavat pitkäaikaistyöttömien yhteisasiakkaiden kanssa haluttiin levittää koko maahan ja vakiinnuttaa vallitseviksi työkäytännöiksi. ESR-projektit olivat pääsääntöisesti kolmivuotisia, työntekijämäärältään hyvin resursoituja hankkeita, joiden toimintatavat eivät olleet vakiintuneet toivotulla tavalla osaksi kunnallisia peruspalveluja. Osaaminen siirtyi työntekijöiden mukana uusiin projekteihin, jotka pystyivät maksamaan parempaa palkkaa ja näin valikoimaan työntekijänsä. (Esim. Järvelä & Laukkanen 2000; Karjalainen & Vahtera 2000.)

Aktiivisen sosiaalipolitiikan keskeinen elementti on sosiaaliturvan vastikkeellisuuden lisääminen. Hyvinvointivaltion universaali kaikille kuuluva perustoimeentuloturva muutettiin vastikkeelliseksi. Työttömille kansalaisille asetettiin velvollisuuksia oikeuksien vastapainoksi. Saadakseen työttömyysturvaa työttömän kansalaisen tulee osallistua aktivointitoimenpiteisiin, kun työttömyys on jatkunut määrätyn ajan. Asiakkaiden aktivoitumisen tukeminen on kuulunut sosiaalityöhön ja olenkin poiminut tähän kappaleeseen sosiaalityön näkökulmasta keskeisiä ja mielenkiintoisia näkökohtia, joilla aktiivista sosiaalipolitiikkaa perusteltiin.

2.1.1. Aktiivisen sosiaalipolitiikan työryhmä

Aktiivisen sosiaalipolitiikka työryhmän kokoonpano oli sosiaali- ja terveysministeriöpainotteinen. Ryhmän puheenjohtajana toimi ylijohtaja Kari Välimäki, ministeriöstä ryhmään osallistuivat myös apulaisosastopäällikkö Reijo Väärälä sekä kolme muuta edustajaa. Reijo Väärälä toimi samanaikaisesti työskennelleen työ- ja sosiaalihalinnon yhteistyöryhmän puheenjohtajana. Työministeriöstä oli mukana ainoastaan yksi edustaja. Muut työryhmän jäsenet edustivat valtionvarainministeriötä, ammattijärjestöjä, Suomen Kuntaliittoa ja Stakesia.

Vuoden työskennelleen työryhmän toimeksiannossa keskeistä oli sosiaali- ja terveystoimen, sosiaalivakuutuksen ja työvoimahallinnon yhteisten asiakkaiden työllistämistä ja aktivointia edistävien rakenteellisten ja lainsäädännöllisten toimenpiteiden selvittäminen sellaisten työttömien osalta, joiden työllistymisedellytykset olivat puutteellisia ja joiden aseman parantaminen edellytti tehostettua viranomaisyhteistyötä, ja joiden toimeentulo nojautui osittain tai kokonaan toimeentulotukeen (Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän muistio 1999).

Työryhmä tutustui useiden eurooppalaisten maiden työkäytäntöihin ja teki työskentelynsä pohjalta ehdotukset muun muassa kuntouttavan työtoiminnan käyttöönotosta sekä nuorten syrjäytymisvaarassa olevien kuntoutuskokeilun aloittamisesta. Poimin työryhmän raportista tässä yhteydessä ainoastaan sosiaalityön näkökulmasta mielenkiintoisia lähtökohtia ja perusteluja, koska ne esiintyvät myös hallituksen esityksessä laiksi kuntouttavasta työtoiminnasta ja ovat vaikuttaneet kunnallisen aikuissosiaalityön kehittymiseen.

Työryhmän toimenpide-esityksen lähtökohtana oli pitkäaikaistyöttömien syrjäytymisen ehkäisy. Raportissa toistuvat sanat asiakaslähtöisyys, vapaaehtoisuus, yhteistoiminta, kuntouttava sosiaalityö, myönteisten kokemusten luominen ja motivaation lisääminen. Elämänhallinnan lisääminen mainitaan osana aktivointisuunnitelmaan sisällytettäviä työllis-

tymistä tukevia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka – työryhmän muistio 1999, 80.)

Poimin raportista mielestäni kaksi sosiaalityön näkökulmasta keskeistä näkökulmaa:

”... lähtökohtana tulee olla asiakkaan kannustaminen, motivoiminen aktiivitoimenpiteisiin sekä myönteisten kokemusten ja mahdollisuuksien luominen. Kuntouttavaan sosiaalityöhön osallistuminen perustuu lähtökohtaisesti vapaaehtoisuuteen (mt., 80)”.

”Tavoitteiden toteutuminen edellyttää asiakaslähtöisyyden noudattamista sosiaalitoimen palveluissa. Suunnitelman laatimisen tulee tapahtua yhteistoiminnassa asiakkaan kanssa. Sosiaalihuollon palveluiden vaikuttavuuden kannalta on keskeistä, että asiakas myös itse kokee voivansa vaikuttaa palveluiden sisältöön (mt., 80)”.

Työryhmä kiinnitti erityistä huomiota nuoriin, jotka olivat keskeyttäneet peruskoulun tai suorittaneet sen huonoin arvosanoin. Nähtiin, että tämän nuorten ryhmän tilanteen parantaminen vaatii runsasta resursointia. Koska nuorilla on puutteita sosiaalisissa taidoissa, kirjoitus- ja lukihäiriöitä, puutteellinen sosiaalinen tukiverkko ja heikko sosiaalinen tausta, uhkaa heitä vakava syrjäytyminen. Työryhmä totesi, ettei tähän ryhmään kuuluvien 15 – 17-vuotiaiden kuntoutuminen ole kenenkään vastuulla ja teki ehdotuksen Kansaneläkelaitoksen organisoimasta kolmen vuoden kokeilusta, jonka aikana toimintaan osallistuville nuorille maksettaisiin kuntoutusrahaa. Tämä ehdotus toteutuikin lähes ehdotetussa muodossa. Kokeilun loppuraportissa kiinnitettiin huomiota varhaiseen puuttumiseen, saattaen vaihtamiseen, nuoren aktivointiin sekä tulevaisuusorientaation ja sosiaalisten siteiden vahvistamiseen. Lisäksi pidettiin tärkeänä, ettei nuorten tukemisen järjestäminen jää kunnissa yhden sektorin harteille. Nuorten olosuhteiden tunnistaminen ja nuorten tukeminen edellyttävät sektorien rajat ylittävää toimintaa. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka –työryhmän muistio 1999, 77; Suikkanen ym. 2004, 222.)

2.1.2. Työ- ja sosiaalihallinnon yhteistyöryhmä

Työ- ja sosiaalihallinnon yhteistyöryhmää johti apulaisosastopäällikkö Reijo Väärälä sosiaali- ja terveysministeriöstä. Työryhmän neljä jäsentä kahdestatoista edustivat työhallin-

toa, josta oli myös toinen sihteereistä sekä varapuheenjohtaja. Osa jäsenistä edusti käytännön asiakastyötä sosiaali- ja työvoimatoimistoissa. Työryhmä osallistui kahteen alueelliseen seminaariin, joissa käsiteltiin uusia yhteistyörakenteita ja käytäntöjä.

Työryhmän toimeksiantona oli arvioida olemassa olevien yhteistyömallien ja aktivointihankkeiden toimivuutta, siirrettävyyttä ja kehittämistarpeita sekä tehdä ehdotukset yhteisten toimintamallien vahvistamiseksi. Työryhmä lähti liikkeelle historiasta. Sen mukaan jo 1930-luvulla etsittiin vastuunjakoja työttömien huollossa. Jo silloista työnvälityslakia uudistettaessa pyrittiin työnvälitys puhdistamaan sinne kuulumattomista sosiaalihuollon asiakkaista ja siirtämään heikosti työllistyvät ja työhaluttomat kunnan huoltoaputoiminnan piiriin. Työryhmä pohtikin, kuka on pätevä arvioimaan, kuka on kelvollista työvoimaa? Tehtävää oli siirretty vuoroin kunnan, vuoroin työvoimatoimiston tehtäväksi. Historiallinen perspektiivi viittasi siihen, että työ- ja sosiaalihuollon yhteisasiakkuuteen liittyvät kitkatekijät ovat yhteistyötä vaativia kysymyksiä, ja että tehtävässä on tärkeää ylläpitää sosiaalisen kuntoutuksen perspektiiviä. (Työ- ja sosiaalihuollon yhteistyöryhmän muistio 1999, 10-11.)

Työryhmän työskentelyn lähtökohtana oli syrjäytymisen ehkäisy yhteistyötä lisäämällä, jolloin yhteistyö ja yhteisasiakkuus nousivat keskeisiksi termeiksi. Syrjäytymiskokemusten taustalla nähtiin olevan moniulotteisia kasautuvia prosesseja, jossa työelämän ulkopuolelle jääminen on vain yksi tekijä. Prosessin muita ulottuvuuksia ovat syrjäytyminen vallan, kulutuksen, osallistumisen, sosiaalisten suhteiden ja hyvinvoinnin areenoilta, jotka yhdessä ja samanaikaisesti koettuna ajavat ihmiset ulos yhteiskunnasta. Tällöin keskeinen kysymys on, miten sosiaali- ja terveyspalvelut, työvoimapalvelut ja sektoreiden koordinoitujen palveluketjut estävät ja pysäyttävät syrjäytymisprosesseja. Työryhmän mukaan tarvitaan kannustavia keskusteluja, mielekästä koulutusta, työkyvyn kohentamista, työelämässä harjoittelua ja joskus pitkäaikaista yksilöllistä tukea. Vaikka työllistyminen avoimille työmarkkinoille voi olla etäinen tavoite, on kaikilla aktivoitumisen muodoilla merkitystä syrjäytymisen syvenemisen ehkäisyssä. (Mt., 13.)

Asiakkaiden työllistymistä edistävät tukiprosessit edellyttävät pitkäkestoista ja intensiivistä yhteistyötä, mikä edellyttää nopeasti reagoivia ja muotoutuvia yhteistyörakenteita, asia-

kasjoukkoa analysoivaa toimintaotetta ja politiikkatyypistä toimintaa. Aktivoitumisen onnistuminen vaatii räätälöityjä, pidempikestoisempia tukitoimenpiteitä ja laajempaa sosiaalista yhteistyötahoihin nojautuvaa turvaverkkoa. Työryhmä piti pidempikestoisia tuettuja ja työllistämiskaksoja keskeisenä, koska vaikeasti työllistyvien yhteisasiakkaiden oman elämänhallinnan takaisin saaminen, työmarkkinavalmiuksien kehittäminen ja kiinnittymisen työelämään vaatii tavanomaista pidemmän ajan. Se ehdottikin 18 – 24 kuukauden palvelukokonaisuutta, joka sisältää kuuden kuukauden kuntouttavan työllistämiskakson, joka voi olla myös osa-aikaista ja jonka tulee olla vapaaehtoisuuteen perustuvaa. (Työ- ja sosiaalihuollon yhteistyöryhmän muistio 1999, 13– 20.)

Työryhmä otti kantaa myös tarvittaviin resursseihin. Sen mukaan sekä kunnan että valtion tulee osoittaa kohdennetusti resursseja yhteisasiakkaiden palveluun. Työ- ja sosiaalihuollon henkilöstön työn organisointi tulee toteuttaa siten, että työntekijöillä on riittävästi aikaa yksilölliseen ja yhteistyöpainotteiseen asiakastyöhön. Yhteispalvelu edellyttää monipuolista vuoropuhelua ja pitkäjänteistä, prosessimaista asiakastyötä, jolloin yhteistyön tekeminen on nähtävä tulosjohdetussa työssä suoritteena. Työryhmä ehdotti sektorirajat ylittävää työn kiertoa, yhteistä työnohjausta sekä yhteistä työntekijöille suunnattua koulutusta. Se näki myös paikallisen johdon sitoutumisen yhteisasiakkaiden asiakaspalvelun kehittelyyn ratkaisevana sekä ehdotti pysyvän sosiaali- ja terveysministeriön ja työministeriön yhteistyöelimien perustamista, joka seuraisi ja arvioisi sektoreiden yhteisasiakkaiden palvelujen kehittymistä ja yhteistyön vaikuttavuutta ja ryhtyisi tarvittaessa vaadittaviin jatkotoimenpiteisiin. Lisäksi pidettiin välttämättömänä yhteispalvelun sitomista alueellisiin hyvinvointi- ja elinkeinostrategioihin. (Mt., 52.)

Työryhmällä oli selkeä käsitys työhallinnon ja sosiaalityön yhteisasiakkaiden vaikeista, kasautuneista elämäolosuhteista, ja se huomioi asiakkaiden aktivoimisen pitkäjänteisyyden ja –kestoisuuden sekä uusien työmenetelmien välttämättömyyden. Se oli myös realistinen sen suhteen, ettei kaikkia pitkäaikaistyöttömiä pystytä auttamaan työelämään, eivätkä he silti välttämättä pääse eläkkeelle. Työryhmän mukaan vaikeimmin työllistyvät tarvitseva työpaikoille ulottuvia yksilöllisiä tukitoimia, jolloin on kehitettävä käytäntöjä, joissa erityiset työn etsijät valmistelevat työntekijöiden siirtymistä avointen työmarkkinoiden puolelle.

2.1.3. Aktiivisen sosiaalipolitiikan vaikutus sosiaalityöhön

Aikuissosiaalityön käsite on vakiintunut 2000-luvulla yleiseen käyttöön. Aikuissosiaalityötä on erityisesti kunnallisissa sosiaalitoimistoissa tehtävä lakisääteinen sosiaalityö, jota ei enää nähdä pelkästään asiakkaiden taloudellisen tilanteen selvittämisenä ja tukemisena. Monesti aikuissosiaalityö eritellään lainsäädäntöpohjaisesti toimeentulotukeen, päihdetyöhön ja kuntouttavaan työtoimintaan. Mukaan voidaan lukea myös mielenterveystyö ja työasunnottomien parissa. Aikuissosiaalityön arvostus on nousemassa ja se nähdään omana kehittämisen alueenaan, vaikka se edelleen on vähemmän arvostettua kuin lastensuojelun sosiaalityö. (Juhila 2008, 15, 25-26; Tuusa 2005, 85; ks. myös Mäntysaari 2006b, 117.)

Aikuissosiaalityön työmenetelminä tai työotteina mainitaan usein kuntouttava sosiaalityö, palveluohjaus sekä muutossosiaalityö. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta nosti esiin yhden aikuissosiaalityön tehtävän – pitkään työttömänä olleiden asiakkaiden työllistymisen ja kuntoutumisen esteiden selvittämisen ja arvioinnin. Kuntouttamisesta onkin tullut aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön keskeinen kehitettävä menetelmä, jolloin kuntoutuksen tavoitteena on ratkaisujen etsiminen syrjäytymisen ja elämänhallinnan vaikeuksiin. Työn painopisteenä on muutos työttömän asiakkaan elämäntilanteessa. Sosiaalityöllä tähdätään asiakkaan voimavaraistamiseen oman elämänsä suunnitteluun ja hallintaan. (Juhila 2008, 21-23; Tuusa 2005, 81-83.)

Kuntouttavan työtoimintalain edellyttämien aktivointisuunnitelmien osapuolena ovat yleensä kunnan aikuissosiaalityön työntekijät, joista osa on siirretty työvoiman palvelukeskuksiin tekemään pelkästään aktivointityötä pitkäaikaistyöttömien parissa. Palvelukeskuksissa tehtävä aikuissosiaalityötä tehdään moniammatillisissa tiimissä, jossa pääpaino on yhteistyössä työhallinnon työvoimaohjaajien kanssa. Liikkeelle lähdetään huolellisesta tilannearviosta ja asiakkaan palvelutarpeen kartoituksesta, jonka pohjalta rakennetaan palvelusuunnitelma. Moniammatillisuus nähdään palvelukeskustyössä resurssiksi työllistymisen mahdollisuuksien kartoituksessa ja itse työllistymisessä. (Juhila 2008, 26-28.)

Matti Tuusa on analysoinut sosiaalityön kehittymistä aktivoinnin viitekehyksessä ammatillisessa lisensiaattityössään, jonka mukaan sosiaalityöntekijöiden rooli painottuu vastuunkantamiseen asiakaslähtöisyydestä, kokonaisvaltaisuudesta ja asiakkaan arjen ymmärtämisestä vastapainona työhallinnon työllistymiseen painottuvalle näkökulmalle. Sosiaalityöntekijät etsivät myös tilanearvion kautta jäsenystä asiakkaan mahdolliselle motivoitumattomuudelle. (Tuusa 2005, 82-83.)

Monisektorisessa yhteistyössä erilaisten toimintakulttuurien, ammattikäytäntöjen ja arvo maailmojen väliset jännitteet heijastuvat käytännön asiakastyöhön. Sosiaalityön prosessimaisen, kokonaisvaltaisuutta ja pitkäjänteisyyttä korostavan työtteen ja työhallinnon työllistämiseen keskittyvän, toimenpidekeskeisen ostopalvelujen kautta rakentuvan palvelukonseptin yhteensovittaminen tuottaa ristiriitoja. Kuntouttavan sosiaalityön ammattikäytännöillä on ollut tilaa kehittyä aktivointiyhteistyön myötä. Muutos on ollut nopeaa ja se on tuonut uusia näköaloja asiakastyön tavoitteisiin ja työmenetelmiin sekä laajentanut yhteistyöfoorumeita. Sosiaalityöntekijät ovat joutuneet arvioimaan omaa rooliaan, työmenetelmiään ja työskentelytapojaan ja tuomaan niitä näkyviksi eri yhteistyötahoille. (Tuusa 2005, 83 - 84.)

Tuusan tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät suhtautuvat aktivointipolitiikkaan pääosin myönteisesti. Kokemukset yhteistyökäytäntöjen muutoksesta koettiin kuitenkin näennäisinä. Aktivointipolitiikan ei koettu tuoneen työhön olennaisesti mitään uutta, sillä velvoitteita ja sanktioita on aina sisältynyt sosiaalityöhön. Hyvinvointipolitiikan ideologinen muutos heikkenevästä universalismista kohti lisääntyvää velvoittavuutta ja kansalaisten omaa vastuuta heijastui monin tavoin sosiaalityön arkeen. Aktivointiin sisältyvä sosiaaliturvan leikkaaminen, yksilöllistäminen ja moralismi koettiin yhteiskunnallisia jakoja syventäväksi tendenssiksi. Sosiaalityön arjessa tavoitteiden ja keinojen ristiriita on keskeinen ongelma. Aktivointiin kaivataan lisää sosiaalisen kuntoutuksen palveluja, joiden avulla voitaisiin tukea asiakkaan arkista selviytymistä ja kuntoutumista. Sosiaalisen kuntoutuksen avulla lisättäisiin asiakkaiden työllistymisvalmiuksia. (Tuusa 2008, 87; vrt. Mäntysaari 2006b, 130.)

2.1.4. Pitkäaikaistyöttömien aktivoinnin ristiriidoista

Aktiivisen sosiaalipolitiikan vaikutus sosiaalityöhön ei ole ollut pelkästään myönteistä. Aikuissosiaalityön painopisteen siirtyminen huollollisesta työotteesta aktivoivaan on vaikuttanut asiakkaiden saamaan palveluun. Nykyisenkaltaisesta aktivointi-interventiosta hyötyy vain pieni osa asiakaskunnasta, kun mittarina käytetään työelämäkynnyksen ylittämistä. Aikuissosiaalityössä aktivoivien työmenetelmien kehittäminen on vasta aluillaan, päihdeongelmien hoito on delegoitu pitkälti terveydenhuoltoon ja toimeentulotuki hoidetaan etuuskäsittelyinä. Huollollisen ja kuntouttavan sosiaalityön erottaminen aktivoivasta työstä siten, ettei asiakkaiden oikeus viimesijaiseen toimeentuloon vaarantuisi, eivätkä he jäisi kuntouttavien palveluiden ulkopuolelle, parantaisi tilannetta sekä asiakkaiden että työntekijöiden näkökulmasta. (Vrt. Mäntysaari 2006b, 122, 125.)

Tuija Kotiranta pohtii väitöskirjassaan (2008), miksi ihmiset eivät aktivoitu, tai miten ihmiset yleensä aktivoituvat. Työntekijätasolla tiedetään, että suurella osalla asiakkaista syrjäytymiskehitys on jo niin pitkällä, että on eettisesti hyvin arveluttavaa yrittää motivoida heitä toimenpiteisiin, jotka tähtäävät työmarkkinoille. Työelämän vaatavuustaso nousee koko ajan. Työhallinnon tutkimusten mukaan jo yli puolenvuoden työttömyys madaltaa uuden työpaikan saamisen todennäköisyyttä. Toistuvaistyötön, jolla ei ole ammattia eikä pitkää työhistoriaa, tietää, ettei hän saa enää vakituista työpaikkaa ja palkkaa, jolla elättäisi itsensä. Tarjottuihin työhallinnon toimenpiteisiin osallistumisen ainoa järkiperuste onkin työttömän asiakkaan näkökulmasta heikon perusturvan säilyttäminen. (Ks. esim. Karjalainen ym. 2008, 63; Valtakari ym. 2008, 119.)

Jo työ- ja sosiaalihuollon yhteistyötyöryhmä piti todennäköisenä, ettei kaikkia yhteisasiakkaita pystytä aktivoimaan työelämään (1999, 20). Aktivointipolitiikan toteutumista on seurattu lukuisten tutkimusten avulla. Yhteinen tulos on, että työttömien ”kova ydin” ei löydä pysyvää paikkaa avoimilla työmarkkinoilla. Uusin yritys on välityömarkkinoiden kehittämisyritykset, jolloin aktivoituneet asiakkaat odottavat ”työmarkkinoiden välillä” pääsyä oikeisiin töihin. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 210-211 ; Arnkil ym. 2004, 118; Valtakari ym. 2008, 119.)

Työ- ja elinkeinoministeriön tuore tutkimus Kohti työelämälähtöisiä integroivia palveluja (2008), pitää työvoiman palvelukeskusten asemaa palvelujärjestelmässä kuitenkin merkittävänä sen heikoista tuloksista huolimatta. Palvelukeskusten palvelurakenteen sijoittuminen työhallinnon ja muiden sektoritoimijoiden (sosiaali- ja terveystoimi, Kela, järjestöt jne.) väliin katsotaan mahdollistavan uuden synnyttämisen, koska siellä on mahdollisuus luoviin voimavarayhdistelmiin. Välimaastossa on parhaat edellytykset nähdä asiakkaiden tilanne kokonaisuutena ja tunnistaa moniasiakkuuden syyt. Verkostomainen palvelu monimutkaisessa asiakastilanteessa tarkoittaa modernisoituvan palvelun kehittämistä. (Arnkil ym. 2008, 298.)

Työvoiman palvelukeskusten näkökulma on liian usein yksilön tilanteesta lähtevä. Aktiivisen sosiaalipolitiikan keskeinen kritiikki kohdistuu siihen, että se yksilöi rakenteellisen työttömyyden syyt. Ongelmiin tartutaan yksilölähtöisin menetelmin, kannustamalla, aktivoimalla, yksilöllisiä suunnitelmia tekemällä ja niiden toteuttamiseen velvoittamalla. Kun nämä ongelmiin tarttumisen menetelmät eivät pure, ollaan helposti yksittäisten kansalaisten syyllistämisen tiellä. Vika on niissä kansalaisissa itsessään, jotka eivät kannustamien ja aktivoimisen avullakaan pääse eroon ongelmistaan. Ongelmista ei niinkään puhuta sosiaalisina tai rakenteellisina”. (Juhila 2008, 58.)

Karjalaisen ym. (2008, 63) mukaan rakenteellinen näkökulma jää yleensä vähäiselle huomiolle aktiivitoimia koskevassa vaikuttavuustutkimuksessa. Kun interventiot ovat yksilökohtaisia, ovat vaikuttavuuden arvioinnit analysejä interventioiden toimivuudesta ja vaikutuksesta yksilötasolla. Tällöin vaikuttavuustulokset saattavat osaltaan yksinkertaistaa syrjäytymisen ja huono-osaisuuden problematiikkaa. Karjalainen ym. pohtivat, miten rakenteelliset tekijät voitaisiin huomioida kuntoutuksessa sosiaalityössä niin, ettei asiakkaalta vaadita kohtuuton suoriutumista tilanteessa, jossa hänellä ei ole riittäviä toimintamahdollisuuksia eikä vapauksia. Karjalainen ym. peräänkuuluttavat esimerkiksi sosiaalisen raportoinnin menetelmiä, joilla tuottaa ja prosessoida vaikuttamiseen tähtäväää tietoa. (mt.)

Sosiaalityön jopa syrjivästä roolista keskustellaan, kun painopiste siirretään yhä enemmän asiakkaisiin, jotka hyötyvät aktivoivista toimenpiteistä. Pitkäaikaisessa köyhyys- ja huono-osaisuuskierteessä olevat asiakkaat siirtyvät vähitellen vailla sosiaalityön ammatillista koulutusta olevien työntekijöiden asiakkaiksi. Vaikeiksi määritellyt kansalaiset putoavat hyvinvointivaltion suojaverkon läpi palvelujärjestelmien ulottumattomiin. (Juhila 2008, 59; ks. myös Mäntysaari 2006, 118.)

Kirsi Juhila (2008, 59) kiteyttää ilmiön moraalisen puolen: ” Se herättää helposti henkiin jaon apua ansaitseviin ja ansaitsemattomiin kansalaisiin. Apua ansaitseviksi määrittyvät kansalaiset, jotka asettuvat annettuun asiakasrooliin ja sen asettamiin vaatimuksiin (esim. aktivointitoimiin osallistuminen, sitoutuminen kuntoutukseen). Ansaitsemattomia ovat taas pelin sääntöjä noudattamattomat, suunnitelmista kiinnipitämättömät ja hyvän asiakkaan rooliin huonosti asettuvat; toisin sanoen ne, jotka eivät tee ihannekansalaisuuden tavoittamisesta itselleen omaa projektia. Avun epääminen jälkimmäisiltä eli vaikeimmilta tapauksilta tulee näin moraalisesti perustelluksi”.

Mikko Mäntysaaren mukaan aikuissosiaalityö on ennen kaikkea köyhien ihmisten parissa tehtävää työtä. Hän pohtii sosiaalityön asiakkuudesta syrjäytymistä sosiaalihuollon asiakaskunnan kovan ytimen, välitystiliasiakkaiden näkökulmasta. Aikaisemmin asiakasryhmän talouden hallinnasta vastasi päihdehuollon sosiaalityöntekijä. Laki holhoustoimesta (442/1999) siirsi osan pahimmin päihdeongelmaisista asioimaan maistraattiin. Kun edunvalvoja ottaa asiat hoitaakseen, ei toimeentulotuen tarvetta yleensä enää ole. Mäntysaari kiinnittää esimerkin avulla huomioita prosessin omistajuuteen. Yhä suurempi osa syrjäytyneiden asiakkaiden palvelujen tuottamisesta siirtyy valtion vastuulle. Varattomat asiakkaat hoitavat talousasioitaan sosiaalitoimistoissa, työvoimatoimistoissa ja Kelassa yhä useammin pelkästään kaupallisen koulutuksen saaneiden henkilöiden kanssa. (Mäntysaari 2006, 117- 120.)

Raija Julkunen (2006, 167) kuvaa myös kulttuuria, jossa sosiaalityö suunnataan erityisesti sellaisille henkilöille, joilla on eniten toivoa ja joilla on edessään paljon ”tuottavia vuosia”. Asiakkaiksi valikoidaan yhteistyökykyiset ja -halukkaat, joiden kanssa on helppo työskennellä ja saavuttaa tuloksia. Olen itsekin ollut mukana suuntaamassa palvelukeskus-

ten asiakastyötä tähän suuntaan, koska on rankkaa perustella vuosi vuoden jälkeen, miksi vaikeasti työllistettävien asiakkaiden kanssa tehtävä työ näyttäytyy tilastoissa tehottomalta, ja siis me, työntekijät huonoilta työntekijöiltä.

2.2. Nuorten aktivointi-intervention kuvaus

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta asetti alle 25-vuotiaiden työttömien aktivoimiseen tiukemmat ”raamit” kuin sitä vanhemmille. Nuorille aktivointisuunnitelma tulee tehdä jo neljän kuukauden toimeentulotukiasiakkuuden jälkeen, ja kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen on pakollista. Osallistumattomuus voidaan sanktioida toimeentulotuen alentamisella. Lainsäätäjän tavoitteena on nuorten toimeentulotuen katkaiseminen mahdollisimman nopeasti. Kuvaa seuraavassa, miten viranomaisten toiminta käynnistyy ja toteutuu Turun kaupungissa, jossa pyritään aktivoimaan kaikki aktivointiehdon piiriin kuuluvat nuoret ja toimintaan on resursoitu melko hyvin myös henkilökuntaa.

2.2.1. Aktivointisuunnitelma

Sosiaalityöntekijät saavat kuukausittain listan niistä asiakkaista, joiden aktivointiehto on täyttynyt edellisen kuukauden aikana. Listalta sosiaalityöntekijä poimii nuoret, joille aktivointisuunnitelman laatiminen näyttää tarkoituksenmukaiselta.¹ Aktivointipalaveriin ei kutsuta nuoria, joilla on toimiva oma suunnitelma työllistyä tai hakeutua koulutukseen lähikuukausina. Sosiaalityöntekijä on jo aikaisemmin tehnyt asiakkaan kanssa ainakin yhden asiakassuunnitelman, jossa on käsitelty myös koulutukseen ja työelämään liittyviä kysymyksiä. Asiakassuunnitelmaan on saatettu jo kirjata, että lähitulevaisuudessa aktivointisuunnitelma tehdään yhteistyössä työhallinnon kanssa määräajan kuluessa, mikäli asiakkaan työttömyys pitkittyy.

¹ Aktivointisuunnitelma tulee tehdä myös työmarkkinatukeen oikeutetulle nuorelle, kun tukea on maksettu vähintään 180 päivää viimeisen 12 kalenterikuukauden aikana. Tällöin vastuu suunnitelman tekemisestä on työvoimatoimistolla. Myös näitä asiakkaita voidaan ohjata kuntouttavaan työtoimintaan, jonka ajalta Kela maksaa työmarkkinatukea. Käytännössä näitä nk. Kelan listoilta ohjautuneita asiakkaita on kuntouttavassa työtoiminnassa erittäin harvoin.

Sosiaalityöntekijä listaa asiakkaat, joille aktivointisuunnitelma tehdään ja sopii työvoiman palvelukeskuksen työvoimaohjaajan kanssa suunnitelma-ajat sekä lähettää asiakkaalle kirjallisen kutsun. Työvoiman palvelukeskuksessa on neljä nuoriin erikoistunutta työvoimaohjaajaa, jotka jalkautuvat sosiaalitoimistoon suunnitelman tekoa varten.

Työvoimaohjaajat ovat jakaneet sosiaalitoimistot postipiireittäin, joten sosiaalityöntekijät ja työvoimaohjaajat ovat pääsääntöisesti toisilleen entuudestaan tuttuja. Silti työvoimaohjaajalla voi olla työparinaan kymmenen eri sosiaalityöntekijää. Sosiaalityöntekijöiden ja työvoimaohjaajien vaihtuvuus sekä työvoimaohjaajien työnkuvien muutokset aiheuttavat sen, että vakiintuneet työparit ovat harvinaisia.

Sosiaalityöntekijällä ja työvoimaohjaajalla on oikeus vaihtaa ennen aktivointisuunnitelman tekoa asiakasta koskevia välttämättömiä tietoja (L 189/2001, § 12). Käytännössä tietojen vaihdosta on luovuttu, koska nuorten työnhaku ei useinkaan ole voimassa ja työhallinnossa on asiakkaasta niukasti tietoa. Sosiaalityön tietojen siirtäminen kirjallisesti työvoimatoimistoon tilanteessa, jossa ei vielä tiedetä, toteutuuko aktivointisuunnitelma, ei tunnu tarkoituksenmukaiselta.

Toimeentulotukilain muutos (2002/1294, 2a §) mahdollisti sen, että sosiaalityöntekijä voi velvoittaa asiakkaan ilmoittautumaan työnhakijaksi toimeentulotuen alentamisen uhalla. Toisaalta nuorelle tulee tehdä työnhakuhaastattelu ennen aktivointisuunnitelmaa (L 189/2001, 3 §). Käytännössä asiakas otetaan työnhakijaksi ja haastattelu katsotaan tehdyksi osana aktivointisuunnitelmaa. Työkäytäntö on pyritty tekemään asiakasystävälliseksi ja työntekijän työaika säästäväksi. Nuori käsittää usein asioimisvaatimukset monessa paikassa ”pompottamiseksi”, jolloin kiinnostus oman tulevaisuuden suunnitteluun heikkenee. Vakiintuneilla työpareilla on työkäytäntöjä, joissa he määrääjoin käyvät läpi asiakkaita, joille suunnitelman tekeminen näyttäisi ajankohtaiselta ja toimivalta. Tavanomaista on, että vasta palaverin alussa käydään läpi, mitä osapuolet asiakkaan tilanteesta tietävät.

Asiakkaalla on oikeus pyytää aktivointisuunnitelmapalaveriin mukaansa tukihenkilö, mistä on maininta asiakkaan saamassa kutsussa (L 189/2001, § 5). Käytännössä asiakkaan itse

mukaan pyytämä tukihenkilö on harvinainen. Tukihenkilön ominaisuudessa aktivointisuunnitelman tekemiseen voi osallistua KOHO-toiminnan² urasuunnittelija, jos asiakas on ollut lähiaikoina KOHO-toiminnan asiakkaana. Urasuunnittelija kutsutaan mukaan, jos sosiaalityöntekijällä on KOHO-asiakkuudesta tieto ja jos asiakas antaa siihen luvan. Urasuunnittelija toimii palaverissa usein asiakkaan puolesta puhuvana henkilönä, jolloin hän välittää tietoa siitä, minkälaisia suunnitelmia aikaisemmin on yhdessä tehty ja mihin ne ovat kariutuneet. Aikaisempiin kokemuksiin nojaava suunnitelma voi olla realistisempi ja asiakkaan todelliset voimavarat huomioivampi. Nuoren asiakkaan on vaikeaa tuoda keskusteluissa esille omia toiveitaan ja työllistymisen esteitään. Työntekijöiltä vaaditaan paljon osaamista, jotta nuoren oma tahto ja näkemykset tilanteestaan pystytään nostamaan osaksi suunnitelmaa tilanteissa, joissa työntekijät eivät entuudestaan tunne asiakasta.

² KOHO-toiminta on osa Turun työvoiman palvelukeskuksen alle 25-vuotiaille nuorille suunnattua toimintaa. KOHO-toiminnan nimi juontaa juurensa vuonna 1996 alkaneesta ESR-projektista. Projekti vakiinnutettiin osaksi kaupungin sosiaaliviraston toimintaa vuonna 2000. Toiminnan nimi on haluttu säilyttää, koska se on nuorten keskuudessa tunnettu. KOHO-toiminnan neljä urasuunnittelijaa työskentelevät yhteistyössä työvoiman palvelukeskuksen nuorten työvoimaohjaajien kanssa. KOHO-toimintaan voi nuori tulla myös omaehtoisesti. Usein sosiaalityöntekijät kertovat nuorelle toiminnasta ja ehdottavat palvelun piiriin hakeutumista ennen aktivointiehdon täyttymistä. Mikäli nuori sitoutuu KOHO-toiminnan palveluihin, ei aktivointisuunnitelmaa välttämättä tarvitse tehdä.

2.2.2. Kuntouttava työtoiminta

Aktivointisuunnitelma, joka sisältää kuntouttavan työtoiminnan, on hyvin usein suunnitelman tarkistus. Jos aktivointisuunnitelma sisältää kuntouttavaa työtoimintaa, tulee se dokumentoida melko yksilöllisesti aktivointisuunnitelmaan (L 189/2001, § 9). Koska kuntouttavan työtoiminnan toteuttamisvastuu on kaupungilla, on kaupunki halunnut pitää itsellään päätös vastuun toiminnan aloittamisesta. Sosiaalitoimen sosiaalityöntekijät eivät tunne kuntouttavan työtoiminnan toteutuspaikkoja, eikä heillä ole mahdollisuutta työskennellä puitteissa liikkua asiakkaan kanssa toimiston ulkopuolella. Kun aktivointisuunnitelmassa sovitaan mahdollisesta kuntouttavan työtoiminnan aloittamisesta, siirretään vastuu toimenpiteen toteuttamisesta KOHO-toiminnan urasuunnittelijalle, joka usein tapaa asiakkaan ensimmäisen kerran työpaikkakäynnin yhteydessä. Jos asiakas on joskus aiemmin asioinut KOHO-toiminnassa, pyritään asiakkuutta jatkamaan tutun urasuunnittelijan kanssa.

Urasuunnittelija päättää kuntouttavan työtoiminnan toteutuspaikasta kuunnellen nuoren toiveita mahdollisimman paljon. Urasuunnittelija ja nuori neuvottelevat työpaikan kanssa kuntouttavan työtoiminnan aloittamisajankohdasta ja viikoittaisesta työajasta. Yleensä nuori on työpaikalla kolmena päivänä viikossa ja hän saa itse valita itselleen sopivimmat viikonpäivät. Kuntouttavan työtoiminnan sopimus lähetetään tiedoksi sosiaalityöntekijälle ja työvoimaohjaajalle. Seurantavastuu asiakkaan tekemistä työpäivistä on työpaikalla, joka kuukausittain ilmoittaa nuoren läsnäolopäivät sosiaalityöntekijälle, työvoimaohjaajalle ja kaupunginkansliaan, josta käsin haetaan valtionkorvaus (L 189/2001, § 24). Työpaikan antaman selvityksen perusteella asiakkaalle maksetaan jälkikäteen toimintarahaa läsnäolopäiviltä. Toimintarahan maksaa asiakkaan sosiaalityöntekijä, joka saa samalla tiedon siitä, onko toimenpide sujunut suunnitelman mukaisesti.

Nuorella on kuntouttavan työtoiminnan aikana kolme työntekijää: sosiaalityöntekijä, työvoimaohjaaja ja urasuunnittelija. Tämän lisäksi työpaikalla on työnohjaaja ja työpaikasta riippuen työhönvalmentaja tai ohjaaja, joka antaa asiakkaalle psykososiaalista tukea työjakson aikana ja pitää yhteyttä aktivointisuunnitelman laadinnassa mukana oleviin tahoi-

hin. Teoriassa vastuuketjut ovat selkeät. Käytännössä asiakas ei välttämättä tiedä, kehen hänen tulee ottaa yhteyttä, kun asiat eivät suju odotetusti.

Vuoden 2004 aikana kehitettiin kuntouttavan työtoiminnan alkuun arviointijakso niille nuorille, joita kukaan työntekijöistä ei tuntenut ja joista täten tiedettiin erittäin vähän. Tavoite oli saada nuorten rajoitteista ja voimavaroista selviytyä kuntouttavasta työtoiminnasta lisää tietoa ennen työpisteeseen sijoittamista. Aluksi arviointijakso toteutettiin ryhmämuotoisena kahden työntekijän ohjaamana. Pian huomattiin, että asiakkaiden oli vaikeaa toimia ryhmässä. Moniongelmaisten ja sitoutumattomien asiakkaiden ohjaaminen ryhmänä oli myös erittäin vaativaa. Syksyllä 2005 arviointi pyrittiin toteuttamaan yksilöllisesti siten, että yksi ohjaaja toimi yhden tai kahden asiakkaan kanssa työkeskuksen kyseistä toimintaa varten eriyttämässä tiloissa pyrkien selvittämään asiakkaan valmiuksia ja rajoitteita. Tavoite oli, että ohjaajalla oli yksi asiakas aamupäivällä ja toinen iltapäivällä. Jos asiakkaita oli samanaikaisesti useita, heitä ei pyritty ryhmäyttämään. Arviointijakson asiakkaille tarjottiin kevytlounas, jonka asiakkaat valmistivat. Ruoan tarjoaminen toimi osallistumisen kannustimena ja oli usein välttämätöntä, jotta nuoret jaksoivat osallistua toimintaan.

Arviointijakson tavoite oli, että nuoret siirtyisivät mahdollisimman nopeasti varsinaiseen kuntouttavaan työtoimintaan. Kesto vaihteli muutamasta päivästä kuukausiin. Jaksojen toteutus oli vaativaa, koska jaksolle ohjattiin yleensä nuoret, joiden valmiuksista ja taustongelmista tiedettiin etukäteen hyvin vähän. Poissaoloja oli paljon, joten kokonaiskäsityksen saaminen asiakkaan tilanteesta saattoi kestää. Jakso päättyi usein siihen, ettei asiakkailla katsottu olevan valmiuksia osallistua kuntouttavaan työtoimintaan, mikä johti tehdyn aktivointisuunnitelman tarkistukseen ja muiden sosiaali- tai terveyspalvelujen tarjoamiseen.

Aktivointisuunnitelmaa tehtäessä sovitaan aina ajankohta, jolloin suunnitelmaa tarkistetaan. Kuntouttavan työtoiminnan tulee kestää yhtäjaksoisesti vähintään kolme kuukautta (L 189/2001, § 13). Tarkistusajankohta sovitaan yleensä kolmannen työtoimintakuukauden loppupuolelle. Jos työtoiminta toteutuu suunnitellusti, kokoontuvat asiakas, työvoimaohjaaja ja sosiaalityöntekijä keskustelemaan, miten työtoiminta on sujunut ja tekemään johtopäätöksiä jatkotoimenpiteiksi.

Yleensä aktivointisuunnitelman tarkistuspalaveriin osallistuu myös urasuunnittelija tai työhönvalmentaja, mikä varmistaa todellisen kuvan saamisen asiakkaan voimavaroista ja selviytymisestä sovituisissa työtehtävissä. Palaveriin voi asiakkaan lisäksi osallistua jopa neljä viranomaista. Muiden kuin sosiaalityöntekijän ja työvoimaohjaajan osallistumiseen pyydetään asiakkaan lupa. Jos kaikki työntekijät ovat asiakkaalle entuudestaan tuttuja (työntekijän vaihdoksia ei ole tapahtunut), voi palaveri tuntua asiakkaasta turvalliselta ja omaa asiaa eteenpäin vievältä. Aktivointisuunnitelman jatkotarkastuksista sovitaan niin monta kertaa, että asiakas työllistyy tai on aloittanut ammattiin tai tutkintoon johtavat päätoimiset opinnot. (L 189/2001, § 5.)

2.3. Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykseni perustuvat käytännön työssä nouseviin kysymyksiin. Arkityössä pohditaan toiminnassa ilmeneviä ongelmia mutta pitkäkestoista tietoa palvelun vaikuttavuudesta ei kerry. Aktivointi-intervention piirissä olevien nuorten ja myös viranomaisten määrä on melko suuri, joten toiminnan vaikuttavuuden tutkiminen oli monestakin näkökulmasta kiinnostavaa. Realistinen arviointi mahdollistaa sen selvittämisen, minkälainen panostus vaikuttaa parhaiten millaisille asiakasryhmille ja millaisissa olosuhteissa (Koivisto 2006, 57). Tavoitteeni on selvittää, millaisella tuella kuntouttava työtoiminta auttaa marginaaliin jumiutuvia nuoria eteenpäin työelämän poluilla. Olen erityisen kiinnostunut siitä, miten olosuhteet ja viranomaistoiminta vaikuttavat siihen, miksi osa nuorista onnistuu ja osa ei.

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset perustuvat kappaleessa 4.1. esiteltäviin hyvinvointiteoreettisiin lähtökohtiin ja 4.3. esiteltävään aktiiviseen sosiaali- ja työvoimapolitiikkaan perustuvaan ohjelmateoriaan.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Parantaako aktivointi-interventio syrjäytymisvaarassa olevan työttömän nuoren selviytymismahdollisuuksia työelämään johtavissa toimenpiteissä?
2. Miten aktivointi-interventio toimii sosiaalityön näkökulmasta työttömän nuoren kuntouttamisen menetelmänä?

Pyrin löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiini sekä kvantitatiivisella että kvalitatiivisella tutkimusotteella hyödyntäen aineiston käsittelyssä pitkää työkokemustani sosiaalityöntekijänä aktivointi-intervention toteuttamisen parissa.

3. Tutkimustehtävä, tutkimuksen toteutustapa ja aineistot

3.1. Kvantitatiivinen näkökulma

Tutkin vuodesta 2001 käytössä ollutta sosiaalityön työmenetelmää, aktivointi-interventiota vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien turkulaisten työttömien nuorten auttamiseksi työhön tai koulutukseen.

Käytän termiä aktivointi-interventio kokonaisuudesta, joka käsittää sekä aktivointisuunnitelman että siihen sisällytettävän kuntouttavan työtoiminnan (vrt. Ala-Kauhaluoma 2003, 123). Interventioon kuuluu yleensä useita suunnitelman tarkistuksia, joissa muutetaan siihen sisältyneen kuntouttavan työtoiminnan toimeenpanoa (esimerkiksi kesto, paikka, työtehtävät) tai suunnataan asiakas joko vaativampiin toimenpiteisiin tai sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin, jos nuoren voimavarat eivät vastaa työelämään johtavien palvelujen vaatimustasoa. Aktivointi-interventio on aktiivisen sosiaalipolitiikan ydintä; työelämän reunalle jumiutuneen nuoren on yritettävä voimiensa mukaan osallistua työtoimintaan. Oman tulevaisuutensa suunnitteluun ja työn kaltaiseen toimintaan osallistumisen oletetaan lisäävän nuoren elämänhallintaa siten, että hän myöhemmin pystyy hakeutumaan ammatil-

liseen koulutukseen ja työvoimatoimiston tarjoamiin palveluihin. Tutkimuksen keskeinen kysymys on tutkia tämän oletuksen paikkansapitävyyttä.

Tutkimuskohteenani olivat kaikkien vuonna 2005 Turussa kuntouttavassa työtoiminnassa olleiden nuorten asiakasrekisteritiedot (N=76). Tutkimusvuosi on toiminnan neljäs toteutusvuosi, joten toiminnan voitiin olettaa vakiintuneen ja toimijoiden (sosiaalityöntekijät, työvoimaohjaajat, urasuunnittelijat ja työhönvalmentajat) löytäneen toimivat yhteistyömuodot. Toimintaa toki kehitetään koko ajan, mutta oleelliset toimijoiden positiot ja toimintakulttuurit olivat jo melko pysyviä ja toimintaa ohjattava kohdejoukko vakiintunut. Seurasin nuorten tilannetta puolitoista vuotta eteenpäin siitä, kun he vuonna 2005 olivat aloittaneet kuntouttavan työtoimintajakson.

Tutkin kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuutta nuorten parissa realistisen arvioinnin viitekehyksessä. Aineistona ovat sähköiset asiakasrekisterit ja kirjalliset suunnitelmat, joita lähestyn ammatillista osaamistani hyödyntäen. Tavoitteena on ymmärtää, miten yhteistyö toimii asiakkaan auttamisen näkökulmasta ja nostaa esiin aineiston tuottamia, intervention toteuttamistapaa koskevia epäkohtia ja laatia niiden perusteella kehittämisehdotuksia.

Realistinen arviointitutkimus selvittää intervention vaikutusyhteyksiä koskevien oletusyhteyksien paikkansapitävyyttä (Rostila 2001b, 38). Kokosin aktivointi-intervention vaikutusoletukset tutkimuksen ohjelmateoriaksi. Ohjelmateoria on työväline, joka auttaa jäsentämään, mitä on tarkoitus tutkia lähemmin. Tutkimuksen tavoite on joko vahvistaa tai hylätä ohjelmateoriassa oletetut vaikutukset (Dahler-Larsen 2005, 30). Tämän tutkimuksen ohjelmateoria perustuu siihen materiaaliin, joka laadittiin ja jolla perusteltiin lain kuntouttavasta työtoiminnasta säätämistä. Tämä laki jatkoi ja vahvisti työ- ja sosiaalishallinnossa jo 1990-luvun lopulla alkanutta aktivointipolitiikkaa tuoden siihen lisää keinovalikoimaa ja velvoittavuutta. Lainsäädännön keskeinen tavoite oli ennaltaehkäistä pitkäaikaistyöttömyyttä. Lain säätämisen taustalla oli laajapohjainen viranomaistyöskentely, joka perustui ko. ajankohdan hallitusohjelmaan. Selvitän ohjelmateorian pohjalta niitä vaikutuksia, joita aktivointi-interventiolla oletettiin olevan nuorten valmiuksiin selvitä myöhemmin elämässään koulutuksessa ja työelämässä. Lisäksi tutkin ja testaan oletuksia siitä, mikä edesauttaa toivottuihin tuloksiin pääsemisessä. (Parpo ym. 2001, 12-14.)

Luvussa 4.3. esitän tutkimuksen ohjelmateorian muodossa lainsäätäjän toimenpiteeseen kohdistamia vaikutusoletuksia. Tutkimus eroaa luvussa 4.2.3. esittelemistäni Nuotta- ja Monet-projekteista siinä, että tutkin nuorten prosesseja ja niiden lopputulosta selkeästi jälkikäteen. Lisäksi interventio toteutetaan osana vakiintunutta viranomaistoimintaa ja osana aktiivista sosiaalipoliittikkaa.

Tutkin aktivointi-intervention vaikutusta työttömien nuorten selviytymiseen 18 kuukauden aikana kuntouttavan työtoiminnan aloittamista. Vaikutusmittaukset, asiakkaan työmarkkinatilanteen muutos lähtö- ja seurantatilanteen välillä, tein kvantitatiivisesti ennen jälkeen asetelmana. Tutkimuksen laadullisen osion tavoite oli saada näkökulmaa viranomaistoiminnan merkitykseen osana intervention toteutusta. Tutkimuksen tavoite on kehittää sekä kuntouttavaan työtoimintaan ohjaamista (oikeat asiakkaat oikea-aikaisesti oikeaan toimenpiteeseen) että työmenetelmiä (viranomaisten yhteistyö aktivointi-intervention toteutamisessa) työpaikallani Turun työvoiman palvelukeskuksessa.

3.1.1. Aineiston hankinta

Tutkimuksen aineistona on tutkimusaikana eri asiakasrekistereihin tallennetut työntekijöiden kirjaamat tiedot. Aktivointi-interventio ja siihen liittyviä tapahtumia kirjataan kolmeen eri rekisteriin: Sosiaaliviraston sosiaalityöntekijöiden käyttämään PEHU-asiakastietorekisteriin, työhallinnon valtakunnalliseen URA-tietojärjestelmään ja KOHO-toiminnan käyttämään työllistymispalveluyksikön sisäiseen asiakastietojärjestelmään TYPY-rekisteriin.

Sosiaaliviraston tietojärjestelmä

Sain tutkimusluvan tietojärjestelmän käyttöön 24.1.2007. Turun sosiaaliviraston PEHU-asiakastietojärjestelmää käytetään sekä lastensuojelussa että aikuissosiaalityössä. Järjestelmään on vuodesta 2004 tallennettu myös sosiaalityöntekijän laatimat asiakassuunnitelmat ja sen avulla hoidetaan toimeentulotuen myöntäminen. Järjestelmän AITO-näyttöön kertyy tieto jokaisesta sosiaalityöntekijän tai etuuskäsittelijän tekemästä toimenpiteestä, joten se mahdollistaa asiakkaaseen kohdistuneiden toimenpiteiden kronologisen seurannan. Lisäksi on mahdollista identifioida toimenpiteen tekijä työntekijäkoodin perusteella.

Aktivointisuunnitelmia ei sosiaalivirastossa tallenneta keskitetysti PEHU-tietojärjestelmään. Toisinaan sen osia liitetään osaksi asiakassuunnitelmaa. Käytäntö vaihteli vielä vuonna 2005. Aktivointi-istunnossa suunnitelma tulostetaan ja asiakas, sosiaalityöntekijä ja työvoimaohjaaja allekirjoittavat sen. Käytin tutkimuksessani PEHU-tietojärjestelmän AITO-näyttöä ja asiakassuunnitelmia tarkistaen asioita myös toimeentulotukipäätöksistä.

Olen käyttänyt PEHU-asiakastietojärjestelmää toimiessani aikuissosiaalityössä vuosina 1998-2000, joten tietojärjestelmä oli minulle tuttu. Työvoiman palvelukeskuksen sosiaalityöntekijänä minulla oli lukuoikeus PEHU-asiakastietojärjestelmään palvelukeskuksen asiakkaiden osalta. Kopioin käyttööni tutkimukseen kuuluvien asiakkaiden tutkimusajalla tehdyt asiakassuunnitelmat sekä AITO-näytöt. Sivuja asiakasta kohti kertyi 10-20 asiakassuunnitelmien määrästä ja pituudesta riippuen. Tarvittaessa tarkistin asiakastietoja aineiston analyysin yhteydessä vielä PEHU-asiakastietojärjestelmästä.

Työhallinnon tietojärjestelmä

Työministeriön tutkimusluvan 5.3.2007 (481/032/2007 TM) mukaisesti minulla oli oikeus tutustua Turussa ajalla 1.1.-31.12.2005 kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneiden alle 25-vuotiaiden nuorten URA-tietojärjestelmään kirjattuihin yksilöityihin asiakastietoihin. Tulostin seuraavat tutkimusasiakkaita koskevat tiedot URA-tietojärjestelmästä: työnhakijan perustiedot, työnhakutiedot, yhteydenotot, yhteistyötahojen yhteydenotot ja työvoimapolitiittiset lausunnot. Tulostettuja sivuja on keskimäärin viisi asiakasta kohti. Sivujen määrä riippui asiakkuuden pituudesta ja tehtyjen toimenpiteiden määrästä. URA-tietojärjestelmän yhteydenotot näyttöön mahtuu rajallinen määrä tietoja. Jos tapahtumia on paljon, varhaisemmat tapahtumat pyyhkiytyvät pois. Kaikki seurantajakson aikaiset tapahtumat eivät näin olleet enää aineiston keruuajankohtana käytettävissä. Tällaisia asiakastilanteita oli koko asiakasmäärässä kuitenkin vain muutamia.

En ole aikaisemmin käyttänyt URA-tietojärjestelmää. Järjestelmä on ainoastaan työhallinnon työntekijöiden käytössä. URA-tietojärjestelmän käyttö on tarkasti ohjeistettua. Silti

yksilöllistä vaihtelua joidenkin näyttöjen käytössä esiintyi. Tutkimuksen käytössä olevilta asiakasrekisterin näytöiltä on kerättävissä seuraavat tiedot:

1. Työnhakijan perustiedot -näyttö kattaa seuraavat merkinnät: nimi, henkilötunnus, kansalaisuus ja äidinkieli, ammatti, peruskoulutus, koulutus, työnhaun alkamisajankohta, työllisyys, uusin ja seuraava sovittu yhteydenotto. Lisäksi näytölle on kirjattu aikaisemmat asiakkaan ilmoittamat työsuhteet. Nuorten kohdalla työsuhteena kirjataan myös kuntouttava työtoiminta ja työharjoittelu; sen sijaan työkokeilua ei näytölle merkitä. Olen käyttänyt tämän näytön tietoa kuntouttavan työtoiminnan aloituspäivämääränä. Käytännössä aloituspäivämäärä on saattanut myöhentyä jo sovitusta päivämäärästä, kokonaisuuden kannalta asialla ei ole kuitenkaan merkitystä.

2. Työnhakunäytöltä ilmenee, onko hakijan työnhaku voimassa, ja onko asiakas sijoitettu työvoimapolitiittiseen toimenpiteeseen. Esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan ajalta näytöllä lukee aloituspäivämäärän kohdalla ”siirtynyt työvoiman ulkopuolelle”. Näytöltä on poimittavissa, milloin asiakas ei ole uusinut työnhakuaan, sijoitus työllisyys-toimenpiteeseen ja työnhakijaksi ilmoittautuminen. Näyttö toimii tutkimuksessani ”karttana” asiakkaan asiakkuuteen työvoimatoimistossa. Merkinnät tälle näytölle ovat työvoimaohjaajia velvoittavia.

3. Yhteydenotto-näyttö toimii työvoimaohjaajan muistilistana työntekijän omista ja asiakkaan yhteydenotoista ja tehdyistä toimenpiteistä. Näytöltä voi lukea esimerkiksi ”varattu aika aktivointisuunnitelman tekoa varten, tai hakija jätti kurssihakemuksen. Näytön merkintöjä tulkitsemalla ja vertailemalla muiden näyttöjen merkintöihin pystyi päättämään puuttuvia tietoja asiakkaan polusta. Eri työntekijöillä on omat persoonalliset tapansa käyttää näyttöä, joten täysin yhtenäisen tiedon kerääminen ei ole mahdollista. Näyttö toimi hyvänä apukeinona muiden lakisäänteisten merkintöjen tulkitsemisessa.

4. Yhteistyötahojen yhteydenotot näytölle kirjataan esimerkiksi yhteydenpito sosiaalityöntekijään, KOHO-toiminnan urasuunnittelijaan tai muihin yhteistyötahoihin. Näyttöön kirjataan myös tieto siitä, että tietoja on toimitettu ulosottojärjestelmään.

Hyödynsin tutkimuksessani tätä näyttöä muodostettaessa taustamuuttujia (velkaongelma), ja myöhemmin tutkimuksen laadullisessa osiossa viranomaistoiminnan kirjaamiseen nuoren aktivointiprosessia kuvaavaan uraan.

5. Työvoimapolitiittiset lausunnot -näytön täyttö on velvoittavaa työvoimaohjaajille. Näytöllä on esimerkiksi merkinnät siitä, onko hakija osallistunut yhteishakuun. Näytöllä on myös merkintä kuntouttavan työtoiminnan aloittamisesta ja kuukausittaisista läsnäolopäivistä, silloin kun asiakas on työmarkkinatukeen oikeutettu. Näytöllä näkyy myös työnhakijan laiminlyönnit koskien niitä velvoitteita, joita työvoimatoimisto työnhakijalta velvoittaa (yhteydenottopyynnön laiminlyönti, työnhaun uusimatta jättäminen) sekä asiakasta koskevat toimikuntakyselyt. Näyttö toimi tutkimustiedon keruuta täydentävänä, ja siitä pystyi tarkistamaan muilla näytöillä olevia epäselvyyksiä.

AmmatINVALINNAHOJAUSTA koskevat tiedot ovat salaisia. Ne eivät ole työvoimaohjaajien käytettävissä. Asiakkaan ohjaus ammatINVALINNAHOJAAJALLE kirjataan URA-tietojärjestelmän yhteydenotot näytölle. Ohjauksen tulokset ovat vain psykologin ja asiakkaan tiedossa.

URA-tietojärjestelmässä on useita näyttöjä, joihin asiakkaan tiedot kirjataan. Kirjaukset tehdään usein kiireessä osana esimerkiksi puhelinkeskustelua. Kirjauksia tekee myös usea toimihenkilö. Jos asiakas asioi muulla kuin nimetyllä työvoimaohjaajallaan tai tämä ei ole tavoitettavissa, tekee päivystävä virkailija merkinnät. Kokeneellakin työvoimaohjaajalla kuluu aikaa, kun hän luo kokonaiskuvaa ennestään tuntemattoman asiakkaan tilanteesta usean eri näytön tiedoista.

Vaikka URA-tietojärjestelmä ei ollut minulle entuudestaan tuttu, uskon tulkinneeni asiakastietoja oikein, koska tunnen asiakasprosessin normaalin kulun. Yllättäviä tietoja oli mahdollista myös verrata muiden tietojärjestelmien tietoihin.

Työllistymispalveluyksikön tietojärjestelmä

Työvoiman palvelukeskuksen kaupungin työllistymispalveluyksikön sisäinen tietojärjestelmä (TYPY-asiakasrekisteri) on vain yksikön omien työntekijöiden käytössä. Järjestelmä on otettu käyttöön vuonna 2000, kun yksikkö perustettiin, eikä se ole yhteydessä PEHU- eikä URA-tietojärjestelmään. Yksikön urasuunnittelijat käyttävät tietojärjestelmää asiakastietojen ylläpitämiseen, jolloin se palvelee yksittäisten työntekijöiden asiakasta koskevien tietojen tallentamispaikkana. Järjestelmästä kerätään yksikköä koskevat seurantatiedot, joten tiettyjen asioiden merkitseminen on työntekijöitä velvoittavaa (osallistuminen aktivointisuunnitelman tekemiseen, kuntouttavaan työtoimintaan ohjaaminen). Järjestelmän muistiinpano-osioon merkitään asiakastapaamiset ja yhteydenotot sekä asiakkaisiin että yhteistyötahoihin. Muistiinpanoihin kirjataan myös asiakkaan käyttämättä jääneet vastaanottoajat sekä yritykset tavoittaa asiakas puhelimitse, tekstiviestein tai kirjeellä.

Käytin TYPY-asiakasrekisteriä muita rekistereitä täydentävänä tietolähteenä. Tarkistin siitä muuttujien tietoja soveltuvien osin (esimerkiksi ammatillisten opintojen keskeyttäminen, asumismuoto, elämänhallinnalliset ongelmat) sekä asiakkaan asiointeja KOHO-toiminnassa ennen kuntouttavaan työtoimintaan ohjaamista. TYPY-asiakasrekisterin merkintöjen tarkkuus on riippuvainen merkintöjen tekemiseen liikkenevästä ajasta. Hyvin kiiressä aikoina merkintöjä tehdään jälkikäteen, jolloin tarkkuus ymmärrettävästi kärsii ja merkintöjä voi jäädä tekemättä. Olen käyttänyt TYPY-asiakasrekisteriä koko sen käytössä olo ajan, joten rekisterin asiakastietojen lukeminen ja tulkitseminen on ollut osa arkityötäni.

3.1.2. Muuttujien laatiminen

Tutkittaessa elämänhallinnan lisääntymistä tulee olla jonkinlainen käsitys nuoren elämäntilanteesta seurantajakson alkaessa. Lähdin muodostamaan tutkimuksen muuttujia hyvinvointiteorian elämänhallintakäsitteiden pohjalta. Käytettävissä oli ainoastaan eri rekistereihin kirjatut tiedot nuorista. Nuoren hyvinvoinnin tasoa kuvaavina tekijöinä löytyi tietoja

asumisesta, mahdollisesta lastensuojelutaustasta, päihteiden käytöstä ja mielenterveyden ongelmista. Siitä, miten asiakas todella voi (tarpeen tyydytyksen taso, kokemus hyvinvoinnista, kuuluminen yhteisöön ja itsensä toteuttamisen mahdollisuudet) ja, mitkä ovat hänen ensisijaiset tarpeensa, voi vain arvailla. Näitä subjektiivisia hyvinvoinnin kokemuksia aineisto ei tuottanut. (Vrt. Pohjola 1994, 35.)

Hyvinvointia kuvaaviksi muuttujiksi valitsin seuraavat tiedostoista poimittavissa olevat tiedot: koulutus, ammatillisten opintojen keskeyttäminen, asumisen muoto, työkokemuksen määrä ja asiakkuuden kesto sosiaali- ja työvoimatoimistossa ennen interventiota. Elämänhallintaa vaikeuttavista tekijöistä poimin ongelmat seuraavilla alueilla: kasvuolosuhteissa, koulunkäynnissä, mielenterveydessä, terveydessä, päihteiden käytössä, josta erikseen opiaattiriippuvuus, velkaongelma ja mahdolliset rikokset. Laskin lisäksi elämänhallinnallisten ongelmien yhteismäärän. Sitoutumista palveluihin mittasin mahdollisten normialennusten määrällä. Muuttujana oli myös kuntouttava työtoiminnan toteutuspaikka, koska halusin selvittää sen vaikutusta toimenpiteen onnistumiseen.

Ulkoisen elämänhallinnan parantumista päätin tarkastella kuntouttavaan työtoimintaan osallistumista seuraamalla. Mitä vähemmän keskeytyksiä ja poissaoloja, mitä enemmän työtunteja päivässä ja päiviä viikossa ja mitä pitempään jakso kesti, sitä parempi elämänhallinta. Elämänhallinnan lisääntymistä seurasin tarkastelemalla nuoren työvoimapolitiittista tilannetta kolmen kuukauden välein. Nuori oli joko työvoiman ulkopuolella, työtön työnhakija, kuntouttavassa työtoiminnassa, työharjoittelussa tai -kokeilussa, ohjaavassa koulutuksessa, työssä, opiskelemassa tai sairaalomalla. Kuntouttavan työtoiminnan toteutuneiden toimintapäivien määrän selvittäminen osoittautui odotettua vaikeammaksi. Pidetty tilastot olivat eräiden työpaikkojen osalta epäluotettavia, joten pystyin hyödyntämään tietoa vain suuntaa antavasti.

Nuoren toimeentulon lähdettä (ei tuloja, toimeentulotuki, työmarkkinatuki, palkkatulo, opintoraha, sairauspäiväraha, kuntoutusraha tai jokin muu) tarkasteltiin samoin kolmen kuukauden välein. Tavoitteena oli selvittää, auttaako kuntouttava työtoiminta nuoria siirtymään ensisijaisen tuen piiriin. Koska tutkin myös prosessia toteuttavien viranomaisten toimintaa, muodostin vielä seuraavat muuttujat: aktivointi- ja asiakassuunnitelmien määrä

seurantajaksolla, ohjaus muihin palveluihin tutkimusjakson aikana sekä eri sosiaalityöntekijöiden työvoimaohjaajien ja urasuunnittelijoiden määrä seurantajaksolla. Lisäksi tein muuttujan, joka oli oma arvioni nuoren selviytymisestä työvoimapolitiisissa toimenpiteissä prosessin jälkeen. Tämän muuttujan muodostaminen oli perusteltua siitä syystä, että viimeinen seuranta-aika (18 kk kuntouttavan työtoiminnan alkamisesta) ei aina anna todellista kuvaa edes senhetkisestä tilanteesta. Tilanne voi olla juuri muuttumassa joko parempaan tai huonompaan suuntaan. Tarkastelemalla asiakkaan aktivointiprosessin kulkua puoleltoista vuoden ajan hyödyntäen omaa työkokemustani, arvioin nuoren tulevaa selviytymistä.

Aloitin aineistoni käsittelyn analysoimalla asiakaskohtaisille seurantalomakkeille (liite 1) kerätyt tiedot tilastollisesti SPSS-ohjelmistolla. Näin sain kokonaiskuvan aineistosta. Kartoittavien analyysien tuloksena pystyin erottelemaan ryhmiä, joissa aktivointi-interventio näytti tuottavan odotetun tuloksen ja ryhmiä, joissa se ei näyttänyt toimivan.

3.1.3. Tutkimuksen kvantitatiivisen osuuden toteutus

Markín, Henryn ja Julnesin mukaan (2000) mukaan realistiseen arviointiin voi sisältyä kaksi perusorientaatiota tai lähestymistapaa, joiden avulla intervention toimiva mekanismi selvitetään. Toimivia mekanismeja etsitään joko selityksiä kilpailuttamalla tai selityksiä etsimällä. Kilpailuttamisella tarkoitetaan selityksiä koettelevaa deduktiivista tutkimusotetta, jolloin tutkimusprosessin tuloksena toinen vaihtoehtoisista selityksistä osoitetaan vääräksi. Selitysten etsiminen puolestaan on induktiivinen, aineistolähtöinen tutkimusote, jonka avulla aineistosta muodostetaan tutkittavaa interventiota koskevaa teoriaa. Selitysten etsiminen on käyttökelpoinen lähestymistapa, jos intervention toimivuudesta ei ole vahvaa teoriaa tai kun vaikuttavia mekanismeja koskevat teoriat ovat spekulatiivisia. (Korteniemi 2005a, 28; Rostila 2001b, 38.)

Selityksien etsintä toimivien mekanismien löytämiseksi voi tapahtua:

1. Kartoittavan analyysin ja graafisten esitysten avulla tunnistetaan intervention alaryhmien tai olosuhteiden välisiä eroja intervention tuloksissa (tuloserot). Erojen pohjalta kehitellään ideoita mahdollisista taustalla olevista mekanismeista.
2. Regressio- ja varianssianalyysin avulla selvitetään toiminnan vaikuttavuudessa ilmeneviä eroja (tuloserot) alaryhmittäin ja tilanteittain, mikä puolestaan antaa vihjeitä mahdollisista vaikuttavista mekanismeista. Havaittuja yhteyksiä ei kuitenkaan voida tulkita näytöksi mekanismien olemassaolosta, vaan havaintojen tulisi johtaa teorian kehittelyyn ja syntyneiden oletusten testaamiseen toisen aineiston avulla tai mahdollisesti jatkotutkimuksessa.
3. Viitteellistä vahvistusta saaneiden mekanismien perusteella muodostetaan täsmällinen tuloksia koskeva ennuste ja selvitetään sen paikkansapitävyys (the context-confirmatory approach).
4. Selvitetään tulosten variaatioita intervention kohteena olevissa ryhmissä ja pohditaan, mikä tuntematon mekanismi voisi selittää kyseisen tulosten vaihtelun eri alaryhmissä. (Rostila 2001b, 40.)

Katson, että induktiivinen, aineistolähtöinen selitysten etsiminen soveltuu tutkimukseni perusorientaatioksi, koska myöhemmin ohjelmateorian muodossa esittelemäni teoria intervention toimivuudesta perustuu aktivointi-intervention vaikutusoletuksiin, joten mekanismeja koskevat oletukset ovat spekulatiivisia.

Mansoor Kazin mukaan (2003) työntekijöiden dokumentointia analysoimalla saadaan selville, miten työntekijät toimivat nyt, ja mitä asiakkaalle silloin tapahtuu: "What actually works, for whom and in what contexts". Olennaista on systemaattinen työn avaaminen eri menetelmin. Tulevan työn kehittäminen tapahtuu systemaattisen työn kirjaamisen ja dokumentoinnin avulla. Tässä tutkimuksessa viranomaiset dokumentoivat aktivointi-intervention kolmeen asiakastietojärjestelmään. (Lindqvist 2005, 14.)

Aktivointisuunnitelmien paperiversioiden piti olla arkistoituna työhallinnossa, mutta useat muutot ja epäyhtenäiset tavat arkistoida asiakirjoja tekivät aktivointisuunnitelmien järjestelmällisen lukemisen mahdottomaksi. Aktivointiprosessien urien keskeiset lähteet olivat

sosiaalityön asiakassuunnitelmat, toimeentulotukipäätökset ja muut asiakkaiden yhteydenotot, URA-tietojärjestelmän yhteydenotot- ja yhteistyötahojen yhteydenotot –tiedostot sekä KOHO-toiminnan urasuunnittelijoiden muistiinpanot.

3.2. Kvalitatiivinen näkökulma

Tutkimussuunnitelmaani kuului aineiston tarkempi analysointi muodostamalla nuorten aktivointiprosesseista koko seurantajakson jokaisen kuukauden tapahtumat keräävät urat. Tavoitteeni oli etsiä realistisen arvioinnin mukaisia yhdistäviä tekijöitä (mekanismeja) siitä, miksi aktivointi-interventio auttaa osaa nuorista eteenpäin ja osaa ei, sekä saada yksilöidympää tietoa viranomaistoiminnasta aktivointi-intervention aikana.

Forssénin (1993, 50) mukaan marginaaliryhmien kohdalla elinolojen ongelmia jäsentävät yksityiskohdat saattavat tilastollisessa analyysissä hukkaa tietojen tulvaan. Laadullisten menetelmien tavoite on nimenmukaisesti ”etsiä jäsenystä (ymmärrystä) kaaokseen”. Lindqvist (2005, 13) viittaa samaan asiaan toteamalla, ettei ole perusteltua mitata tilanteen X1 muutosta samanlaisella tavalla kuin jonkin toisen tilanteen Y2 kehittymistä, koska ammatillisen työn, työtteen ja palvelun tulee olla mahdollisimman yksilöllistä huomioiden tuettavan tilanne, elämän olosuhteet ja historia. Tästä syystä ammatillaiset ovat pettyneitä keskimääräisiä tuloksia esitteleviin tutkimuksiin. Arvioinnin tulee voida huomioida asiakkaiden lähtökohtien erilaisuus.

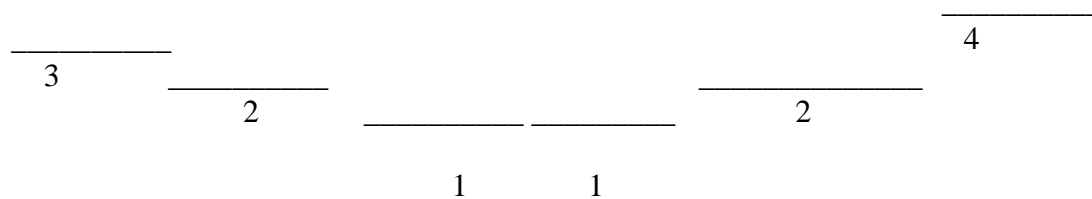
Aineisto jakaantui kvantitatiivisten tulosten pohjalta kahtia sekä elämänhallinnallisten ongelmien määrän että aktivointi-intervention tuloksellisuuden suhteen. Tuntui yksinkertaiselta todeta, että elämänhallintaongelmien määrä olisi ainoa nuorten työ- ja koulutuspoluilla pärjäämistä selittävä tekijä.

Aktivointi-interventiota kuvaavien urien tekeminen edellytti eri tiedostojen yksityiskohtaista lukemista ja kaikkien intervention aikaisten tapahtumien merkitsemistä uraan, mikä oli hyvin työlästä ja aikaa vievää. Koska kvantitatiivinen aineisto ei tuottanut toivomaani ryhmittelyä asiakkaista, jouduin pohtimaan, keistä asiakkaista teen aktivointiprosessia kuvaavat urat. Olin suunnitellut kuvaavani vain joitakin tyypillisiä uria.

Päädyin käyttämään ryhmittelyssä kvantitatiivisen aineiston muuttujaa numero 20, joka kertoo nuoren työvoimapolitiittisesta statuksesta kolmen kuukauden välien. Nuori oli seurantajakson alussa kuntouttavassa työtoiminnassa, jonka jälkeen hän siirtyi vaativampaan toimenpiteeseen tai putosi takaisin työttömäksi työnhakijaksi tai kokonaan työvoiman ulkopuolelle. Nuorten urat näyttivät etenevän joko selkeästi ylös- tai alaspäin tai poukkoilevan edestakaisin. Tein ensin jokaisen nuoren aktivointi-interventiosta kuvion 1. mukaiset janat, jotka nimesin joko nouseviksi, laskeviksi tai epätasaisiksi.

Kuvio 1. Esimerkki on epätasaisesti etenevästä asiakasprosessista, jossa nuori siirtyy kuntouttavasta työtoiminnasta työttömäksi työnhakijaksi, edelleen työvoiman ulkopuolelle, takaisin työttömäksi työnhakijaksi ja aloittaa lopuksi työharjoittelun

Muuttuja 20: Työvoimapolitiittinen tilanne kolmen kuukauden välein: 3, 2, 1, 1, 2, 4

1 = työvoiman ulkopuolella, 2 = työtön työnhakija, 3 = kuntouttava työtoiminta, 4 = työharjoittelu

Tämän ryhmittelyjen jälkeen jäi muutama jana, joita ei voinut liittää nouseviin, laskeviin eikä epätasaisiin. Neljän nuoren aktivointi oli keskeytynyt siten, että asiakkaan tilanteesta ei seurantajakson päättyessä voinut saada tietoa ja kahden nuoren jana oli aivan tasainen, koska nuoret olivat olleet koko seurantajakson kuntouttavassa työtoiminnassa. Nämä tasaiset prosessit siirsin myöhemmin nousevien prosessien ryhmään, koska molemmissa tapauksissa tilanne koheni suunnitelman mukaisesti heti seurantajakson jälkeen (opiskelun aloittaminen, työpaikan saaminen).

Kvantitatiivisen aineiston perusteella kuntouttavan työtoiminnan kesto näytti olevan yksi merkittävä tekijä samoin elämänhallinnallisten ongelmien määrä, joten jaoin edellä mainitut nousevat, laskevat ja epätasaiset ryhmät edelleen kuntouttavan työtoiminnan keston

mukaan kahteen ryhmään. Jakso oli joko keskeytynyt ensimmäisen kolmen kuukauden aikana tai kestänyt vähintään kolme kuukautta. Näin syntyneet ryhmät erottelin vielä elämänhallinnallisten ongelmien mukaan kahteen ryhmään. Ongelmia oli joko paljon tai vähän. Nämä ryhmittelyt pystyin tekemään kvantitatiivisesti kerättyjen tietojen perusteella.

Erilliseksi ryhmäksi nostin nuoret, jotka ensiksi keskeyttivät kuntouttavan työtoiminnan, mutta aloittivat sen myöhemmin uudelleen ja jälkimmäinen jakso kesti ensimmäistä pitkempään. Lisäksi erotin omaksi ryhmäksi prosessit, joissa oli keskellä seurantajaksoa pitkäkö sairausloma. Minua kiinnostivat sairauslomien perusteet ja se, tukivatko sairauslomat prosessia. Ennakko-oletus oli, että sairauslomat olisivat mielenterveysongelmista johtuvia.

Näin oli muodostunut yhdeksän erilaista nuorten aktivointi-interventoryhmää. Olin ajatellut ensin tehdä jokaisesta ryhmästä muutaman uran, mutta päädyin pian kuvamaan kaikki aktivointi-interventiot, koska prosessit vaikuttivat niin mielenkiintoisilta. Urien tekemiseen ei löytynyt hyvää teknistä apuvälinettä tai ohjelmaa, joten aloin ”piirtää” niitä exel-pohjaisesti.

Koska samantyyppisten prosessiurien tulkitseminen vaikutti aluksi mahdottomalta, kuvasin myös sanallisesti jokaisen prosessiuran. Kirjasin ylös, mikä tulkintani mukaan näytti toimivan, mikä ei toiminut ja mikä minua sosiaalityöntekijänä ihmettytti prosessissa. Koska tunnen työkäytännöt ja tavat kirjata tapahtunutta, uskoin pystyväni muodostamaan melko totuudenmukaiseen kuvan asiakkaan aktivointiprosessista. Tulkintani oli jälkikäteen, vaikka merkitsinkin tapahtumat uraan aikajärjestyksessä. Merkitsin aktivointiuraan ensin työhallinnon, sitten sosiaalityöntekijän ja viimeksi urasuunnittelijan toimenpiteet. Tärkeää oli tehdä kirjallinen tulkinta heti jokaisen aktivointiuran kuvaamisen jälkeen, jolloin kokonaiskuva asiakkaasta oli hyvin mielessä.

Kun olin kuvannut prosessit ja arvioinut prosesseihin liittyvät myönteiset, kielteiset ja huomiotani herättävät asiat, tein kustakin ryhmästä yhteenvedon, johon kirjasin käsitykseni prosessin kulkuun myönteisesti ja kielteisesti vaikuttaneista tekijöistä. Osa huomioistani koski asiakkaan tilannetta ja osa viranomaistoimintaa. Pyrin myös muodostamaan käsityksen siitä, miten viranomaistoiminta voisi kehittyä. Erityisesti epätasaisissa urissa kiinnitin

huomiota kohtiin, joissa asiakkaan tilanne heikkeni. Tässä vaiheessa en vielä erotellut huomioitani asiakkaan ja työntekijöiden näkökulmaan.

Prosessit oli näin saatu ryhmiteltyä pienemmiksi ryhmiksi, joten lähempi tarkastelu ja vertailu mahdollistuivat. Aktivointiprosessit jakaantuivat yhdeksään ryhmään sen mukaan, miten aktivointiprosessi eteni suhteessa sen tavoitteeseen, kohti vaativampia työvoimapolitiittisia toimenpiteitä, koulutusta tai työtä. Neljän nuoren seuranta keskeytyi.

Neljään eri ryhmään sijoittui 10 nuorta, muihin kolmesta yhdeksään nuorta. Ryhmittely oli osin keinotekoinen. Loin sen aluksi kokonaisuuden hahmottamisen helpottamiseksi. Silti esille nousseet nuorten erityyppiset prosessit vaikuttavat arkikokemuksen kannalta tutuilta. Esittelin tyypittelemäni ryhmät työtovereilleni (KOHO-urasuunnittelijat sekä nuorten työpajojen ohjaaja, työvoimatoimiston työvoimaohjaajat), jotka pitkään kohderyhmän kanssa työskennelleinä tunnistivat ”tyypit” arkityöstään. (Vrt. myös Halonen ym. 2006, 15 – 21.)

Prosessityyppien ryhmittelyn jälkeen kävin uudelleen prosessit läpi tyypeittäin excel-
taulukosta ja tarkistin epäselviä kohtia asiakkaiden dokumenteista (kopioidut rekisteritiedot). Uuden tarkastelun tuloksena kiinnitin huomioni erikseen viranomaistyöhön ja nuorta koskeviin, aktivointiprosessin ulkopuolisiin merkintöihin. Prosessien uudelleen tulkitsemisen pohjalta syntyi selkeämpi käsitys prosessin kulusta.

Toistan tässä vaiheessa vielä sen, että jako paljon ja vähän elämänhallinnallisia ongelmia omaaviin osakkaisiin on osin keinotekoinen. Yksikin hoitamaton elämänhallinnallinen ongelma voi haitata palveluihin osallistumista enemmän kuin kolme ongelmaa, jotka ovat hallinnassa.

Kuvatessani eri prosessityyppejä poimin jokaisesta prosessityypistä asiakasesimerkin, jossa kerroin lyhyesti prosessin etenemisen ja siihen liittyvät tekijät. Esimerkkien kautta pyrin nostamaan esiin nuorten prosessien hyvin moninaisia tapahtumia, joita olisi muutoin ollut vaikeaa tuoda esiin. Annoin myös jokaiselle prosessityypille sitä kuvaavan nimen, jotta erityyppisten nuorten elämäntilanteista syntyisi kokonaiskuva.

Lopuksi yhdistin kaikki yhdeksän asiakastyypin taulukoksi, johon listasin asiakastyypin yleiset piirteet elämänhallinnan näkökulmasta, kuvauksen viranomaistoiminnasta sekä asiakastyypille tavanomaisen työmarkkinallisen tilanteen seurantajakson päättyessä ryhmien vertailun helpottamiseksi.

Aineiston laadullisen analyysin mahdollisti kvantitatiivinen aineisto, jonka perusteella aktivointiprosesseja pystyi ryhmittelemään. Ilman sitä nuorten aktivointi-interventioita kuvaavien urien vertailu ja johtopäätösten tekeminen ei olisi ollut mahdollista.

4. Tutkimuksen teoreettinen ja käsitteellinen paikannus

4.1. Hyvinvointiteoriat ja elämänhallinta

Aktivointi-intervention oletetaan parantavan ennen kaikkea työttömän nuoren elämänhallintaa. Lain mukaan aktivointisuunnitelma tehdään työllistymisedellytysten ja elämänhallinnan parantamiseksi. Kuntouttava työtoiminta on toimintaa, jonka tarkoitus on parantaa henkilön elämänhallintaa ja luoda edellytyksiä työllistymiselle (L 189/2001, 2 §). Elämänhallinta on käsite, jolla usein kuvataan sitä lopullista tavoitetta, johon syrjäytyneiksi luonnehdittujen ihmisten ja ryhmien yhteiskuntaan liittämiseksi pyritään (Juhila 2006, 61).

Kuntouttavan työtoiminnan taustamateriaaleissa kuvataan, miten aktivointi-interventio tulee toteuttaa, jotta elämänhallinnan parantumiselle luodaan riittävät edellytykset:

- Ollakseen motivoivaa toiminnan määrä ja sisältö on sovitettava henkilön osaamisen mukaan niin, että se on hänen työllistymisedellytystensä kehittämisen kannalta mielekästä ja riittävän vaativaa (HE 184/2000, 18).
- Lähtökohtana tulee olla asiakkaan kannustaminen, motivoiminen sekä myönteisten kokemusten ja mahdollisuuksien luominen (Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän muistio 1999, 80).
- Haasteena on kehittää asiakas- ja kohderyhmälähtöisiä (esim. alle 30-vuotiaiden työllis-

tymisen malli, nuorten velkaantuneiden työllistymisen malli) yhteispalvelukäytäntöjä. Asiakas on uusissa yhteistyörakenteissa aikaisempaa vahvemmin mukana toimijaosapuolena (Työ- ja sosiaalishallinnon yhteistyöryhmän muistio 2000, 34).

Hyvinvointiyhteiskunta pyrkii takaamaan kansalaisten hyvinvoinnin tiettyyn tasoon saakka. Pohjoismaisen hyvinvointikäsitteen perusajatus on, että yksilö voi hallita ja tietoisesti ohjata elinolojaan hallitsemiensa resurssien avulla. Tällöin resurssit ovat esimerkiksi tietoa, työtä tai rahaa, joita yksilöt voivat käyttää haluamallaan tavalla. Puuttuvat resurssit ovat tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia, koska resurssipuutteiden kasautuminen aiheuttaa hyvinvoinnin vajaatilan. Hyvinvoinnin puutteilla on taipumus kasautua. Kun puutteita on liian paljon, ihmisellä ei ole resursseja osallistua oman elämänsä suunnitteluun. Erik Allardtin mukaan (1976, 23) hyvinvointi on tila, jossa ihminen saa keskeiset tarpeensa tyydytettyä, jolloin tarpeiden tyydyttämättä jääminen merkitsee huonoja olosuhteita. (Raunio 1990, 181 - 195; Ritakallio 1991, 39.)

Resurssiperusteisen elintasomääritelmän lähtökohta on aktiivisesti toimiva ihminen. Elintasoa tuottavat resurssit (voimavarat), joilla ihminen voi tietoisesti ohjata ja hallita elinolosuhteitaan. Tällaisia resursseja ovat raha, omaisuus, tiedot, taidot, fyysinen ja psyykinen energia sekä sosiaaliset suhteet. Resurssinäkökulma edellyttää, että yhteiskuntapolitiikassa kiinnitetään materiaalistien elinolojen (toimintaresurssien) ohella huomiota kulttuuriin pääomaan ja sen mahdollistamaan toimintakykyyn. (Raunio 1990, 186-187.)

Allardtin tarpeet ja resurssit yhdistävän hyvinvointiteorian mukaan keskeisten tarpeiden vajaatyydytys aiheuttaa ihmiselle vakavaa haittaa. Allardt jaottelee tarpeet kolmeen perusluokkaan: elintaso (having), yhteisyyssuhteet (loving) sekä itsensä toteuttamisen muodot (being). Korkea elintaso, solidaariset ihmissuhteet ja mahdollisuudet määrätä elämästään ovat resursseja, jotka voivat vaikuttaa muiden resurssien saavuttamiseen. (Allardt 1976, 51.)

Elämänhallintaongelmat ilmenevät hyvinvoinnin puutteina. Tässä tutkimuksessa tarkastelen nuorten aktivointiprosessien onnistumista hyvinvoinnin puutteiden näkökulmasta.

Elämänhallinnan kannalta tiettyjen perustarpeiden tyydyttyminen on välttämätöntä, koska tarpeiden tyydytys tuottaa resursseja, joiden avulla yksilö hallitsee elämäänsä. Keskeinen ongelma on, missä määrin jonkin tarpeen tyydytys on edellytys toisten tarpeiden tyydytykselle ja tämän kautta elämän hallinnalle. (Salavuo 1989, 14.)

Tämän tutkimuksen nuorilla taloudellinen tilanne on ollut pitkään heikko. Sosiaalisen verkoston vahvuutta ei pystytty selvittämään. On todennäköistä, että osalla kohderyhmästä turvallisten ja pitkäaikaisten aikuiskontaktien määrä on vähäinen tai jopa olematon. (Vrt. esim. Halonen ym. 2007, 65). Allardt (1996, 232) mukaan ihmiset muodostavat identiteettinsä yhteisöissä ja eri yhteyksissä saatujen kontaktien varaan. Jos ihmisellä ei ole minkäänlaista yhteisyyttä tai ryhmää, jonka hän tuntee omakseen, vallitsee yksilöllinen hätätila. Kohderyhmän nuorilla keskeinen ja usein ainut viitekehys, jossa identiteettiä muodostetaan, on kaveripiiri.

Hyvinvointiteorian näkökulmasta aktivointiprosessi parantaa henkilön elämänhallintaa (lisää resursseja), kun hän saa vaikuttaa oman aktivointisuunnitelmaansa sisältöön. Osallistuminen tuottaa kokemuksen vaikuttamisesta omaan elämään. Lisäksi mielekäs, sopivan vaativa kuntouttava työtoiminta tuottaa onnistumisen kokemuksia. Lisääntyneet resurssit mahdollistavat jatkossa osallistumisen yhä vaativampiin työhallinnon toimenpiteisiin.

Aktivointiprosessit kohdistetaan nuoriin, joilla on monenlaisia hyvinvointiongelmia. (Vrt. Forssén 1993, 49.) Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (2 §) tähtää pitkään työttömänä olleiden henkilöiden elämänhallinnan lisäämiseen aktivoinnin keinoin. Toisaalta kuntouttava työtoiminta ei sovellu henkilölle, jolla on vakavia hyvinvoinnin puutteita. Hänelle tulee tarjota ensisijaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, jotka lisäävät hänen resurssejaan siten, että hänelle myöhemmin voidaan tarjota aktivointipalveluja (mt., 8 §).

Yksilön käytettävissä olevien resurssien hallinta on tärkeä kysymys pohdittaessa hyvinvoinnin puutteita. Resurssien hallinnan puutteet varjostavat yleensä moniongelmaisten ja syrjäytyneiden elämää. Yksilön hyvinvointi riippuu pitkälti siitä, minkälaiset mahdollisuudet hänellä on elää omaa elämäänsä eli hallita omaa sisäistä ja ulkoista elämäänsä. Tar-

jottujen palvelujen tulee olla sellaisia, että on todennäköistä, että yksilö suoriutuu niistä. Ylivoimaisilta tuntuviin tehtäviin ihminen ei motivoitu. (Forssén 1993, 51.)

Ronald Wiman (1994, 11) on kehittänyt sosiaalisen suoriutumisen toimintateoriaa, jossa hän jakaa suoriutumisen neljään samanaikaisesti toteutuvaan yksilön ja ympäristön väliin luokkaan: 1) ympäristön asettamat ulkoiset ehdot, 2) käytössä olevat toiminnan välineet kuten tiedot ja taidot, 3) toiminnan tarkoitus (motivaatio) ja 4) toiminnan sisäiset ehdot kuten terveys ja toiminnalliset kyvyt. Wimanin mukaan ongelma ei ole ihmisen tai ympäristön ominaisuus, vaan ihmisen ja hänen ympäristönsä suhteen toimimattomuus. Ongelma syntyy tavoitteiden, olosuhteiden ja toiminnan välineiden keskinäisestä ristiriidasta, toimintaedellytysten yhteensopimattomuudesta. Tällöin ongelmaan vaikutetaan vaikuttamalla vuorovaikutuksen edellytyksiin. (Mt., 10.)

Wimanin toiminnan teoria asettaa suuria vaatimuksia aktivointiprosessin toteuttamiseen. Nuoren asiakkaan osallistaminen oman aktivoitumisensa suunnitteluun ja toteutukseen huomioiden hänen resurssinsa ja mahdollisuutensa hallita niitä, on ehkä koko aktivointiprosessin ydin ja kynnyskysymys. Jos edessä oleva työelämäpolku tuntuu liian vaativalta, nuori ei siihen todennäköisesti sitoudu. Tiina Hautala (2009, 162) toteaa työttömien nuorten kuntoutushankkeen toimintatutkimuksen yhtenä tuloksena, että toiminnan avulla nuorilla oli mahdollisuus muodostaa kuvaa omasta toimintakyvystään sekä mielenkiinnon kohteistaan. Ohjaajien ja ryhmän tuki sekä kokemusten reflektointi yhdessä tukivat työelämäkannalta tärkeää oppimista. Parhaimmillaan toimintoihin liittyvät onnistumisen kokemukset ja oppimisen ilo tukevat nuoren itsetuntoa ja lisäävät rohkeutta osallistumiseen (mt.).

Juho Saari on esityksessään tulevaisuusvaliokunnalle nostanut esiin sosiaalisten mahdollisuuksien käsitteen. Sosiaalisilla mahdollisuuksilla hän tarkoittaa sosiaalipolitiikan näkökulmaa, jossa systemaattisesti korostetaan yhteiskunnan ja yksilöntason muutoksiin sisältyviä myönteisiä mahdollisuuksia. Tällöin korostetaan toimintakyvyn säilyttämistä ja sen hyödyntämisen mahdollistamista. Sosiaaliset mahdollisuudet voivat kytkeytyä työelämän lisäksi esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan toimintaan tai vapaaehtoistyöhön. Saaren mukaan näistä myönteisistä mahdollisuuksista ja niiden kumuloitumisesta tiedetään toistai-

seksi liian vähän, mutta on syytä olettaa niiden olevan kasautuvia prosesseja. (Saari 2009, 39-40.)

Aktivointi-intervention voidaan ajatella pyrkivän onnistumisten kokemusten kumuloitumiseen. Nuorelle tarjotaan toimintaa, jonka avulla pienin askelin voi syntyä onnistumisen kokemuksia, jotka mahdollistavat seuraavalle portaalle siirtymisen. Tämän tutkimuksen yksi tavoite on tarkastella, onnistutaanko nuorille luomaan näitä sosiaalisia mahdollisuuksia.

4.1.1. Elämänhallinnan lisääminen aktivoinnin keinoin

Elämänhallinnan käsite on yleistynyt sosiaalitieteissä 1980- ja 1990-luvuilla, mikä viittaa siihen, että hallinta ilmentää jotakin erityisen olennaista puolta suomalaisesta kulttuurista (Järvikoski 1996, 200). Riittävät resurssit mahdollistavat elämänhallinnan. Kuntouttavan työtoiminnan tavoite on parantaa toimintaan osallistuvan asiakkaan elämänhallintakykyä (Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2001, 13). Keskeiseksi kysymykseksi nousee, lisääntyvätkö asiakkaan resurssit aktivointi-intervention avulla, ja toisaalta, onko nuorella ylipäättään resursseja aktivointiprosessiin osallistumiseen. Tarjotun intervention tulee vastata nuoren käytössä sillä hetkellä olevia resursseja. (Vrt. Stähle 2002, 74.)

Elämänhallinta on toimintakykyyn viittaava termi, jolla kuvataan henkilön arkista suoriutumista yhteiskunnan normaalina pitämistä vaatimuksista. Elämänhallinnassa on kyse siitä, että elämisen kannalta välttämättömät asiat ovat järjestyksessä ja että ihmiset kokevat elämänsä olevan omassa otteessaan (Juhila 2006, 61). Raimo Raitasalo (1995) selvitti Kansaneläkelaitoksen toimeksiannosta elämänhallintaan liittyviä tekijöitä sosiaalipolitiikassa ja päätyi määrittelemään elämänhallinnan seuraavasti:

Elämänhallinnalla tarkoitetaan stressitilanteiden ja erityisesti niistä tulkittujen uhkaavien ja vahingollisten kokemusten arviointia ja käsittelyä niin, että niiden aiheuttama ahdistuneisuus lievittyisi. *Elämänhallinnassa yritetään muuttaa olosuhteita tai niiden kokemuksellista tulkintaa siten, että ne olisivat itselle suotuisampia.* Elämänhallinnan keinot voivat

olla mukautumista edistäviä, kuten ongelmien ratkaisemista, paineiden onnistunutta sisäistä selvittämistä tai muiden tuen hankkimista. (Raitasalo 1995, 73.)

Bäckman ja Söderqvist (1990 ref. Forssén 1993) ovat muodostaneet koherenssin käsitteeseen perustuvan elämönhallintakyky—käsitteen, joka sisältää neljä osatekijää: ymmärrettävyys, hallittavuus, tarkoituksellisuus ja elämäntyytyväisyys. Vahva elämönhallintakyky merkitse sitä, että yksilöllä on tarkoituksenmukaisia voimavaroja, kuten sosiaalisia ja taloudellisia voimavaroja ja hyvä itsetunto, ja että yksilö käyttämällä näitä voimavaroja kykenee ohjaamaan elämäänsä tavalla, jota pitää tyydyttävänä suhteessa tarpeisiinsa ja tavoitteisiinsa. (Forssén 1993, 54.)

Elämönhallinnan käsite voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen hallintaan. Ulkoinen elämä on hallinnassa, kun elämä sujuu suunnilleen ennalta arvatusti ja elämäntielle voi itse vaikuttaa. Sisäisessä elämönhallinnassa on kyse kyvyistä ja motivaatiosta. Sen puutteita kuvaa pessimistinen tulevaisuuteen suhtautuminen, toivottomuus, suunnitelmallisen elämäntielle kokeminen mahdottomaksi ja alistuminen köyhän asemaan. Kun sisäinen elämönhallinta on kunnossa, kykenee ihminen sopeutumaan ja katsomaan asioita parhain päin vaikka elämässä ja sen ehdoissa tapahtuisi dramaattisiakin asioita. Elämönhallinta kehittyy elämäntielle kokemusten perusteella. Varhaislapsuuden kokemukset sekä koulukokemukset ovat merkittäviä elämönhallinnan tunteen muodostumiselle. (Juhila 2006, 61; Ritakallio 1991, 51-53; Roos 1987, 64-67.)

Sekä aktivointisuunnitelman tekemiseen osallistuminen että kuntouttava työ voidaan katsoa kuuluvaksi ulkoisen elämönhallinnan alueelle. Asiakkaiden elämönhallinnan vahvistaminen on sosiaalityön keskeinen tehtävä, kun sosiaalityötä tarkastellaan syrjäytymis- ja liittämispuheen kehyksessä. Elämönhallinnan vahvistaminen on työllistämistehtävää epämääräisempi, mutta yhteistä käsitteille on yksilöistä liikkeelle lähtevä jäsenystapa: asiakkaan tukeminen, kannustaminen ja valmentaminen kohti hallitumpaa, itsenäisempää ja oma-aloitteellisempää elämää. (Juhila 2006, 63.)

Katja Forssén (1993, 159 - 177) löysi lastensuojelun piiristä ryhmän perheitä, joilla ulkoisen elämönhallinnan puuttumisen lisäksi oli vaikeita sisäisen elämönhallinnan puutteita.

Näiltä, ” moniongelma-perheiltä” puuttui sekä resursseja että niiden hallintakyky. Lisäksi perheiltä puuttui keskusteluun perustuva kyky ratkaista ongelmia. Tämän ryhmän auttamiseen perinteinen toimistossa tapahtuva ja keskusteluun perustuva auttaminen ei purrut.

Monissa työllistymisprojekteja koskevista arviointitutkimuksissa on tunnistettu ryhmä, joka ei hyödy tarjotuista toimenpiteistä. Asko Suikkanen (2004, 197) kuvaa tätä ryhmää seuraavasti: ”nuoria, joiden syrjäytymisprosessi on edennyt jo varsin pitkälle, joilla on varsin vaikeita ja pitkäaikaisia ongelmia ja, joilla ei ole edes pientä motivaatiota ja tulevaisuudenuskoa jäljellä, ei nähtävästi pystytä motivoimaan koulunkäyntiin ja opiskeluun rahallakaan”. Ja edelleen: ” nuoret, jotka eivät olleet miettineet tulevaisuuttaan tai joille se oli samantekevää, eivät hyötäneet projektista”.

Turussa toteutettiin vuosina 2000—2001 hanke, jossa Kelan kuntoutustutkimuskeskuksessa kartoitettiin 58 pitkään KOHO-toiminnan asiakkaana olleen nuoren biopsykososiaalinen elämäntilanne. Nuorilla ei ollut diagnoosia viasta, vammasta tai haitasta, mutta heillä oli takanaan lukuisia epäonnistuneita yrityksiä osallistua työhallinnon toimenpiteisiin. Hankkeessa mukana olleena pidän todennäköisenä, että tämän tutkimuksen aineiston nuorten elämäntilanne oli samantyyppinen kuin kyseiseen hankkeeseen osallistuneiden nuorten. Hankkeen loppuraportin mukaan lähes kaikilta nuorilta puuttuivat perheen, suvun ja yleensä aikuisten väliset avoimet keskusteluyhteydet ja sosiaalisia taitoja vahvistavat mallit. Lisäksi kolmasosa nuorista joutui kohtuuttomasti huolehtimaan sairaan tai alkoholiongelmaisen vanhemman arjesta tai kohtaamaan väkivaltaa perheessä riippumatta siitä asuivatko he omassa asunnossaan tai vanhempien kanssa samassa taloudessa. Nuorten toimintaa leimasivat impulsiivisuus, lyhytjänteisyys ja sietokyvyn puute, mikä heikensi käyttäytymisen ennustettavuutta ja motivaation pitävyyttä. Akuutit tarpeet ja nykyongelmista selviytyminen olivat nuorten ensisijaisia tavoitteita. (Halonen ym. 2007, 51, 63-65.)

Allardtin mukaan (1976, 48-49) vieraantumisproblematiikan keskeisiä kysymyksiä on, pystyykö yksilö itse vaikuttamaan toimintaansa, elämäänsä ja kohtaloonsa, ja toisaalta toiminnan puute, joka kytkeytyy vahvasti sosiaalisen eristymiseen. Myös Raunio (1990, 191) näkee itsensä toteuttamisen mahdollisuuksien puuttumisen edesauttavan vieraantumista. Aktivointiprosessilla tähdätään elämänhallinnan parantamiseen osallistamalla nuori

oman elämänsä suunnitteluun ja ohjaamalla työtoimintaan, jonka tavoitteena on omien kykyjen ja taitojen tunnistaminen ja kehittäminen. Lähtökohtaisesti aktivointisuunnitelma tehdään vain niille nuorille, joilla ei ole ammatillista koulutusta, eikä valmiuksia hakeutua työhön tai työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin, joten syrjäytymiskehitys on jo varsin pitkällä.

Aktivointi sosiaalityön menetelmänä

Aktivointiprosessin keskeinen elementti on aktivointisuunnitelma, joka tehdään yhdessä asiakkaan kanssa. Myös kuntoutuksen puolella pidetään tärkeänä asiakkaan osallistamista oman kuntoutuksensa suunnitteluun. Suunnitteluun osallistumisen katsotaan jäsentävän omaa tilannetta ja mahdollisuuksia. Vaikuttamisen kokemuksen katsotaan luovan edellytykset suunnitelmaan sitoutumiselle. (Järvikoski 1996, 206.)

Vuokko Niiranen näkee asiakkaan osallistumisen palvelunsa suunnitteluun sekä tavoitteena että keinona. Osallistuminen on keino silloin, kun tavoitellaan asiakkaan ongelmien lieventymistä tai elämähallinnan ja itsenäisen selviytymisen edistämistä. Osallistuminen on tavoite, kun osallistuminen ja asiakkaan kuuleminen nähdään osana hyvin tehtyä laadukasta työtä. Osallistumisen opetteleminen voi lisätä elämähallinnan taitoja, ehkäistä omaa elämää koskevasta päätöksenteosta syrjäytymistä ja mahdollisesti myös vahvistaa yleisemmin kokemusta täysivaltaisesta kansalaisuudesta. Osallistumisen kautta ihminen saa erilaisia kokemuksia vaikuttamisesta, mukana olemisesta tai syrjäytymisestä sen mukaan, millainen rooli hänelle asiakkuudessa tarjotaan; nähdäänkö hänet toimenpiteiden kohteena, palvelua käyttävänä ja vaikuttamiseen oikeutettuna asiakkaana, markkinasuuntuneena kuluttajana vai oman yhteisönsä tai yhteiskuntansa aktiivisena jäsenenä. (Niiranen 2002, 67-71.)

Asiakkaalle tarjottavan kuntouttavan työtoiminnan tulee vastata mahdollisimman hyvin asiakkaan resursseja. Työtoiminnan ohjauksen tulee olla riittävää ja toiminnan vaatimustaso tulee vähitellen nostaa. Osallistuminen aktivointiprosessiin edellyttää jonkintasoista ulkoista ja sisäistä elämähallintaa. Toisaalta prosessiin kuuluvilla toimenpiteillä pyritään

lisäämään nuoren elämänhallintaa. Niiden nuorten tunnistaminen, joilla ei ole edellytyksiä hyötyä osallisuudesta aktivointiprosessiin on haastavaa. (Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2001, 48.)

Tuija Kotirannan (2008, 60, 169) mukaan aktivoinnin sijasta tulisi puhua aktivoitumisen tukemisesta tai aktivoitumisen esteiden poistamisesta, koska aktivointi ei käsitteenä sisällä elementtejä, joiden pohjalta ihminen aktivoituu. Aktivoitavan ihmisen kohtaloksi jää olla aktivoitava. Ihminen voi kuitenkin orientoitua todellisuuteen uudella tavalla jonkin uuden toiminnan kautta. Työtoiminta auttaa ihmistä jäsentämään elämäntilannettaan uudesta näkökulmasta. Työttömän henkilön toimintakykyä pidetään yllä lisäämällä hänen tietoisuuttaan eli häntä autetaan toiminnan avulla tunnistamaan omaa käyttäytymistään. (Ks. myös Eskola & Viheriäranta 1983, 33).

Kirsi Juhila (2009, 47) pohtii sosiaalityön eettisten ohjeiden keskeistä kysymystä, asiakkaan kunnioittamisen ja itsemääräämisoikeuden toteutumista perehtymällä Michel Foucault'n kirjoituksiin. Lähtökohtaisesti asiakkaan subjektiuden kunnioittaminen on hyvää sosiaalityötä. Foucaultin mukaan institutionaalisissa käytännöissä ihmisten subjektiutta muutetaan objektivoida heidät. Asiakkaat objektivoidaan esimerkiksi työttömiksi, joiden odotetaan aktivoinnin keinoin muuttavan subjektiuttaan siten, että he muuttuvat työmarkkinakelpoisiksi. Oman poikkeavuuden ymmärtäminen ja normien mukaisen elämän tavoittelemisen siten, että siitä tulee ihmisten oma itsereflektiivinen projekti, on sosiaalityön kohtaamisen tavoite (mt., 54). Tavoitteena on yksilötason muutos, uudenlainen subjektiuus, esimerkiksi ongelmansa paremmin tunnistava ja tunnustava tai omien asioidensa ajamisessa valtautunut ihminen. (Juhila 2009, 52.)

Maarit Laitinen (2008) tutki ammatillisessa lisensointityössään vallan käyttöä ja asiakaslähtöisyyttä työvoiman palvelukeskuksissa. Hänen keskeinen tutkimuskysymyksensä koski asiakkaiden valtaistumisen ja vallan kohteeksi joutumisen kokemuksia. Tutkimuksen mukaan uudenlainen tiedostaminen aktivointiprosessin tuloksena on mahdollista, jos asiakastilanteissa toteutuu aito läsnäolo ja kunnioitus. Asiakkaan valtaistumisessa on välttämätöntä hänen kohtaamisensa kunnioittavasti ja arvostavasti, jolloin työntekijän ja asiakkaan välinen luottamus voi syntyä. Osa Laitisen haastattelemista asiakkaista koki aktivoin-

tisuunnitelmaan osallistumisen hyvinkin voimaannuttavana ja erityisesti kuntouttavan työtoiminnan mahdollistama tekeminen toimi valtauttavana. Toisaalta erityisesti nuoret asiakkaat eivät kokeneet kirjallisen aktivointisuunnitelman tekemistä ja sen allekirjoittamista itseään suunnitelmaan sitouttavaksi. Silti myös he kokivat yhteisen suunnittelun hyödyllisenä, kokonaistilannetta hahmottavana ja tulevaisuutta rakentavana. (Laitinen 2008, 116 – 117, 145- 148, 152 - 153.)

Laitinen käytti valtaistumisen käsitettä. Voitaneen päätellä, että valtaistuminen tapahtuu itsereflektiivisyyden kautta, minkä mahdollistaa asiakkaan kohtaaminen ja kunnioittaminen oman elämänsä asiantuntijana. Jotta asiakas pystyy muuttamaan subjektiuttaan, tulee aktivointiprosessin lisätä asiakkaan resursseja. Ulkoisen elämänhallinnan mahdollistuminen siten, että asiakas kokee hallitsevansa omaa elämäänsä ja uskoo, ettei elämäntilanne itsestä riippumattomista tekijöistä suistu raiteiltaan. Tavoite on haastava erityisesti heikon taloudellisen tilanteen näkökulmasta. Määräaikaisissa työtehtävissä ei pitkään työttömänä olleelle henkilölle ehdi kertyä säästöjä. Tukityösuhteista ei myöskään kerry oikeutta ansiosidonnaiseen päivärahaan. Tulevien tulojen (erilaiset tuet) maksatus ja määrä ovat huonosti ennakoitavissa. Ulkoisen elämän hallinnan keskeinen elementti, tulot vaikuttavat muidenkin elämänalueiden hallintaan.

Hyvinvointiteorioiden näkökulmasta keskeiset elämänhallintaan liittyvät tekijät, joihin aktivointi-interventiossa pyritään vaikuttamaan, ovat:

1. Ulkoiseen elämänhallintaan vaikuttaminen siten, että nuori osallistetaan oman työelämäkuntoutuksensa suunnitteluun. Aktivointiprosessin tulisi muodostua kokemukseksi, jonka tuloksena nuori luottaa siihen, että elämä etenee suunnitellusti, ja että oman elämän kulkuun voi ja tulee itse vaikuttaa.
2. Ulkoiseen elämänhallintaan vaikuttaminen siten, että nuori kokee kuuluvansa työyhteisöön, jossa hänen työtään arvostetaan ja jossa hänen työpanoksensa on tärkeä. Aktivointisuunnitelma ja kuntouttava työtoiminta voivat parhaimmillaan tuottaa tämäntyyppisiä kokemuksia. Laitisen (2008, 100) mukaan asiakkaat kokivat kuuluvansa joukkoon ja olevansa samalla viivalla muiden kanssa, kun he aiemmin olivat tunteneet olonsa ulkopuolisiksi

ja taka-alalle vetäytyviksi. Jännittäjät ja aremmatkin asiakkaat kokivat tullessa kohde-
luiksi ihmisarvoisesti ja uskalsivat osallistua. Onnistumisten kautta asiakkaille tuli lisää it-
seluottamusta ja heille avautui uusia mahdollisuuksia erilaisille jatkosuunnitelmille.

Elämänhallinnan tunteen lisääntyminen kuntouttavan työtoiminnan avulla voi olla merkit-
tävä tekijä nuoren uskaltautumiseen hyödyntämään voimavarojaan työelämään johtavilla
jatkopoluilla. Onnistumisen kokemusten mahdollistaminen nuorelle, jolla ei ole entuudes-
taan kokemusta työn tekemisestä on erittäin vaativaa. Työntekijöiden osaaminen sopivan
vaativien työtehtävien antamisesta, ja niistä suoriutumisen tukeminen siten, että nuori ei
koe itseään kykenemättömäksi, on työnohjaajien ammattitaidon avain. Tästä näkökulmasta
erittelin tutkimuksessa kuntouttavan työtoiminnan toteutuspaikat löytääkseni eroja esi-
merkiksi kaupungin omien ja ostopalvelun tuottajien välillä.

4.1.3. Nuori aktivointisuunnitelman sopijaosapuolena

Aktivointisuunnitelma tehdään niin sanottuna kolmikantana. Suunnitelman tekemiseen
osallistuvat periaatteessa tasavertaisena sopijaosapuolena viranomaiset ja asiakas itse.
Elämänhallinnan lisääntymisen kannalta osallistuminen ja sitä kautta vaikuttaminen
omaan tulevaisuuteensa on ensiarvoisen tärkeitä. Tässä kappaleessa pohdin miten syrjäy-
tymisvaarassa oleva nuori pystyy hyödyntämään tämän mahdollisuuden ja, miten viran-
omaiset mahdollistavat nuoren osallistumisen. Laki asettaa suuret vaatimukset nuoren tar-
peiden huomioimiselle, mikä tuskin on mahdollista kuuntelematta asiakasta itseään. (L
189/2001, 5 §.)

Vappu Karjalainen ja Tuukka Lahti (2005, 272) pohtivat asiakkaan roolia aktivointisuun-
nitelman sopijaosapuolena seuraavasti: "Erilaisten aktiivipolitiikkasuuntien yhteinen ni-
mittäjä on inklusion periaate. Työttömillä ja marginaalissa elävillä on oikeus sosiaa-
lietuuksiin, mutta tuohon oikeuteen kytketään myös velvollisuus yhteiskuntaa kohtaan.
Aktivoinnin yhteydessä on alettu puhua asiakkaan ja järjestelmän välisestä sopimuksesta
(aktivointisuunnitelma), jossa asiakas etuuksia vastaanottaessaan sitoutuu inklusioon, toi-
sin sanoen osallistumaan aktivointitoimenpiteisiin".

Aktivoinnissa tulkitaan uudella tavalla käsitteiden oikeus ja sopimus suhdetta velvollisuuteen: "Nämä uudet tulkinnat ja toiminnan vahva kytkeytyminen työmarkkinoihin johtavat väistämättä vallan ja oikeudenmukaisuuden kysymyksiin" (Larsen 2004; Hoggett 2001; ref. Karjalainen & Sarvimäki 2005, 65). Tärkeä kysymys on, missä määrin heikoimmassa mahdollisessa työmarkkina-asemassa oleva pitkäaikaistyötön on viranomaiseen nähden tasavertainen sopijapuoli, kun käsiteltävänä on hänen elämäänsä koskeva sopimus (suunnitelma) ensisijaisesti työelämäratkaisuja suosivassa palvelujärjestelmässä. Entä millaisiin valintoihin vaikeassa elämäntilanteessa oleva ihminen pystyy hänelle tarjottujen vahvaa henkilökohtaista sitoutumista edellyttävien vaihtoehtojen edessä.

Vappu Karjalainen toteaa väitöskirjassaan (1996, 13): "Yhteistyötä voi tutkia vain siihen osallistuvien toimintaa tutkimalla. Taustalla on pitkän ajanjakson aikana kehittynyt ammatillinen erikostuminen ja hallinnollinen byrokratia. Työnjaollinen eriytyminen on tapahtunut lainsäädännön ja hallinnon tukemana ylhäältä alaspäin. Vaikka eri asiantuntijuuksien hallinnollinen yhdentymisen voisikin tapahtua mutkattomasti, sisältyy uusiin hallinnollisiin kombinaatioihin aina yhdistyvien hallintojärjestelmien mukanaan tuomia oikeus- ja valtakäsityksiä, mikä projisoituu tavalla tai toisella myös yhteisyyttä hakevan asiakastyön käytännöissä."

Yleensä asiakkaalle kerrotaan aktivointisuunnitelmaa tehtäessä hänen oikeutensa ja velvollisuutensa ja varmistetaan, että hän on ne ymmärtänyt. Käytännön työssä velvollisuudet korostuvat. Nuorelle voi jäädä kuva, että hänen on pakko osallistua kuntouttavaan työtoimintaa, ja esimerkiksi vaihtoehtona olevat ensisijaiset sosiaali- ja terveyspalvelut eivät nouse riittävästi esiin. Työhallinnon palveluja ja kuntouttavaa työtoimintaa on tarjolla, sen sijaan sosiaali- ja terveyspalveluja rajoitetusti ja viiveellä. Rajallinen aika suunnitelman tekemiseen on myös haaste nuoren omien halujen ja toiveiden riittävään huomioimiseen.

4.2. Arviointitutkimus

Arviointitutkimus eroaa muista tutkimussuuntauksista siinä, että sen tehtävä on arvottaa tutkimaansa toimintaa. Arviointia tehdään aina suhteessa johonkin toimintaan. Keskeistä on tutkimuksen hyödynnettävyys ja käytettävyys arvioinnin tilaajan näkökulmasta. Arvioinnin tarkoitus on saada aikaan muutosta. Suomessa arviointitutkimus on jo vakiintuneesti korvannut käännöslainan evaluaatiotutkimus. Käytän jatkossa suomenkielisiä termejä arviointi ja arviointitutkimus. (Laitinen 2002, 22; Lindqvist 1999, 113; Rajavaara 1999, 37).

Arviointitutkimus halutaan toisinaan jakaa arviointiin ja arviointitutkimukseen, jolloin ai-noastaan jälkimmäisen nähdään perustuvan systemaattiseen aineiston keruuseen ja yhteis-kunta- ja käyttäytymistieteiden metodien käyttämiseen. Arviointia ja arviointitutkimusta tehdään ensi sijassa päätöksenteon ja kehittämistyön tueksi, eri vaihtoehtojen kartoittami- seksi ja toimintaohjelmien toimintaympäristön rajoitusten selventämiseksi. Yhteiskuntatie- teellisessä perustutkimuksessa pyritään sen sijaan uuden tiedon tuottamiseen, systemaatti- seen teoreettiseen keskusteluun ja yleistysten tekemiseen. (Rajavaara 1999, 37.)

Petri Kinnusen (2000, 40) mukaan arviointitutkimusta voitaisiin kutsua tutkimusavustei- seksi kehittämiseksi, jossa tieteellisen tutkimuksen metodologia ja metodit suoraan palve- levat kehittämistavoitteita. Arviointitutkimus pyrkii saamaan kehittämishankkeen parem- min tiedostettavaksi ja näkyväksi. Se pyrkii "arvovapauteen ja objektiivisuuteen" siinä mielessä, että hankkeen toteuttajat, rahoittajat, siinä mukana olijat tai ketkä tahansa kyke- nisivät tunnistamaan kehittämishankkeen yhteiskunnallisen merkityksen ja vakuuttamaan hankkeen tarpeellisuudesta tai tarpeettomuudesta. Tämä onkin keskeinen arvioin- titutkimuksen ero tieteelliseen tutkimukseen. Tieteellinen tutkimus ei aseta tutkimukselle hyödyllisyyden tavoitteita.

Pertti Korteniemen (2005a, 17) mukaan arviointitutkimus on soveltavaa tutkimusta, joka tähtää tiedon hyödyntämiseen käytännön ongelmien ratkaisemisessa ja toiminnan kehittä-

misessä. Rajavaara (2007, 54) puolestaan ei hyväksy arviointitutkimuksen kohdalla jakoa perus- tai soveltavaan tutkimukseen tai kehittämistyöhön. Hänen mukaansa arvioinnissa kuten muissakin yhteiskuntatieteissä rajat ovat liukuvia ja epäselviä.

Arviointitutkimusta määritti aluksi USA:sta lähtöisin oleva positivistinen tieteenperintö, 1980-luvulla sen rinnalle tuli konstruktivistinen arviointi, jossa "tosiasiat" ja "arvot" liitettiin erottamattomasti yhteen, ja jonka paradigma pyrkii selvittämään osallisten näkemykset kulloinkin tutkittavasta asiasta. Pragmaattisessa arviointitutkimuksessa tuloksia tarkastellaan asetettuja tavoitteita vasten, jolloin selvitetään systemaattisesti ja pitkäjänteisesti, mitä toiminnassa oikeastaan tehdään, ja mikä toiminnan vaikutus on suhteessa asetettuihin tavoitteisiin. 1980-luvun lopulla alkoi realistinen arviointitutkimus vallata alaa. Se on yritykseen yhdistää perinteinen ja konstruktivistinen vaikuttavuustutkimus, jolloin muutosta selitetään sekä interventioimenpiteillä että sosiaalisilla rakenteilla ja tekijöillä. Realistinen arviointitutkimus selvittää "mikä toimii, kenen kohdalla ja missä olosuhteissa". (Rostila 2000, 10-11; Kuusela 2001, 55.)

Arvioinnille ei ole yksiselitteistä määritelmää. Useissa määritelmissä kuitenkin painotetaan arvioinnin yhteiskuntatieteellisiä lähtökohtia ja tiedonmuodostuksen systemaattisuutta. Kansainvälisesti ehkä tunnetuimman määritelmän mukaan arviointi tarkoittaa yhteiskuntatieteiden lähestymistapojen systemaattista käyttöä sosiaalisten interventioiden vaikuttavuuden arvioimiseksi. Arviointi perustuu tällöin yhteiskuntatieteiden menetelmiin ja käsitteisiin, ja sen tarkoituksena on olla avuksi hyvinvoinnin järjestelmiä kehitettäessä ja sosiaalisia ongelmia ratkottaessa (Rossi ym. 1999; ref. Rajavaara 2007, 51).

Patton (1997) määrittelee arvioinnin systemaattiseksi tiedonkeruuksi toimenpideohjelmien piirteistä, toiminnoista ja tuloksista. Tällöin tavoitteena on tehdä arvioita ohjelmista, parantaa niiden vaikuttavuutta tai vaikuttaa tulevaisuudessa toteutettavien toimenpideohjelmien suunnittelua koskeviin päätöksiin. Tällöin arvioinnissa korostuu systemaattinen tiedonkeruu, jonka ei välttämättä tarvitse olla tieteellistä. Tieteellisten menetelmien ohella voidaan hyödyntää muita systemaattisia tiedonkeruumenetelmiä, kuten hallinnon tieto- ja tilastointijärjestelmiä. (Rajavaara 1999, 37.)

Arviointitutkimukseen usein liitetyt eettiset kysymykset keskittyvät pitkälti arviointitulosten hyödyntämiseen ja arvioijan itsenäisyyteen tutkimustulosten julkaisemissa. Amerikkalainen arviointiyhdistys (AEA) on laatinut arvioinnin viisi eettistä periaatetta: järjestelmällisyys, pätevyys, rehellisyys, ihmisten kunnioittaminen ja yhteiskunnallinen vastuu. Nämä arvioinnin periaatteet on tuotettu omassa kontekstissaan. Suomessa arviointiperinne on lyhyempi. Eettisiä periaatteita on syytä kuitenkin noudattaa, koska ne ottavat kantaa tärkeisiin arvioinnin tekemistä ja arviointitutkimusta koskeviin peruskysymyksiin. (Arviointi sosiaalipalveluissa... 2001, 41; Mäntysaari 2006; ks. myös Robson 2001, 49-50.)

Arvioinnin päätyypeiksi erotetaan formatiivinen ja summatiivinen arviointi, joiden ero on siinä, ketä varten arviointia tehdään. Formatiivinen arviointi tuottaa tietoa kohteesta niille, jotka tuottavat ja kehittävät palveluja. Kyse on rajoitettuun kontekstiin liittyvästä arvioinnista, jolla ei ole suoranaista yleistettävyyttä muihin konteksteihin. Summatiivinen arviointi tuottaa tietoa päätöksentekijöiden tarpeisiin. Se tehdään tavallisesti toiminnan päätyttyä tai vakiinnuttua. (Arviointi sosiaalipalveluissa... 2001, 19.)

Eri tilanteissa vaaditaan erilaista arviointia. Oikean menetelmän valitsemiseen vaikuttaa arviointikysymys. Arviointikysymys puolestaan valitaan yhteiskunnallisen tehtävän mukaan (Mäntysaari 2006). Rajavaara viittaa Chelimskyn (1997) laajasti tunnettuun arvioinnin jaotteluun: tilivelvollisuusarviointi, kehittävä arviointi ja arviointitutkimus, jolloin tilivelvollisuusarviointi on organisaation sisäistä, jatkuvaan seurantaan perustuvaa arviointia. Kehittävä arviointikin on organisaation sisäistä, mutta toisinaan tutkimusavusteista arviointia, joka tarjoaa tukea muutostyöhön ja työmenetelmien ja työ- ja palveluprosessien kehittämiseen. Arviointitutkimus puolestaan on joko ulkoisesti tai sisäisesti tehtyä tieteellisiin menettelyihin perustuvaa arviointia, joka pyrkii tiedon tuottamiseen. Nämä arvioinnin tarkoitukset ovat toisiaan täydentäviä: tarvitaan sekä uutta tietoa tuottavaa että kehittämistyötä tukevaa ja tilivelvollisuutta todentavaa arviointia. Kyse on painotuksista ja yhteensovittamisesta. (Rajavaara 2006, 20.)

Arviointitutkimusta jaotellaan myös sen mukaan tehdäänkö arviointia organisaation sisältä vai ulkoa sekä arvioinnin ajallisen ulottuvuuden mukaan; onko kysymyksessä jälkikäteisarviointi, arviointi toiminnan kuluessa vai arviointi ennen toiminnan alkua. Toiminnan

aikana tapahtuva arviointi on prosessiarviointia, joka voi kohdistua organisaatioon, työn toteuttamiseen tai asiakkaissa tapahtuviin muutoksiin. Kokeellisissa asetelmissä vaikuttavuuden tai tuloksellisuuden arviointi tapahtuu toteutetun intervention jälkeen. Arviointi voidaan tehdä myös hankkeen suunnitteluvaiheessa, jolloin pyritään löytämään paras mahdollinen tapa interventioiden toteuttamiseen annetuilla resursseilla. (Arviointi sosiaalipalveluissa 2001, 21.)

4.2.1. Realistinen arviointitutkimus

Realistinen arviointi on 1990-luvun lopulla yleistynyt arviointitutkimuksen metodologinen lähestymistapa. Se asettuu positivistisen ja konstruktivistisen tutkimusotteen väliin. Ero positivismiin on kausaalisuuden uudenaikaisessa ymmärtämisessä. Realistisen arvioinnin näkemys todellisuuden luonteesta eroaa myös konstruktivistien käsityksistä. Realismin mukaan todellisuus ja tutkimuskohteet ovat olemassa riippumatta tietoisuudestamme. Hyvinvointipalvelujen kehittämisessä ei enää riitä yleisen vaikuttavuuden selvittäminen. Halutaan tietää, mikä tarjotussa hoidossa, sosiaalityössä tai muussa interventiossa vaikuttaa, ja mikä yhteys toiminnalla on havaittuihin muutoksiin. Realistisessa arviointitutkimuksessa pyritään ymmärtämään toimintamallin sisällön, kohteen ja tulosten yhteyksiä teoreettisemmin kuin yleensä arviointitutkimuksissa (Korteniemi 2005a, 19). Halutaan tietää, mistä tulokset johtuvat, miksi joku interventio vaikutti. (Ks. Pawson & Tilley 1997; Patton 1997.)

Realistinen arviointitutkimus sitoutuu käytännön työhön ja siihen miten sitä konkreettisesti tehdään. Se panostaa aikaisempaa arviointitutkimusta enemmän toiminta- ja ajattelumallien selventämiseen ja niihin sisältyvien oletusten mielekkyyden ja pätevyyden koeteluun. Se antaa myös mahdollisuuden tiedon kertymiseen eli kumuloituvaan tietoon toimintamallien vaikuttavuudesta. Realistinen arviointitutkimus toimii parhaimmillaan kehittämistoiminnan peilinä, jonka avulla korjataan tai vahvistetaan oletuksia toiminnan vaikuttavuudesta. Tavoitteena on jatkuva tulevan työn kehittäminen, jolloin avainkysymys on, mikä työntekijän työssä auttaa asiakasta toivottuun suuntaan. (Rostila 2000, 10; Rostila 2001b, 37.)

Realistinen arviointitutkimus korostaa selittämistä arviointitutkimuksen tärkeimpänä tehtävänä. Se pyrkii vastaamaan kysymykseen, miksi interventio vaikutti. Intervention vaikutusten analysointia lähestytään generatiivisen kausaalisuuden näkökulmasta. Tavoitteena on osoittaa interventioon sisältyvät generoivat mekanismit (muutosta aiheuttavat) sekä tunnistaa ne olosuhteet ja ihmiset, joiden kohdalla mekanismit toimivat. (Rostila 2001b, 37.)

Realistisen arviointitutkimuksen uranuurtajia ovat englantilaiset Ray Pawson ja Nick Tilley, joiden oppikirja "Realistic Evaluation" ilmestyi vuonna 1997. Amerikkalaisen arviointitutkimuksen seuran AEA:n julkaisu "Realist evaluation: An Emerging Theory in Support of Practice" ilmestyi vuotta myöhemmin (Henry ym. 1998). Englantilaiset perustavat realistisen arvioinnin ohjelmansa tieteelliseen realismiin, amerikkalaiset korostava neorealististen perinteen antia ja arviointitutkijoiden käytännön kokemusta lähestymistapansa perustana. Amerikkalaiset puhuvat realismiperusteisesta arvioinnista ja pitävät realistista arviointia tietynlaisena arviointitutkimuksen näkökulmana. Tällöin arvojen merkitys ja eri intressitahojen arvoperustojen selvittäminen korostuvat. Eroja enemmän näiden realistisen arvioinnin pioneerien näkemyksissä on yhtäläisyyksiä. Arvioinnin mielekkyys nähdään ensi sijassa ohjelmien ja projektien vaikutusyhteyksien tarkastelussa. (Rajavaara 2001, 54, 58-59.)

Pawsonin ja Tilley'n (1997) mukaan realistisen arviointiotteen "realistisuus" viittaa kolmeen asiaan. Ensinnäkin arvioinnissa käsitellään reaali maailman ilmiöitä: todellisuus on olemassa havainnoijasta riippumatta. Toiseksi arvioinnilla on realistinen metodologia, jolloin ilmiöiden vaikutusyhteyksien selittäminen on keskeisessä asemassa. Kolmanneksi realistisuus merkitsee informatiivisuuden vaatimusta vastattaessa poliittisten päätöksentekijöiden, virkamiesten, ammattilaisten ja muiden toimijoiden tietotarpeisiin. (Rajavaara 2001, 58.)

Realistinen arviointitutkimus tutkii muutosta. Kun perinteinen empirismiin tukeutuva arviointitutkimus tyytyy syy seuraussuhteiden selvittämiseen, pyrkii realistinen arviointitutkimus selvittämään, mikä interventiossa saa aikaan muutoksen toivottuun suuntaan tietyissä olosuhteissa. Halutaan tietää, mikä linkki on työntekijän työn ja asiakkaan elämäntilan-

teen paranemisen välillä. Pawson ja Tilley (1997) tiivistävät realistisen arvioinnin metodologiset pääperiaatteet kuuteen pääkohtaan: ontologinen syvyys, vaikuttavat mekanismit, kontekstit, jotka aiheuttavat ongelmia tuottavia mekanismeja ja kontekstit, joissa ongelmia poistavat mekanismit voivat toteutua, tulokset tulee mitata ja ymmärtää intervention tuloksiksi (CMO -yhtälö) sekä arvioijan toimiminen opettaja-oppija -suhteessa interventi- on toteuttajiin (Rostila 2001b, 18, 58-59).

Rajavaara on rakentanut kaavion, jossa on selkeästi ja kokonaisvaltaisesti selvitetty realistisen arviointitutkimuksen ero muuhun arviointitutkimukseen.

Taulukko 1. Kokeellisen, konstruktivistisen ja realistisen arvioinnin lähtökohtia

<u>Kokeellinen arviointi</u>	<u>Konstruktivistinen arviointi</u>	<u>Realistinen arviointi</u>
objektiivisesti havaittava todellisuus	subjektiivisesti rakentunut todellisuus	kokemusperäisesti rakentunut objektiivinen todellisuus
yleiset lait	kontekstisidonnaiset tulkinnat	satunnaiset säännönmukaisuudet
pelkistäminen	kokonaisvaltaisuus, monimutkaisuus	piilossa olevat mekanismit
mekaaniset syyt	tavoitteellisuus	muotoutuva järjestys
deduktio	induktio	järkeily
luotettava tieto	keskinäinen yhteisymmärrys	perustellut uskomukset ja toiminta

(Rajavaara 2001, 59).

Mekanismit

Realistinen arviointi tutkii mekanismeja kohteina (mitkä ovat sellaiset voimat, jotka aiheuttavat tai vähentävät sosiaalisia ongelmia ja joihin voitaisiin vaikuttaa) ja keinoina (millä keinoilla voidaan vaikuttaa). Yhteiskunnallinen todellisuus sisältää kahdenlaisia mekanismeja: ongelmia pahentavia ja ongelmien ratkaisua mahdollistavia mekanismeja. Interventiolla pyritään vaikuttamaan näihin molempiin. Interventio tarjoaa esimerkiksi uusia

resursseja ja ajattelun ja toiminnan mahdollisuuksia, joiden oletetaan vahvistavan ihmisten elämäntodellisuudessa olevia mahdollistavia mekanismeja ja vastaavasti heikentävän niitä elämäntilanteeseen kuuluvia mekanismeja, jotka estävät ihmisiä pääsemästä tavoitteeseen. (Rostila 2001b, 37)

Henry, Julnes ja Mark (1998) korostavat, että selitykset ovat syvyysuunnassa päättymättömiä, sillä vaikuttavia mekanismeja koskevan selityksen takana on aina uusia selitysmahdollisuuksia, esimerkiksi siirryttäessä sosiaalisen vuorovaikutuksen tasolta psykologiselle tasolle. Koska selitykset ja tasot, joilla selitykset liikkuvat ovat päättymättömiä, on tehtävä valintoja yhtäältä tutkimuksellista ja toisaalta arvoihin liittyvästä käytännön näkökulmasta.

Interventiokontekstit

Mekanismien lisäksi realistisessa arviointitutkimuksessa huomioidaan konteksti eli olosuhteet, jossa interventio toteutetaan. Kontekstilla tarkoitetaan niitä intervention toteuttamisen ehtoja ja olosuhdetekijöitä, joihin interventiolla ei juurikaan voida vaikuttaa. Konteksti ehdollistaa kuitenkin aina intervention vaikutuksia, koska se vaikuttaa muutosta synnyttävien mekanismien käynnistymiseen. (Korteniemi 2005a, 20; Rostila 2001b, 37.)

Interventiot itsessään eivät muodosta mekanismeja. Mekanismit ovat toimintojen aikaansaama vastakaiku osallisissa. Intervention toteuttajat olettavat, että tietyt toiminnot johtavat tiettyjen mekanismien toimintaan. Se, miten mekanismit vaikuttavat asiakkaaseen, riippuu paitsi kontekstitekijöistä myös mekanismien keskinäisestä vuorovaikutuksesta. Mekanismien ja kontekstin suhde on satunnainen. Osa intervention aikana voimassa olevista kausaalisista mekanismeista aiheuttaa sosiaalisia ongelmia. Tavoitteena on, että interventioiden avustuksella syntyneet mekanismit toimivat vastavoimina sosiaalisia ongelmia tuottaville mekanismeille. (Korteniemi 2005a, 21, ks. myös Robson 2001, 112.)

Arvot

Henry, Julnes ja Mark (1998) pitävät realistisen arviointitutkimuksen haasteena tiedostavan ja arvottavan näkökulman yhdistämistä. Heidän mielestään arviointitutkimuksen tehtävänä on arvojen selvittäminen ja selventäminen eikä arvojen tasoittaminen tai sovittami-

nen kuten konstruktionistisessa arviointitutkimuksessa. Koska arvot vaikuttavat keskeisesti siihen, mikä määritellään sosiaalisesti ongelmaksi ja, mikä vaihtoehtoisista interventiosta valitaan, on tärkeää selvittää, kenen arvojen mukaisia ovat erilaiset intervention tulokset. Arvot ovat mukana myös päätöksenteossa, kun päätetään interventioon ryhtymisestä, sen jatkamisesta, laajentamisesta, muuttamisesta tai vaihtoehtoisen intervention valinnasta. (Rostila 2001b, 41.)

Aktivointi-interventiota toteuttamassa on useita eri toimijoita. Aktivointisuunnitelmassa päätettävän toimenpiteen valintaan vaikuttavat sekä viranomaisten että toivottavasti myös asiakkaana olevan työttömän arvot. Ihminen on aina päätöksiä tehdessään jonkun organisaation jäsen, jolloin hän ei voi tehdä täysin vapaasti päätöksiä (Ahrne 1993, 62). Työvoimaohjaaja on työhallinnon työntekijä, joka joutuu noudattamaan oman organisaatiokulttuurinsa määrittämiä ohjeita päätöksenteossaan. Sosiaalityöntekijä on kunnan sosiaalitoimiston kulttuurin ohjeistama ja toteuttaa todennäköisesti koulutuksessaan omaksumia sosiaalityön eettisten ohjeiden mukaisia arvoja.

4.2.2. Aktivointi-interventioiden vaikuttavuus realistisen arvioinnin viitekehityksessä

Tämän tutkimuksen aineistona ovat asiakasrekisterit ja kirjalliset suunnitelmat, joita lähestyin ammatillista osaamistani hyödyntäen. Tavoitteenani on ymmärtää, miten yhteistyö toimii asiakkaan auttamisen näkökulmasta, ja nostaa esiin intervention toteuttamistapaa koskevia epäkohtia ja laatia niiden perusteella ehdotuksia toiminnan kehittämiseksi.

Realistinen arviointitutkimus pyrkii selittämään intervention vaikutusyhteyksiä koskevien oletusyhteyksien paikkansapitävyyttä (Rostila 2001b, 38). Tutkimuksen ohjelmateoria perustuu materiaaliin, jossa perusteltiin lain kuntouttavasta työtoiminnasta uusia työmenetelmiä, erityisesti aktivointisuunnitelmaa ja kuntouttavaa työtoimintaa. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta jatkoi ja vahvisti työ- ja sosiaalishallinnossa jo 1990-luvun lopulla alkunutta aktivointipolitiikkaa tuoden siihen lisää keinovalikoimaa ja velvoittavuutta. Selvitin tutkimukseni ohjelmateorian pohjalta niitä vaikutuksia, joita aktivointi-interventiolla ole-

tetaan olevan nuorten valmiuksiin selvitä jatkossa koulutuksessa ja työelämässä. Pysin selvittämään ja testaamaan oletuksia siitä, mikä edesauttoi toivottuihin tuloksiin pääsemisessä, keiden kohdalla ja missä olosuhteissa aktivointi-interventio toimi odotetusti. (Parpo ym. 2001, 12-14.)

Selvitin vaikutusoletuksia sekä kvantitatiivisen että kvalitatiivisen aineiston avulla. Korteniemen (2005, 18) mukaan prosessikuvaukset ovat yksi avaintekijä ”mustan laatikon” purkamisessa ja samalla yksi realistisen arviointitutkimuksen toteuttamisen ongelmista, koska prosesseissa on useimmiten mukana myös paljon muuta kuin hyvin suunnitellut ja kirkkaasti ajatellut interventiot. Aineistooni kuuluvissa sosiaalityöntekijöiden laatimista asiakassuunnitelmista oli löydettävissä tietoa asiakkaan elämän olosuhteissa aktivointi-intervention ulkopuolella tapahtuvista muutoksista, kuten perhe- ja ihmissuhdeongelmista ja retkahdukset päihteiden käytössä sekä eri syistä tapahtuneista asunnon vaihdoista, muutoista kaupungin sisällä ja toiselle paikkakunnalle.

Tutkimukseni eroaa seuraavassa kappaleessa esittelemistäni Nuotta- ja Monet-projekteista siinä, että tutkin nuorten prosesseja ja niiden lopputulosta selkeästi jälkikäteen, ja toiminta tapahtuu osana vakiintunutta viranomaistoimintaa ja aktiivisen sosiaalipolitiikan toteutusta. Realistisen arviointitutkimuksen tavoitteena on niiden mekanismien selvittäminen, jotka tietyssä kontekstissa saavat aikaan toivotun muutoksen asiakkaan käyttäytymisessä.

4.2.3. Esimerkkejä realistisesta arviointitutkimuksesta

Monet-projektin realistinen arviointi

Vuosina 1998 - 2000 Tampereen Hervannassa toteutetussa EU:n Employment Integra -projektissa kehitettiin sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli, jossa vertaistuki ja paikallisuus korostuivat. Projektin osallistui 65 työtöntä kymmenen kuukauden ajan. Yli puolet osallistujista oli ollut työttömänä ennen projektia vähintään kaksi vuotta. Projektissa pyrittiin työtoiminnan ja muiden kuntouttavien elementtien avulla vaikuttamaan syrjäytymisen ongelmaan tuomalla tilanteeseen uusia mekanismeja erityisesti yksilökohtaisen siirtymiskynnyksen näkökulmasta. Realistista arviointia sovellettiin kartoittavassa, ai-

neistolähtöisessä tarkoituksessa, pyrkien nostamaan esille todennäköisiä vaikuttavia mekanismeja. (Rostila 2001a, 1, 51.)

Toiminnan perusteena olevia oletuksia selvitettiin ensin projektin toimijoiden ja taustavaikuttajien kanssa käydyissä keskusteluissa (sovellus realistisesta haastattelusta). Oletetuiksi vaikuttaviksi mekanismeiksi valikoituivat kuuluminen ryhmään, kuulluksi tuleminen, sääntöjen selkeys, vertaisohjaajien antama roolimalli, toiminnallisuus, tekemällä oppiminen ja toiminnan sovittaminen osallistujan mittojen mukaan. Lisäksi oletettiin, että projekti muodostaa pitkäkestoisen motivaation ja suunnitelmien kehittymisen tilan ja antaa energiaa ja elämänvoimaa sekä muodostaa katkoksen suhteessa entiseen. Taloudellisten kannustimien sekä taitojen ja itsetunnon vahvistumisen oletettiin myös toimivan vaikuttavina mekanismeina. (Mt., 29.)

Realistisessa arviointitutkimuksessa toimintaa koskevat oletukset ohjaavat tutkimustiedon keruuta, analysointia ja käyttöä. Monet -projektissa tietoa kerättiin kuntoutumista estävistä mekanismeista, kuntoutumista mahdollistavista mekanismeista, projektiin sisältyvistä mekanismeista ja osallistujien olosuhteista eli konteksteista, joihin ei projektissa voida vaikuttaa (kouluttamattomuus, maahanmuuttajatausta ja ikä). Lisäksi tietoa kerättiin toiminnan vaikutuksista eli osallistujien tilanteesta projektin jälkeen projektin tavoitteiden näkökulmasta katsottuna. (Rostila 2001a, 20.)

Tutkimuksella hahmotettiin toimintamallin, asiakasryhmän tilanteen ja toimintapuitteiden välisiä yhteyksiä tuloksiin. Mekanismeja, konteksteja ja tuloksia koskevan tiedon perusteella koeteltiin toimintakäytäntöjä koskevia oletuksia, ja analyysin perusteella tehtiin ehdotuksia muutoksista toimintakäytäntöihin. Aineiston pohjalta tehtiin johtopäätöksiä siitä, mitkä mekanismit näyttäisivät käynnistyvän pyrkien vastaamaan kysymykseen, miten projektin oletetut mekanismit toimivat. (Mt., 21.)

Projektin alussa osallistujilta kysyttiin heidän olosuhteistaan ennen projektin alkamista. Erityisen mielenkiintoiseksi osoittautui kysymys, jossa tiedusteltiin osallistujan kotitaustaa alle 16-vuotiaana ja sitä koskevia myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia. Osallistujien henkisen hyvinvoinnin selvittämiseen käytettiin suomennettua versiota Psychological General

Well -Being lomaketta. Projektin päätyttyä osallistujat haastateltiin uudelleen. Osallistujat arvioivat numeroarvosanoilla 1-10 projektin eri puolia omalta kannaltaan. Palautelomake perustui oletettuihin vaikutusmekanismeihin. Lomakkeen väitteet olivat tyyppiä "Monet - projekti auttoi minua oman elämän suunnittelussa ja tiedän projektin jälkeen enemmän työhausta kuin ennen projektia". Osallistujat täyttivät myös uudelleen henkistä hyvinvointia mittaavan PGWB -lomakkeen. Osallistujien projektin jälkeinen sijoittuminen tarkastettiin työvoimaviranomaisten rekisteritiedoista. Projektin sisältöä vetäjien näkökulmasta selvitettiin useilla eri aineistoilla. (Rostila 2001a, 22.)

Tarkoituksenmukaisella jatkopolulla kuusi kuukautta projektin jälkeen oli puolet osallistujista. Tutkimustulosten valossa erityisesti naiset, maahanmuuttajat ja ne asiakkaat, jotka jo projektin alussa olivat pystyneet luottamukselliseen yhteistyöhön, olivat hyötäneet projektista. Luottamuksellisuutta suhteutettiin siihen, oliko osallistuja tuonut jo alkuhaastattelussa em. kotitulannetta koskevassa kysymyksessä myös kielteisiä puolia esiin. Projektia edeltänyt työttömyysaika ei näyttänyt vaikuttavan menestymiseen. Sen sijaan ammattikoulutamattomat miehet hyötyivät projektista vain, jos he pystyivät muodostamaan luottamuksellisen suhteen työntekijöihin. Projektiarvioinnin mukaan sosiaalinen kuntoutus, joka ei saa yksilöitä luottamaan kanssaihmiin ja ehkä myös itseensä, ei toimi. Luottamuksen voittaminen ja itseluottamuksen kasvattaminen on sosiaalisen kuntoutuksen toimintamallin kehittämisen kova haaste, erityisesti työskentelyssä ammattitaidottomien suomenkielisten miesten kanssa. Vastavuoroisen luottamuksen syntyminen työntekijän ja asiakkaan välillä on sosiaalisen muutostyön käynnistymisen peruskysymys. (Rostila 2001a, 26.)

Projektissa kehitettiin asiakastyön ohella sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli perinteisten palveluiden ja perinteisen kuntoutuksen väliin. Toimintamalli suunniteltiin asiakkaille, jotka jäävät työmarkkina- ja koulutuskennojen alapuolelle ja se perustui yhdyskunta- ja vapaaehtoistyön perinteeseen. Mallissa yhdistyi ammatillisuus ja arjen läheisyys. Projekti asetti moniammatillisen sosiaalisen kuntoutuksen jatkohaasteiksi muun muassa "saattaen vaihtamisen" varmistamisen, yritysyhteistyön lisäämisen sekä tavoitesuunnitelman kehittelyn työvälineeksi. (Rostila 2001a, 51-53.)

Joensuun Nuotta-projekti

Vuosina 2000-2003 toteutettu, 17-24-vuotiaille nuorille suunnattu Nuotta-projekti hyödynsi realistisen arviointitutkimuksen metodia. Projektin tutkijoiden mukaan realistinen arviointi palveli sekä summatiivista että formatiivista arviointia. Hanke pyrki vastaamaan kysymykseen: Millaisin työmenetelmin voidaan vaikuttaa erilaisen taustan omaaviin nuoriin? Hankkeessa huomioitiin nuorten ja palvelumallin toimintakontekstit sekä pyrittiin jäljittämään niitä mekanismeja, jotka edesauttavat tai estävät tavoitteiden saavuttamista. Nuotta-projektin työmenetelmien ja työmallin vaikuttavuuden arviointi sovitettiin realistiseen arviointimalliin, jossa monilla menetelmillä kerättiin aineistoa mekanismeista, olosuhteista ja vaikuttavuudesta sekä pyrittiin selvittämään olosuhde-mekanismi-tulosyhdistemien vaikutuksia. Työmenetelmät purettiin osiin analyysin mahdollistamiseksi. (Karjalainen & Blomgren 2004, 29-31.)

Vaikuttavuutta mitattiin nuoren työmarkkina-asemalla projektin päättyessä sekä 6, 12 ja 18 kk:n kuluttua projektin päättymisen jälkeen. Projekteissa tapahtunutta kehitystä ja vaikuttavuutta arvioitiin mekanismien avulla. Mekanismeja analysoimalla selvitettiin, mikä vaikutus oli nuoren taustoilla, nuoren omilla ja Nuotan käynnistämällä muutosvoimilla sekä toimintaympäristöllä. Mekanismien satunnaisuus tuli esille erityisesti toimintaympäristöä ja nuorten elämään vaikuttavien ulkoisten tekijöiden muodossa, joita ei voitu pakottaa analyysin osaksi. Projekti pystyi vahvistamaan mm. seuraavia toivottuja mekanismeja: koulutuspaikan löytyminen, yleinen elämönhallinnan koheneminen, muutosmotivaation käynnistyminen, vastuun ottaminen ja selviytymisvälineiden lisääntyminen arjenhallinnan parantamiseksi, ammatinvalinnan selkiytyminen ja ammatillisten valmiuksien parantuminen ja itsetunnon kohoaminen ja omien voimavarojen löytyminen. (Mt. 2004, 94-95, 104, 107.)

Mekanismien vahvistuminen oli riippuvaista nuorten taustoista, mitä useampi ongelma, sen vaikeampaa muutosmekanismien tukeminen oli. Kun elämönhallinnan ongelmia oli enemmän kuin kaksi, pystyttiin vaikuttamaan itsetunnon kohoamiseen, omien voimavarojen löytämiseen ja sosiaalisten valmiuksien lisäämiseen, mutta ammatinvalintaa, koulutuspaikan valitsemista tai muutosmotivaation käynnistämistä ei onnistuttu vahvistamaan riit-

tävästi. Tutkijat painottivat, että ongelmien kasautuessa tulee työskentelyn painopistettä muuttaa sosiaalisen kuntoutuksen suuntaan, ja että syrjäytymisen ehkäisemisestä ollaan siirtymässä inklusiivisten mallien etsimiseen ja juurruttamiseen. Projektin tärkein tulos oli luotu toimintamalli: nuorten luottamuksen saavuttanut tehostettu työ, jota voitiin jatkaa niin pitkäjänteisesti ja intensiivisesti kuin oli tarvetta. Keskeisin johtopäätös kohderyhmän kannalta oli se, että fokuksen tulisi olla sosiaalisessa kuntoutuksessa pikemmin kuin suoraan työllistämiseen pyrkivissä toimenpiteissä ja että hyviä käytäntöjä ei tule erottaa kontekstistaan, vaan niitä tulee tarkastella toimintaympäristösidonnaisesti. (Karjalainen & Blomgren 2004, 104-105.)

4.3. Tutkimuksen ohjelmateoria

Vaikuttavuuden arvioinnin lähtökohtana tulee olla käsitys siitä, miten intervention oletetaan vaikuttavan. Vaikuttavuusoletukset voidaan kerätä tutkimuksen ohjelmateoriaksi eri tahojen dokumentoimista interventiota koskevista vaikuttavuusodotuksista. Ohjelmateoria on työväline, joka auttaa jäsentämään, mitä on tarkoitus tutkia lähemmin. Tutkimuksen tavoite on joko vahvistaa tai hylätä ohjelmateoriassa oletetut vaikutukset. (Dahler-Larsen 2005, 30.)

Olen koonnut tämän tutkimuksen ohjelmateorian lähteistä, joita syntyi, kun lakia kuntouttavasta työtoiminnasta valmisteltiin 2000-luvun taitteessa. Lain taustatyöskentelyssä näkyi aktiivinen sosiaalipolitiikka konkreettisesti. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta oli poliittinen kannanotto aktiivisen sosiaalipolitiikan puolesta Suomessa. Lain keskiössä ovat työttömien aktivoinnin uudet välineet, aktivointisuunnittelu ja kuntouttava työtoiminta. Ohjelmateoria voidaan luoda kuvaamalla järjestelmällisesti interventiota ja selittämällä, mitä tuloksia arvioidaan saavutettavan. Toinen tapa on asettaa ensin vaikutustavoitteet ja palata sen jälkeen syy-seuraus -ketjun läpikäymiseen. Kummassakin tapauksessa on tärkeää, että ohjelmateorian avulla saadaan yhtenäistä tietoa prosesseista ja tuloksista. (Mt. 2005, 33.)

Olen laatinut tutkimukseni ohjelmateoriani kokoamalla edellä mainituista lähteistä keskeiset aktivointi-intervention tavoitteet. Kuvasin aktivointi-intervention keskeiset toimenpi-

teet aktivointisuunnitelman ja kuntouttavan työtoiminnan luvussa 2.2.

Käytin ohjelmateoriaa luodessani seuraavia lähteitä:

Paavo Lipposen II hallituksen ohjelma 1999, Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän muistio STM 1999:20, Työ- ja sosiaalihallinnon yhteistyöryhmän muistio STM 1999:24, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen mietintö 38/2000 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle HE 184/2000, Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja STM Oppaita 2001:8, Ala-Kauhaluoma ym. (2002) Aktiivisen sosiaalipolitiikan reformi 2001.

Olen koonnut seuraavaan kappaleeseen aktivointi-intervention vaikuttavuusoletukset edellä mainituista lähteistä.

4.3.1. Aktivointi-interventioon sisältyvä työtoiminta ehkäisee syrjäytymistä

Aktivointi määritellään toimenpiteiden kokonaisuudeksi, jolla asiakkaan työllistymistä edesautetaan. Toimenpiteet voivat pitää sisällään toimeentuloturvan tiukennuksia ja lisäehtojen asettamista etuuksien saamiselle sekä varsinaisia aktivoivia toimenpiteitä, kuten erilaisia työllistämistoimenpiteitä, koulutusta ja kuntoutusta. Sanktioiden tarkoituksena on tehdä työ sosiaalietuuksia houkuttelevammaksi vaihtoehdoksi. Kannustimet pyrkivät toimimaan positiivisina vetotekijöinä kohti työmarkkinoita. Aktivointiin liittyy myös uudenlainen työttömän oikeuksien ja velvollisuuksien määrittäminen. Oikeus vähimmäisturvaan kytketään entistä tiiviimmin työhön. (Työ- ja sosiaalihallinnon yhteistyöryhmän muistio 1999, 11-12; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, 1§; Ala-Kauhaluoma ym. 2002, 12.)

Kuntouttava työtoiminta on työttömän työllisyysvalmiuksia aktivoiva sosiaalipalvelu, jonka järjestämisestä vastaa kunta. Se on tarkoitettu sellaisille pitkään työttömänä olleille henkilöille, jotka ovat syrjäytymisvaarassa. Kuntouttavasta työtoiminnasta haluttiin luoda Suomesta puuttunut, mutta useissa paikallisissa kokeiluissa toimivaksi osoittautunut vii-

mesijainen aktivointikeino, jolla ehkäistään täydellinen toimeettomuus ja sosiaalinen syrjäytyminen. Tavoitteena on parantaa henkilön elämänhallinnan mahdollisuuksia ja toimintakykyä, jotta hän pystyy osallistumaan aktiiviseen toimintaan ja siten parantamaan mahdollisuuksiaan työllistyä työmarkkinoilla. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän muistio 1999, 82; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, luku 4; Ala-Kauhaluoma ym. 2002, 14.)

Aktiivinen sosiaalipolitiikka korostaa työn merkitystä sekä toimeentulolähteenä että keinoon estää syrjäytymistä. Pitkittyneen työttömyyden katsotaan lisäävän riskiä monien ongelmien syntymiseen ja kasautumiseen. Työn kautta ihmisen katsotaan kiinnittyvän yhteiskuntaan tavalla, joka ehkäisee erityyppisten ongelmien syntymistä. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän muistio 1999, 60; Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö 38/2000; HE 2000, 15; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2000, 1 §.)

Nuorten syrjäytymiskehitys haluttiin katkaista mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Kuntouttavaan työtoimintaan haluttiin mukaan kaikki ne nuoret, jotka eivät ole työssä, koulutuksessa tai työvoimapolitiisessa toimenpiteessä. Vain erityisen vakavista elämänhallintavaikeuksista kärsiville nuorille edellytetään tarjottavan kuntouttavan työtoiminnan sijaan muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. (Työ- ja sosiaalihuollon yhteistyöryhmän muistio 1999, 22; HE 184/2000; Ala-Kauhaluoma ym. 2002, 16.)

4.3.2. Aktivointi-intervention taloudelliset kannustimet ja sanktiot lisäävät osallistumishalukkuutta

Aktivoinnin keskeinen lähtökohta on, että aktivointitoimenpiteisiin osallistuminen on passiivista työttömyyttä taloudellisesti kannattavampaa. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisesta maksetaan toimintarahaa kahdeksan euroa osallistumispäivältä sekä korvataan työmatkoista aiheutuneet kustannukset. Turussa asiakas saa bussien käyttöön oikeuttavan kuukausikortin, joka mahdollistaa nuorelle liikkumisen myös vapaa-aikana. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän muistio 1999, 63 ja 86; HE 184/2000, 24; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, luku 5.)

Osallistumalla kuntouttavaan työtoimintaan viitenä päivänä viikossa lisääntyvät nuoren käytettävissä olevat tulot 172 eurolla kuukaudessa. Maksettava toimintaraha ei vähennä nuorelle maksettavaa toimeentulotukea, joten taloudellinen kannustin on toimeentulotuella elävälle nuorelle merkittävää. Toimintaraha maksetaan jo neljän tunnin työpäivästä. Korvaus on yhtä suuri kuin pitkäaikaistyöttömälle työharjoitteluun tai työvoimapoliittiseen koulutukseen kokopäiväisestä osallistumisesta maksettava korvaus.

Aktivointi-interventioon osallistumattomuus sanktioidaan joko työmarkkinatuen maksamisen katkaisemisella tai toimeentulotuen alentamisella. Kieltäytyminen aktivointisuunnitelmasta johtaa toimeentulotuen alentamiseen 20 prosentilla. Kieltäytyminen kuntouttavasta työtoiminnasta ja kuntouttavan työtoiminnan keskeyttäminen ilman pätevää syytä sanktioidaan myös. Toistuva kieltäytyminen voi johtaa toimeentulotuen alentamiseen 40 prosentilla. Interventioon osallistumattomuuden sitominen toimeentulotukeen ja toimintarahaan maksaminen toimeentulotukena kiinnittää asiakkaan sosiaalityöntekijään. Koska asiakas ei selviä ilman rahaa, on hänen ylläpidettävä kontaktia ja jatkettava aktivointiprosessia. Tämä kytkös on lain toteuttamisen näkökulmasta merkittävä. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, luku 6.)

Kuntouttava työtoiminta on oikeus keskeyttää, jos se on nuoren terveydentilaan nähden sopimatonta tai jos tarjottu työtoiminta poikkeaa oleellisesti siitä, mitä aktivointisuunnitelmassa on sovittu. Sosiaali- ja terveysvaliokunta ehdotti, että nuorella tulisi olla mahdollisuus keskustella sosiaaliasiamiehen kanssa ennen taloudellisten seuraamusten voimaantuloa. Tätä ehtoa ei lakiin kuitenkaan sisällytetty. (Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö 38/2000, 6.) Käytännössä kuntouttavan työtoiminnan keskeyttämiseen johtaneet syyt jäävät usein epäselviksi. Työtehtävät tai sosiaalinen tilanne työpaikalla saattaa olla nuoren näkökulmasta liian vaativa. Kun nuori jää pois työstä ilmoittamatta syytä, on tilanteesta vaikeaa saada kiinni seuraavassa aktivointisuunnitelman tarkistuksessa, jos aikaa on kulunut useita viikkoja. Keskeyttäminen voi johtaa toimeentulotuen alentamiseen ilman keskeytymisen syyn perinpohjaista selvittämistä.

4.3.3. Yhteinen aktivointi-intervention suunnittelu lisää asiakkaan motivaatiota

Lain keskeinen interventio on työvoima- ja sosiaaliviranomaisten yhdessä työttömän kanssa laatima aktivointisuunnitelma, johon voi sisältyä kuntouttavaa työtoimintaa. Aktivointisuunnitelma laaditaan kaikille lain piiriin kuuluville, alle 25-vuotiaille nuorille sosiaalityöntekijän aloitteesta. Aktivointisuunnitelma tarkistetaan tarvittaessa. (Ala-Kauhaluoma ym. 2002, 14 - 15; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/ 2001, luku 3.)

Tärkeää on asiakkaan ja eri toimijoiden yhteistyö aktivointisuunnitelman muodossa, mikä edellyttää työhallinnon ja kunnan työntekijän yhteistyötä asiakkaan kanssa. Tavoitteena on tehostaa työvoima- ja sosiaalipalvelujen tarjontaa ja niiden yksilöllistä kohdentumista. Yhteistyön kautta oletetaan asiakkaan työkykyä tai työhönmenoa estävien sosiaalisten ja terveydellisten syiden tulevan esille aikaisempaa systemaattisemmin. Suunnitelmassa sovitavien toimenpiteiden tulee muodostaa asteittainen polku työelämään. Yhteisellä suunnittelulla pyritään parantamaan asiakkaan omaa motivaatiota osallistua työvoimahallinnon ensisijaisiin toimenpiteisiin tai koulutukseen ja tukemaan asiakkaan paluuta avoimille työmarkkinoille (Aktiivinen sosiaalipolitiikka työryhmän muistio 1999, 80); Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, § 5 ja 8; Ala-Kauhaluoma ym. 2002, 33, 38.)

Asiakkaalle on annettava mahdollisuus aidosti osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen mietintö 38/2000, 3; Työ ja sosiaalihuollon yhteistyöryhmän muistio 1999, 34.)

4.3.4. Kuntouttavan työtoiminnan tulee lisätä työllisyysvalmiuksia

Kuntouttava työtoiminta on viimesijainen toimenpide, johon osallistuvat vain ne henkilöt, joiden työllistyminen sitä vaatii. Aina tulee arvioida, minkä tyyppinen ja minkä tasoinen kuntouttava työtoiminta parantaa parhaiten henkilön edellytyksiä työllistyä avoimille työmarkkinoille, osallistua koulutukseen tai muihin työvoimahallinnon ensisijaisiin toimenpiteisiin. Mahdollisuus päästä ensisijaisten toimenpiteiden piiriin heti, kun siihen on val-

miuksia, tulee mahdollistaa. Polkujen kuntouttavasta työllistämisestä koulutukseen tulee olla toimivat. (Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan mietintö 38/2000, 3.)

Kuntouttavan työtoiminnan järjestämiseksi asetettiin korkeat laatuvaatimukset erityisesti huomioiden työttömät nuoret. Jotta työtoiminta on motivoivaa, tulee toiminnan määrän ja sisällön vastata henkilön osaamista siten, että se on hänen työllistymisedellytystensä kehittämisen kannalta mielekästä ja riittävän vaativaa. Tarjottujen tehtävien tulee lisäksi olla nuoren voimavarat ja elämäntilanne huomioivaa ja vastata hänen työ- ja toimintakykyään sekä osaamistaan. (Aktiivinen sosiaalipolitiikkatyöryhmän muistio 1999, 83; Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan mietintö 38/2000, 3 - 4; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, § 13; Ala-Kauhaluoma ym. 2002, 16.)

Kuntouttavaa työtoimintaa tulee järjestää kaikille, jotka eivät pysty ensisijaisiin toimenpiteisiin. Arvion siitä, ettei henkilö voi osallistua kuntouttavaan työtoimintaan, tulee olla hänen työ- ja toimintakykynsä asettamista rajoituksista johtuvaa. Aktivointi-interventiolta edellytetään, että terveydenhuollon palveluja aina käytetään, kun ilmenee syytä arvioida henkilön työ- ja toimintakykyä. Tarvittaessa voidaan kuulla kuntoutuksen asiakaspalvelun yhteistyöryhmää. Mikäli kunta arvioi, ettei henkilö voi välittömästi osallistua kuntouttavaan työtoimintaan, suunnitelman tulee sisältää erityislakien mukaisesti sellaisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, jotka parantavat hänen mahdollisuuksiaan osallistua myöhemmin kuntouttavaan työtoimintaan. (Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan mietintö 38/2000, 5, Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, § 8.)

Laissa määritellään työtoiminnan kokonaiskesto sekä päivittäisen ja viikoittaisen työajan pituus. Kesto tulee räätälöidä sopivaksi henkilölle, jolla on suuria vaikeuksia selviytyä jokapäiväisistä askareistaan. Päivittäisen työajan tulee olla vähintään neljä tuntia. Työtoimintaan tulee osallistua vähintään yhden ja enintään viiden päivän aikana kalenteriviikossa. Jotta kuntouttavan työtoiminnan voidaan olettaa vaikuttavan odotetusti, tulee sen kestää vähintään kolme kuukautta. Sitä lyhyemmän jakson ei katsota parantavan henkilön tilannetta eikä luovan edellytyksiä siirtymiselle työhön tai työllistymistä edistävään toimenpiteeseen. Jakson enimmäispituus on rajattu 24 kuukauteen, jotta säännöllisin aikavä-

lein voidaan arvioida kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuus. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, § 13; Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2001, 46-49.)

4.3.5. Viranomaisten aktivointiyhteistyö parantaa palvelun laatua

Lainsäädännöllä haluttiin luoda perusta työvoimaviranomaisten ja kuntien yhteistyölle. Tavoitteena oli aikaistaa viranomaisten puuttumista työttömyysprosessiin yksilötasolla, tiukentaa kuntien ja työvoimahallinnon yhteistyötä vaikeimmin työllistyvien aktivoinnissa sekä lisätä kuntien vastuuta aktivoinnista säätämällä niille velvollisuus järjestää kuntouttavaa työtoimintaa (Parpo ym. 2001, 13). Lainsäädännöllä vakiinnutettiin projektien ja paikallisten aloitteiden pohjalta syntyneen työttömien aktivoinnin malli koko maahan. (Ala-Kauhaluoma ym. 2002, 14; HE 184/2000, 3.)

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta määrittää aikarajat, jolloin työvoima- ja sosiaaliviranomaisten on aloitettava yhteistyö. Yhteistyön pakko katsottiin yhdeksi lain keskeiseksi innovaatioksi ja se herätti myös eniten vastustusta tahoilla, jotka olivat huolissaan resurssien riittävydestä. Ministeriöt (STM, TM) laadittivat yksityiskohtaisen Kuntouttavan työtoiminnan käsikirjan (2001), joka oli työntekijöiden käytössä heti lain voimaantullessa. Työvoimapalvelulakia ja toimeentulotuesta annettua lakia muokattiin uuden lain vaatimuksia vastaavaksi. Aktivointisuunnitelman tekemiseen osallistuminen määriteltiin sosiaalihuoltolain lisäyksellä kunnan vastuulla olevaksi sosiaalipalveluksi, jolloin vastuussa olevan viranomaisen katsottiin olevan kunnan sosiaalitoimi. Aktivointisuunnitelman tekijöiksi suositeltiin työvoimaohjaajia ja sosiaalityöntekijöitä. (Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2001, 18.)

Lain voimaantulo mahdollisti salassapitosäynnösten estämättä asiakastietojen vaihdon valtion ja kunnan työntekijöiden välillä niiden asiakkaiden kohdalla, jotka kuuluivat aktivointitiedon piiriin. Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja neuvoi yksityiskohtaisesti, miten ja mitä tietoja on viranomaisten syytä vaihtaa ennen yhteistä aktivointisuunnitelmaistuntoa. Käsikirja ohjeisti myös aktivointisuunnitelmaan kirjattavat asiat sekä aktivointi-

intervention kestoon liittyviä seikkoja. (Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2001, 24-25; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta § 5.)

Lain toteutumisen edistämiseksi työ- ja sosiaalihuollon yhteistyöryhmä (1999, 55) teki ehdotuksen paikallisten yhteispalvelupisteiden perustamisesta edistämään työhallinnon ja kunnan yhteistyötä. Työhallinnon monipuolisten resurssien yhdistäminen kuntapuolen vastaaviin resursseihin nähtiin välttämättömäksi vaikeasti työllistyvien aktivoimiseksi. Työryhmä teki myös lukuisia ehdotuksia työntekijäryhmien yhteisestä koulutuksesta, työnkierrosta ja muista keinoista onnistuneen yhteistyön edellytysten luomiseksi. Lisäksi nähtiin välttämättömäksi lisätä valtakunnallisella tasolla sekä työvoimaohjaajien että sosiaalityöntekijöiden määrää. (Mt., 52-53.)

4.3.6. Ohjelmateorian mukaiset aktivointi-intervention vaikutusmekanismit

Realistisessa arviointitutkimuksessa selvitetään oletuksia siitä, miten mekanismit vaikuttavat tuloksiin ja missä olosuhteissa. Tutkimus kiinnitetään näihin oletuksiin. (Korteniemi 2005a, 29.) Tämän tutkimuksen vaikutusoletukset perustuvat edellä esiteltyyn ohjelmateoriaan, jonka mukaan aktivointi-interventio vaikuttaa seuraavilla tavoilla:

I Aktivointi-interventio lisää asiakkaan motivaatiota hakeutua työhön tai koulutukseen, koska osallistuminen on taloudellisesti kannustavaa ja passiivista olemista mielekkäämpää ja ehkäisee syrjäytymistä.

II Aktivointi-interventioon osallistuminen lisää työttömän elämänhallintaa, jolloin työttömän valmiudet selviytyä jatkossa vaativimmista työhallinnon toimenpiteistä paranevat.

III Kunnan ja työhallinnon työntekijöiden hyvä yhteistyö aktivointi-intervention toteutuksessa parantaa pitkäaikaistyöttömien saamaa palvelua.

Dahler-Larsenin (2005, 32) mukaan ohjelmateorian pohjalta valitaan sellaiset vaikutus-

muuttajat, joihin intervention voidaan kohtuudella odottaa vaikuttavan mainittavassa määrin.

5. Tutkimuksen tulokset

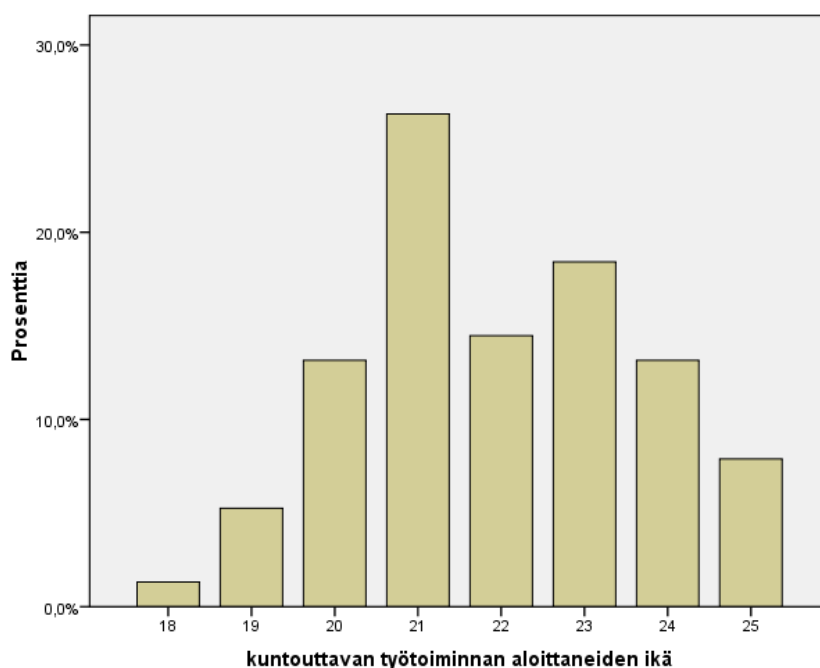
5.1. Määrälliset tulokset

Aineiston kvantitatiivinen käsittely tuotti selkeän kuvan tutkimusjoukon nuorten lähtökohdista, aktivointi-intervention toteuttamiseen liittyvistä toimenpiteistä ja kuntouttavan työtoiminnan toteutuksesta ja kestosta. Sen sijaan aineiston ristiintaulukointi ei tuottanut selkeää tietoa aktivoitumiseen vaikuttavista tekijöistä.

5.1.1. Aktivoitavat nuoret ovat syrjäytymisvaarassa

Aineisto koostui 76 nuoresta. Suurin osa kuului ikäryhmään 20–23-vuotiaat. Vain seitsemän prosenttia oli alle 20-vuotiaita. Viidesosa oli täyttänyt 23 vuotta ennen kuntouttavan työtoiminnan alkamista.

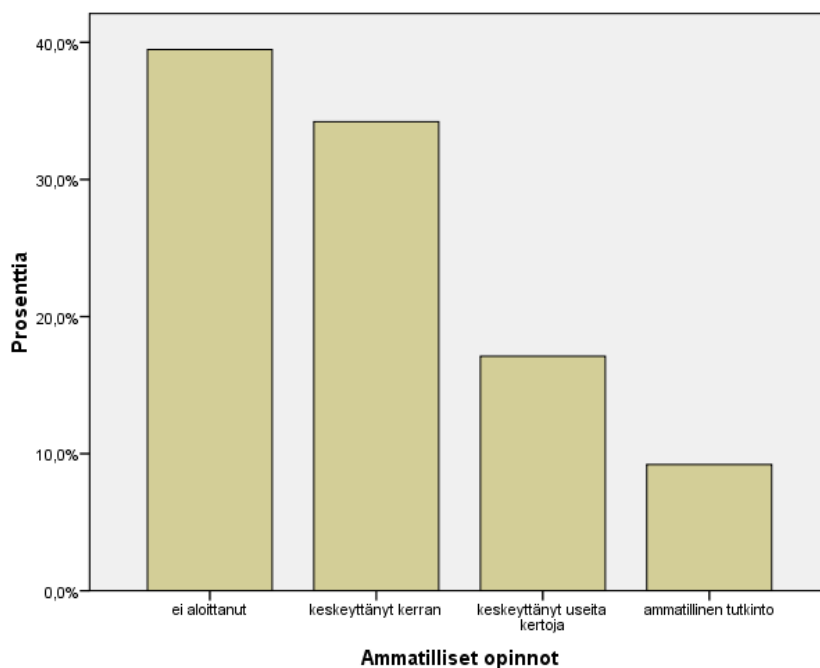
Kuvio 2. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneiden ikä

Lähes kaikki nuoret olivat suorittaneet peruskoulun ja vain viidellä oli peruskoulu kesken, neljällä oli ylioppilastutkinto. Peruskoulu oli useammin suorittamatta miehillä ja kaikki ylioppilastutkinnon suorittaneet olivat naisia.

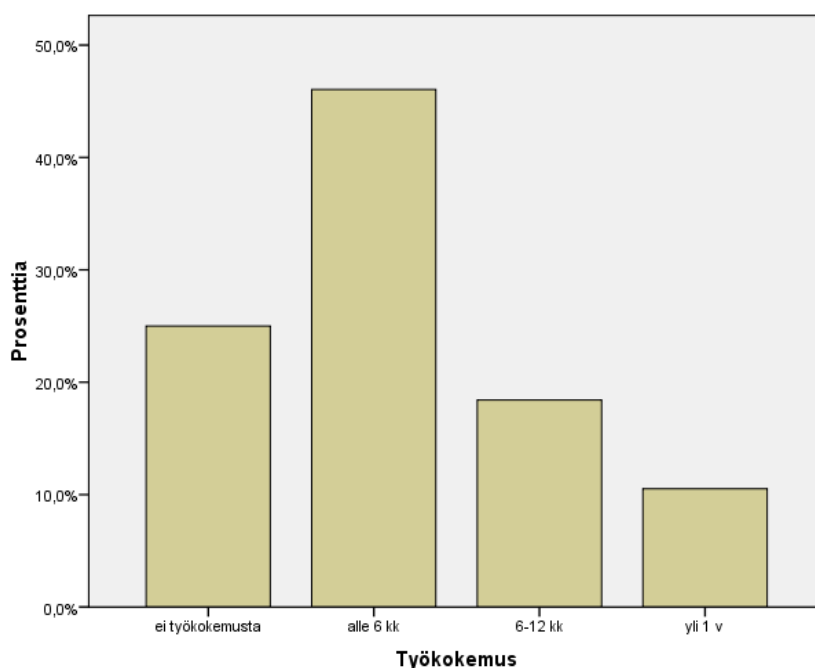
Seitsemän nuorta oli suorittanut ammatillisen tutkinnon, heistä kuusi oli miehiä. Tutkinto oli yleensä suoritettu erityisammattikoulussa. Ammatillisia opintoja ei ollut aloittanut 40 prosenttia tutkimusjoukosta. Opinnot oli keskeyttänyt kerran 26 nuorta ja useita kertoja 13 nuorta. Keskeyttämisestä oli yleensä merkintä sekä asiakassuunnitelmissa että URA -rekisterissä, joten keskeyttämisluvut ovat suhteellisen luotettavia. Opiskeluajan pituus ennen keskeyttämistä ei aina ollut tiedossa. Joukossa on nuoria, jotka olivat opiskelleet ammatillista tutkintoa toistakin vuotta ennen opintojen keskeyttämistä. Keskeyttämisten määrän suhteen miesten ja naisten välillä ei ollut oleellista eroa.

Kuvio 3. Aktivointi-interventioon osallistuneiden nuorten ammatilliset opinnot

Nuorten kokemus työelämästä oli erittäin vähäistä, ja se oli kertynyt pääosin erilaisista harjoittelujaksoista. Neljäsosalla nuorista ei ollut lainkaan työkokemusta. Työkokemukseksi ei huomioitu aiempia kuntouttavan työtoiminnan jaksoja eikä KOHO-harjoittelua, koska osallistuminen työtoimintaan tällöin oli alle viisi päivää viikossa. Yli vuoden työkokemus oli seitsemällä naisella ja vain yhdellä miehellä. Voidaan todeta, että aktivointiprosessiin on ohjautunut jo työmarkkinoilta syrjäytymässä oleva ryhmä. Pääosin jo 20 vuotta täyttäneillä nuorilla yhteys työelämään oli erittäin vähäistä.

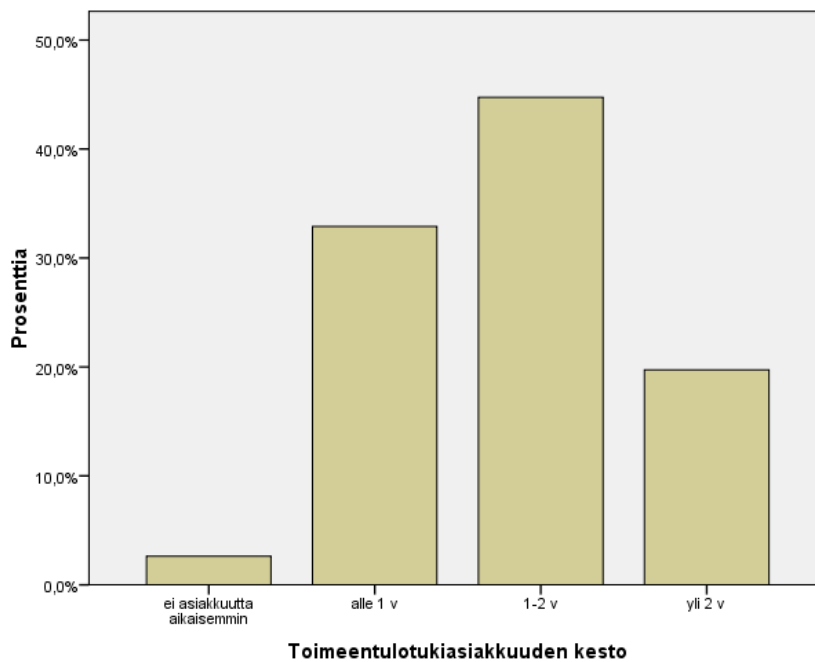
Kuvio 4. Nuorten työkokemus ennen aktivointi-interventiota

Suurin osa nuorista asui yksin omassa taloudessaan. Parisuhteessa eli 17 prosenttia ja vanhempien luona viidesosa nuorista. Kaksi nuorta oli vailla vakinaista asuntoa.

Asiakkuus sosiaalitoimeen oli kestänyt lähes puolella nuorista vuodesta kahteen, ei kuitenkaan aina yhtäjaksoisesti. Yli kaksi vuotta asiakkaana oli ollut vain viidesosa tutkimusjoukosta. Kahden nuoren asiakkuus sosiaalitoimistoon alkoi vasta kuntouttavan työtoiminnan alkaessa. Tällöin oli kyseessä nuori, jonka vanhemmat olivat vastanneet nuoren toimeentulosta. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen oikeuttaa matkakustannuksiin ja toimintarahaan toimeentulotukena, joten asiakkuus sosiaalitoimeen on välttämätöntä.

Kuvio 5. Toimeentulotukiasiakkuuden kesto ennen kuty:n alkamista

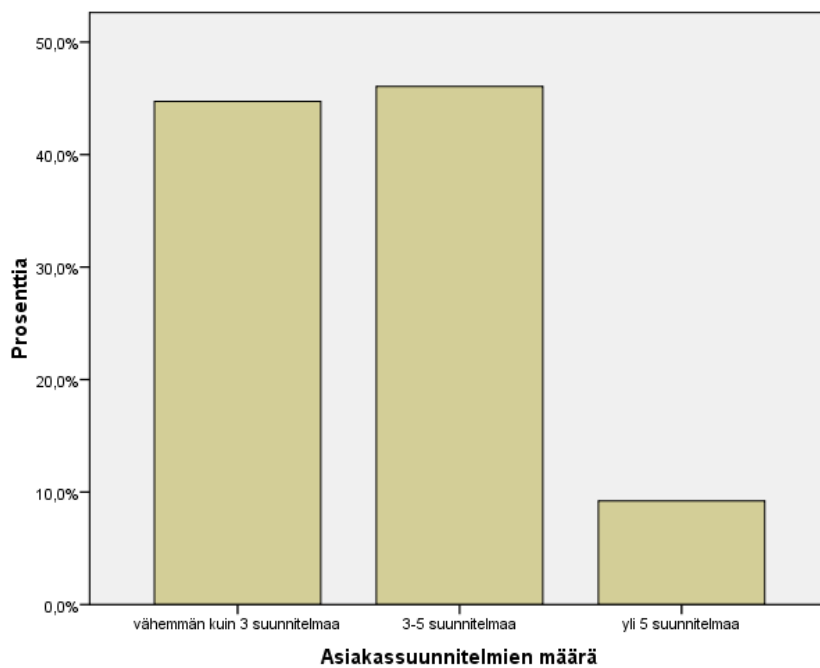
Asiakkuudet olivat lyhyitä nuorten ikä huomioon ottaen (93 % 20-vuotiaita tai vanhempia). Miksi ammattikouluttamattomat työttömät nuoret tulevat toimeentulotuen asiakkaiksi reilusti 18 -vuotissyntymäpäivänsä jälkeen, vaikka he eivät ole palkkatyössä tai opiskelemissa? Tulos viittaa siihen, että vanhemmat ovat huolehtineet lastensa toimeentulosta. Toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaiden lapset siirtyvät aina itselliseksi asiakkaiksi 18 vuoden iässä. Mahdollista vanhempien toimeentulotukiasiakkuutta ei tämän tutkimuksen yhteydessä selvitetty. Ongelmia kasvuolosuhteissa, yleensä lastensuojelutausta, oli 21 prosentilla tutkimusjoukosta. Näyttää siltä, että tutkimusjoukon vanhemmat eivät pääsääntöisesti olleet toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaita.

Nuoren asiakkuus oli pääsääntöisesti ollut voimassa alle puoli vuotta (53 %). 17 prosentilla nuorista työnhaku ei ollut lainkaan voimassa ennen asiakkuutta. Työhallinnon asiakkuuden yhtäjaksoinen kesto ennen aktivointi-interventiota on yksi muuttuja. Nuorten työnhakijoiden asiakkuus katkeaa herkästi, koska nuori ei muista ja tai pidä tarpeellisena työnhaun uusimista. Alle 25-vuotiaalla, ammattikouluttamattomalla nuorella ei pääsääntöisesti ole oikeutta työmarkkinatukeen, joten nuoren näkökulmasta työnhaun voimassaolo ei ole tärkeää. On tavallista, ettei nuori tiedä, onko hänen työnhakunsa voimassa.

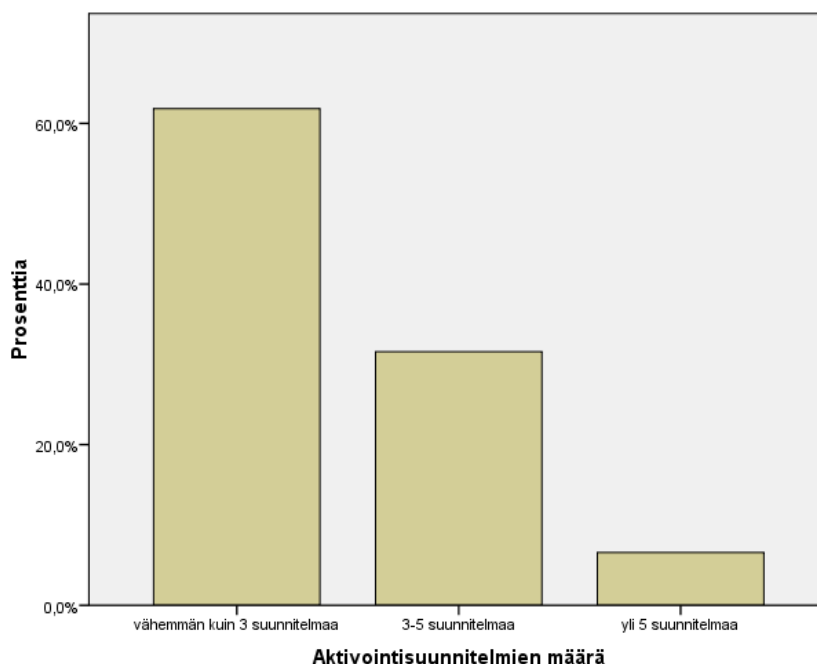
Viranomaisten toiminta

Aktivointi-intervention aikana nuorille tehtiin keskimäärin alle kolme aktivointi- ja asiakassuunnitelmaa eli molempia keskimäärin kerran puolessa vuodessa. Kolme tai useampi asiakassuunnitelmaa oli tehty melkein puolelle asiakkaista. Aktivointisuunnitelmia kolmesta viiteen oli tehty 32 prosentille nuorista. Viidelle nuorelle oli tehty enemmän kuin viisi aktivointisuunnitelmaa ja seitsemälle yli viisi asiakassuunnitelmaa. Vähemmän kuin kolme asiakassuunnitelmaa oli tehty 34 nuorelle. Tällöin on kysymyksessä usein nuori, joka toistuvasti jättää tulematta varatulle ajalle. Nuoren elämänhallinnallisten ongelmien määrä ei vaikuttanut tilastollisesti merkitsevästi suunnitelmien tekemisen määrään.

Kuvio 6. Asiakassuunnitelmien määrä seurantajakson aikana (18 kk)

Kuvio 7. Aktivointisuunnitelmien määrä seurantajakson aikana (18 kk)

Tutkimusjoukon nuorille oli tehty vähän toimeentulotuen normialennuksia, suurelle osalle ei yhtään. Yhden normialennuksen oli saanut yhdeksän nuorta ja 15 enemmän kuin yhden.

Asiakkaan aktivointiprosessin kannalta on merkittävää, vaihtuvatko viranomaiset prosessin aikana. Laskin, kuinka monta eri sosiaalityöntekijää, työvoimaohjaajaa ja urasuunnittelijaa nuoren aktivointiprosessissa oli mukana. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus oli odotetusti suurempi kuin työvoimaohjaajien. Yli puolessa aktivointiprosesseista nuorten kanssa työskennelleiden sosiaalityöntekijöiden määrä oli kahdesta kolmeen. Työvoimaohjaajien vaihtuvuus oli vähäisempää, alle 40 prosentissa aktiivi-interventioista työvoimaohjaaja vaihtui kerran tai useammin.

Lähes kaikki nuoret saivat aktivointiprosessin alkaessa toimeentulotukea. Nuorten ensisijaisen tulolähdettä seurattiin intervention ajan kolmen kuukauden välien. Seurantajakson päättyessä toimeentulotukea ensisijaisena tulona sai edelleen vähän yli puolet nuorista. Palkkaa tai opintorahaa sai 15 prosenttia, työmarkkinatukea 11 prosenttia ja sairauspäivä- tai kuntoutusrahaa kahdeksan prosenttia nuorista.

5.1.2. Nuorten elämäntilannetta heikentävät tekijät

Aineistosta pyrittiin löytämään tieto siitä, onko nuorella kasvuolosuhteisiin, koulunkäyntiin, mielenterveyteen, fyysiseen terveyteen tai päihteiden käyttöön liittyviä ongelmia. Lisäksi haluttiin tietoa mahdollisesta velkaantumuksesta ja rikosoikeudellisista tuomioista.

Aineiston nuorilla oli eniten mielenterveysongelmia (62 %). Päihdeongelmia (46 %) oli seuraavaksi eniten. Koulunkäyntiin liittyviä vaikeuksia oli ollut neljäsosalla nuorista (26 %) ja erilaisia terveydellisiä ongelmia vähän harvemmalla (22 %). Rikoksia oli tehnyt 15 prosenttia nuorista ja velkaongelma oli 40 prosentilla tutkimusjoukosta. Tarkasteltaessa elämäntilannetta heikentävien tekijöiden kasautumista oli tutkimusjoukossa eniten nuoria, joilla oli ainoastaan yksi ongelma (30 %). Kolme samanaikaista ongelmaa oli seuraavaksi yleisintä (28 %). Enemmän kuin kolme ongelmaa oli 22 prosentilla nuorista. Kun lasketaan yhteen nuoret, joilla oli kolme tai sitä useampi elämäntilannetta heikentävä ongelma (28 % + 22 %), muodostivat he puolet tutkimusjoukosta. Elämäntilannetta heikentävien tekijöiden määrän oletettiin olevan merkittävä tekijä nuoren selviytymisessä työelämäpalveluissa, joten jatkoin ongelmien luokittelua.

Kuvio 8. Luokitellut elämäntilannetta heikentävät tekijät

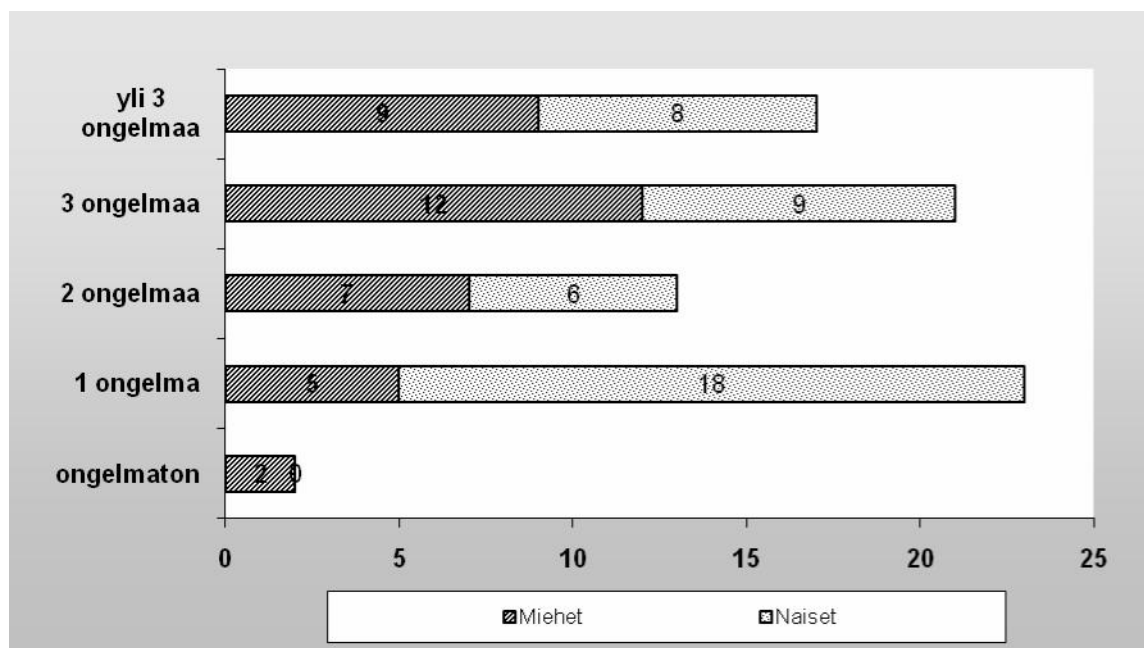

Kun nuoret luokiteltiin elämäntilannetta heikentävien tekijöiden määrän mukaisesti kahteen ryhmään sen mukaan, oliko heillä paljon (kolme tai enemmän) tai vähän (kaksi tai vähemmän) elämäntilannetta heikentävää tekijää,

hallintaa vaikeuttavia ongelmia, jakautui aineisto tasan kahtia (38/38). Tarkastelen jatkossa nuoria vähän ja paljon elämänhallinnallisia ongelmia omaavina ryhminä.

Seuraavaksi pyrin löytämään eroja miesten ja naisten elämänhallintaongelmien välillä.

Kaavio 1. Elämänhallintaongelmat sukupuolittain

Miehillä oli hieman enemmän elämänhallintaongelmia kuin naisilla. Miesten ja naisten elämänhallintaongelmien määrän ero oli tilastollisesti melkein merkitsevää (χ^2 0,050). Paljon ongelmia oli 60 prosentilla miehistä, kun naisilla vastaava luku oli 41,5 prosenttia.

Taulukko 2. Mielenterveysongelmat sukupuolittain

Sukupuoli	Ongelmaton		Ongelmia	
	N	%	N	%
Miehet	20	57	15	43
Naiset	9	22	32	78
Yhteensä	29	38	47	62

Sukupuolten välillä elämänhallintaongelmat erosivat eniten mielenterveysongelmien kohdalla. Mielenterveysongelmia oli 78 prosentilla naisista, mutta vain 43 prosentilla miehistä. Ero on tilastollisesti merkitsevä (Kh2 0,002).

Taulukko 3. Päihteiden käyttö sukupuolittain

Sukupuoli	Ei käyttöä		Käyttäjä	
	N	%	N	%
Miehet	19	54	16	46
Naiset	22	54	19	46
Yhteensä	41	54	35	46

Päihdeongelmien kohdalla sukupuolet eivät eronneet toisistaan tilastollisesti merkitsevästi.

Taulukko 4. Opiatien käyttö sukupuolittain

Sukupuoli	Ei käyttöä		Käyttäjä	
	N	%	N	%
Miehet	22	63	13	37
Naiset	26	63	15	37
Yhteensä	48	63	28	37

Naiset käyttivät opiaatteja yhtä yleisesti kuin miehet.

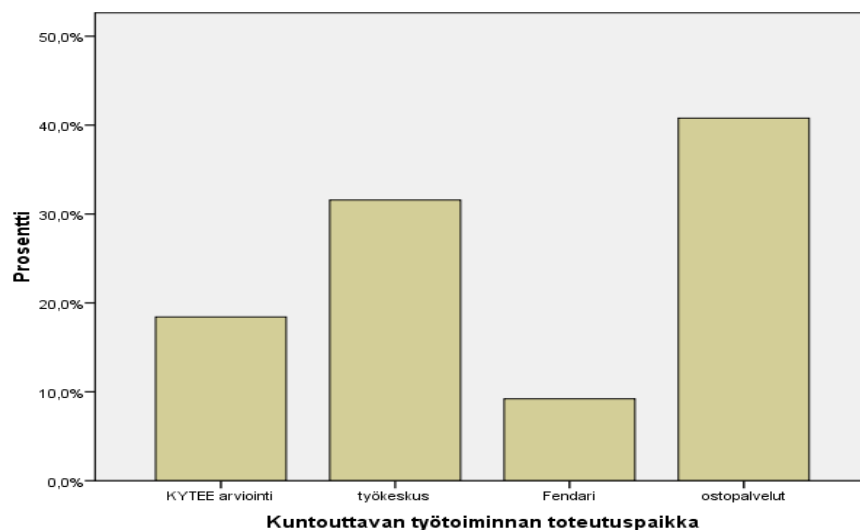
Rikoksiin oli syyllistynyt koko aineistossa vain 11 nuorta. Ongelmat painottuivat miehiin (7). Ero ei ole kuitenkaan tilastollisesti merkitsevä (Khi2 0,206).

5.1.3. Kuntouttavan työtoiminta elämänhallintaa tukevana toimenpiteenä

Kuntouttavaa työtoimintaa tarjottiin seitsemässä toimipisteessä, joista neljä oli ostopalveluja. Kaupungin toimipisteisiin ja ostopalveluihin ohjattiin molempiin 31 nuorta. Lisäksi neljätoista nuorta aloitti kuntouttavan työtoiminnan arviointijaksolla, joka toteutettiin kaupungin omana toimintana. Arviointijakso mukaan lukien 59 prosenttia kuntouttavasta työtoiminnasta toteutettiin kaupungin omana toimintana. Mielenkiintoista oli todeta, että kuntouttavan työtoiminnan toteutuspaikka ei vaikuttanut tilastollisesti merkittävästi nuorten aktivointiprosessin kantavuuteen jatkotoimenpiteissä.

Elämänhallintaongelmien määrä eikä sukupuoli ollut vaikuttanut kuntouttavan työtoiminnan toteutuspaikkaa valittaessa. Ostopalvelujen piiriin oli valikoitunut kuitenkin tilastollisesti merkitsevästi enemmän mielenterveysongelmaisista naisista (Khi2 0,005). Yksi ostopalvelujen tuottajista oli erikoistunut kyseisten palvelujen tarjoamiseen.

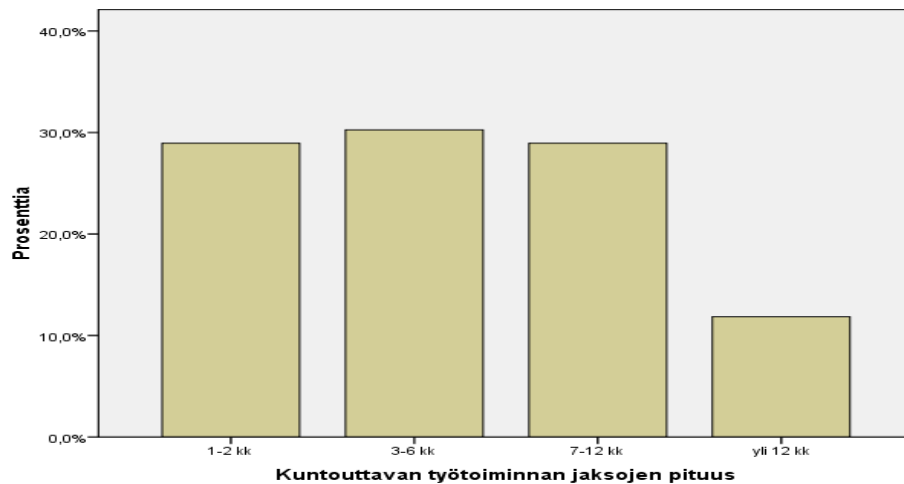
Kuvio 9. Kuntouttavan työtoiminnan toteutuspaikat

Ensimmäisen kolmen kuukauden aikana kuntouttavan työtoiminnan keskeytti 36 prosenttia nuorista. Koko seurantajakson aikana keskeytyksiä oli 43. Luku sisältää myös nuoret, jotka keskeyttivät kuntouttavan työtoiminnan useita kertoja. Kuuden kuukauden jälkeen kuntouttavaa työtoimintaa jatkoi yhtäjaksoisesti vielä lähes 30 prosenttia nuorista. Kuu-

kauden tai vähemmän kesti 18 nuoren kuntouttava työtoiminta. Yhden nuoren kuntouttavan työtoiminnan jakso kesti 19 kuukautta. Muutoin kesto asettui melko tasaisesti 2 - 18 kuukauden välille.

Kuvio 10. Kuntouttavan työtoiminnan kesto

Kuntouttava työtoiminnan suoritti yhtäjaksoisesti ja samassa paikassa 63 prosenttia nuorista. Kaksi jaksoa tai paikkaa vaihtaen työtoiminnan suoritti 21 nuorta. Vain seitsemän nuorta vaihtoi paikkaa tai aloitti jakson kolmannen kerran.

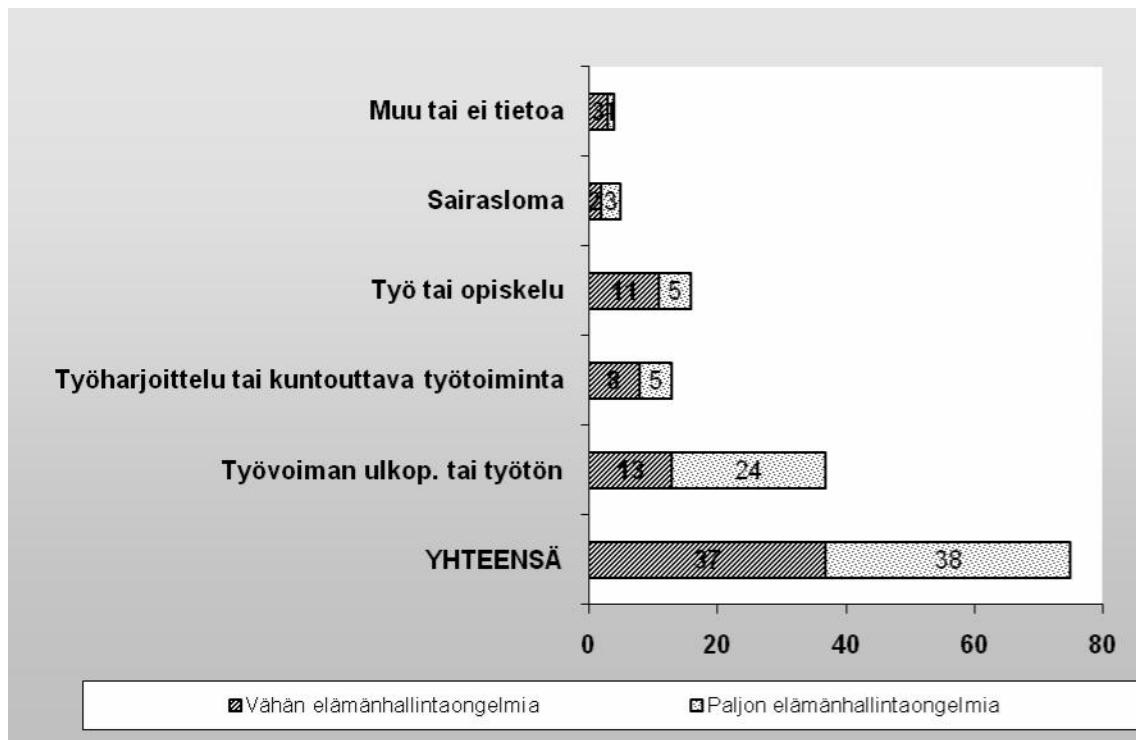
5.1.4. Yhteenveto

Tulokset osoittavat, että Turussa ohjattiin kuntouttavaan työtoimintaan nuoret, jotka olivat lain tarkoittaman viimesijaisen tuen tarpeessa. Nuorilla ei pääsääntöisesti ollut ammatillista koulutusta eikä työkokemusta lyhyitä harjoittelujaksoja lukuun ottamatta. Lisäksi nuorilla oli useita elämänhallintaa haittaavia ongelmia.

Tarkasteltaessa nuorten elämänhallintaongelmia tutkimusjoukko jakaantui kahteen yhtä suureen ryhmään. Puolella asiakkaista oli yhdestä kahteen elämänhallinnallista ongelmaa ja puolella kolme tai enemmän. Ongelmien määrä vaikutti tilastollisesti merkitsevästi nuorten selviämiseen aktivointiprosessin jälkeen. Työttömänä tai työvoiman ulkopuolella

olevia oli paljon ongelmia omaavien ryhmässä selkeästi enemmän (65 %). Silti myös vähän ongelmia omaavien ryhmästä kolmasosa oli seurantajakson päättyessä työttömänä tai työvoiman ulkopuolella. Työssä tai opiskelemissa olevien ryhmässä ero oli vielä selkeämpi. Paljon elämäntilanteen ongelmia omaavista nuorista selviytyi työelämässä tai koulutuksessa kolmannes, ja vähän ongelmia omaavista nuorista lähes 70 prosenttia.

Kaavio 2. Elämäntilanteen ongelmien määrän vaikutus selviytymiseen

Ongelmien määrä antoi suuntaa selviämislle, mutta ei silti selittänyt selviytymistä aktiivisissa toimenpiteissä kokonaan. Sekä paljon että vähän ongelmia omaavissa ryhmissä oli sekä työttömänä että työssä ja opiskelemissa olevia nuoria, minkä osittain selittänee se, oliko nuori hakenut ja saanut apua ongelmansa hoitoon.

Tein ristiintaulukointeja etsien lisää selittäviä tekijöitä koulutustausta, ammatillisten opintojen keskeyttämisestä, kuntouttavan työtoiminnan pituudesta ja toteuttamispaikasta ja elämäntilanteen ongelmien luonteesta. Selkeää aktivoitumista selittävää tekijää ei löytynyt, mistä johtuen luovuin aineiston tarkemmasta analysoinnista kvantitatiivisin menetelmin. Hyödynsin kvantitatiivisen aineiston tuloksia yleiskuvan luomisessa asiakaskun-

nasta ja aktivointiprosessin etenemisestä.

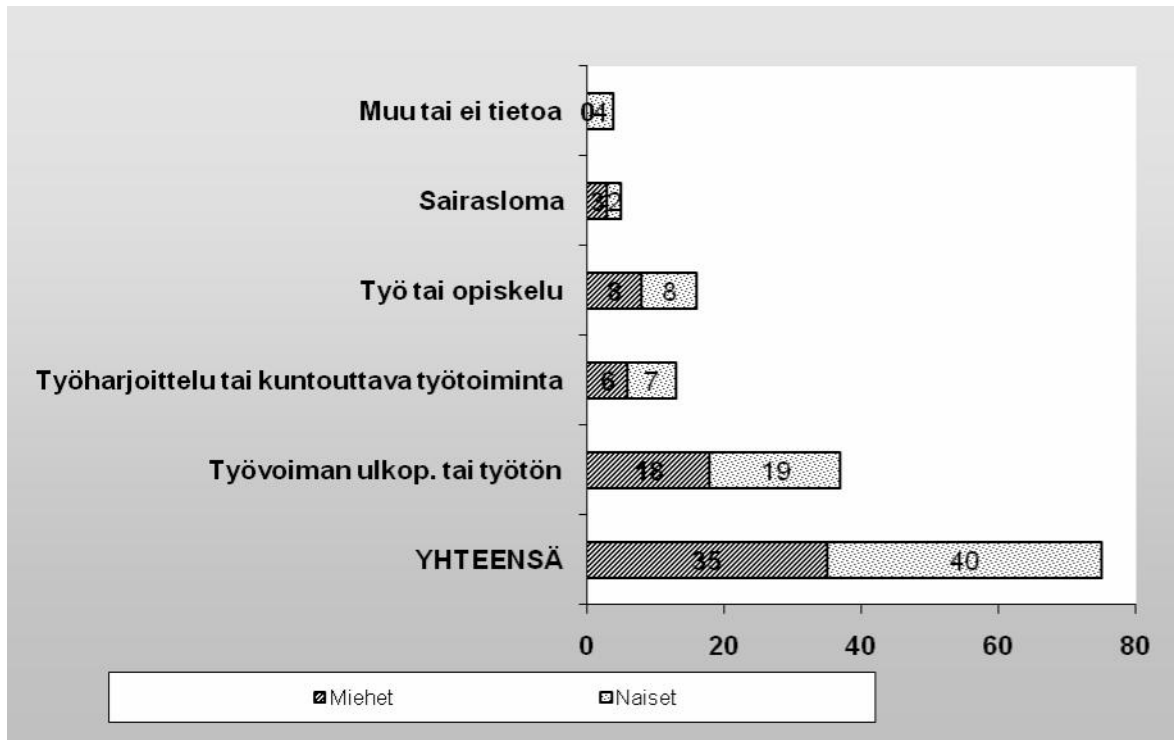
Tarkastelujakson päättyessä nuoret jakaantuivat myös työvoimapolitiittisen tilanteen suhteen kahteen melko samansuuruiseen ryhmään. Puolet oli edelleen työttömänä, toinen puoli oli eri tavoin aktivoitunut. Ongelmien määrä antoi täten suuntaa selviämislle, mutta ei silti selittänyt asiaa kokonaan. Monenkin ongelman kanssa selvisi eteenpäin ja yhden ongelman kanssa saattoi jäädä työttömäksi. Tähän asiaan paneuduin tarkemmin tutkimuksen kvalitatiivisessa osassa.

Sukupuolierot

Koko aineistossahan oli niukka naisenemmistö. Naisista 44 prosentilla oli vain yksi elämänhallinnallinen ongelma, kun miehillä yksi ongelma oli vain 14 prosentilla. Kolme ongelmaa tai enemmän oli 46 prosentilla naisista, vastaava luku miehillä oli 60 prosenttia. Miehet olivat siis selvästi moniongelmaisempia. Kun elämänhallintaongelmia tarkasteli ongelmaakohtaisesti, oli miehillä enemmän velkaongelmia ja rikoksia. Naisten ongelmat painottuivat mielenterveysongelmiin. Koko aineistosta mielenterveysongelmia oli 47 prosentilla, naisilla luku oli 78 prosenttia. Päihdeongelmia miehillä ja naisilla on saman verran. Myös opiaattiriippuvuus oli yhtä yleistä sekä naisilla että miehillä. Näyttäisi siltä, että naisten ongelmat (mielenterveys, päihde) vaikeuttavat palveluihin osallistumista enemmän kuin miesten ongelmat (rikos, velka).

Ammatillisten opintojen suhteen miehet ja naiset eivät oleellisesti eronneet toisistaan. Naisissa oli hieman enemmän niitä, jotka eivät olleet aloittaneet opintoja ollenkaan. Kerran keskeyttäneitä naisissa oli enemmän kuin miehissä. Useita kertoja keskeyttäneitä oli molemmissa ryhmissä yhtä paljon.

Kaavio 3. Nuorten työvoimapolitiittinen tilanne seurantajakson päättyessä sukupuolittain

Miesten ja naisten erilaiset elämänhallintaongelmat eivät vaikuttaneet miesten ja naisten selviytymiseen työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä. Työtön tai työvoiman ulkopuolella oli seurantajakson päättyessä lähes samansuuruisen määrä miehiä ja naisia. Ero työssä tai opiskelemissa tai erilaisissa työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä olevien kohdalla oli myös erittäin pieni.

5.2. Laadulliset tulokset

Kuvasin kappaleessa 3.2. tavalla, jolla ryhmittelin nuorten aktivointiprosessit määrätietoisesti ja epätasaisesti eteneviksi. Nämä ryhmät jaottelin edelleen kuntouttavan työtoiminnan keston sekä elämänhallinnallisten ongelmien määrän mukaan alaryhmiin. Esittelen seuraavassa nämä yhdeksän ryhmää nuoren elämänhallinnallisen tilanteen, viranomaisten tekemän työn sekä intervention vaikuttavuuden näkökulmasta. Lisäksi jokaisesta ryhmästä on esimerkki. Olen tehnyt yhteenvedot näistä ryhmistä taulukkoon 1, sivulle 89 kokonais käsityksen saamisen helpottamiseksi.

5.2.1. Määrätietoisesti etenevät aktivointiprosessit

Määrätietoisesti etenevät prosessit jakautuvat kahteen ryhmään selviytyjiin, jotka etenevät kohti työelämää ja työelämästä loittoneviin nuoriin, joilla ei ollut edellytyksiä työelämään.

Selviytyjät

Nuoren elämänhallinnallinen tilanne

Kaikki 10 tähän ryhmään kuuluvaa nuorta olivat yli 20-vuotiaita. Heillä oli hyvät kognitiiviset ja sosiaaliset valmiudet ja vain yksi elämänhallinnallinen ongelma. Nuorista kolme oli käynyt tai kävi prosessin aikana iltalukiota. Yhdellä oli ammatillinen perustutkinto suoritettuna, ja yksi jatkoi keskeytyneitä ammatillisia opintoja kuntouttavan työtoimintajakson jälkeen. Kaikille oli yhteistä sitoutuminen palveluihin ja kuntouttavan työtoiminnan pitkä kesto. Neljän nuoren kuntouttava työtoiminta kesti yli vuoden ja yhden yhdeksän kuukautta. Kolme nuorta siirtyi ensimmäisen kolmen kuukauden jakson jälkeen muihin toimenpiteisiin ja yksi viiden ja yksi seitsemän kuukauden jälkeen.

Viranomaistoiminta

Viranomaisten toimintaa kuvaa työntekijöiden vähäinen vaihtuvuus, jokaisen nuoren prosessissa ainakin yksi työntekijä pysyi samana. Mielenterveys- ja päihdeongelmaisten nuorten kohdalla tehtiin tiivistä yhteistyötä hoitavan tahon kanssa. Suunnitelmallisuus, joustavuus ja oikea-aikaisuus kuvaavat palvelujen kohdentamista prosessin aikana. Työparien (työvoimaohjaaja - sosiaalityöntekijä tai urasuunnittelija - ohjaaja) pitkäjänteinen yhteistyö oli myös tyypillistä tämän ryhmän nuorten prosessien ohjaamisessa.

Kolmen nuoren asiakkuus KOHO-toiminnassa oli kestänyt vuosia ennen seurantajaksoa. Heillä oli myös koko pitkän jakson urasuunnittelijana ollut sama henkilö. Työhönvalmentajan rooli oli merkittävä kolmen asiakkaan prosessissa. He osallistuivat esimerkiksi aktivointisuunnitelmien tarkistustapaamisiin. Kahdella asiakkaalla oli tukihenkilö kolmannen sektorin toimijan taholta. Kahden nuoren prosessissa viranomaistoiminta oli niukkaa ja asiakkaan ohjaaminen ”oikealle raiteelle” riitti.

Esimerkki selviytyjästä

Päihderiippuvainen nuori hakeutui KOHO-toiminnan asiakkaaksi päihdehuollon ohjaajana. Asiakas oli kuullut kuntouttavasta työtoiminnasta ja oli palveluun motivoitunut. Kuntouttava työtoiminta aloitettiin ostopalvelujen piirissä. Nuori retkahti välillä, mutta hän hakeutui katkaisuhoidon. Kuntouttavaa työtoimintaa jatkettiin välittömästi hoitajakson jälkeen. Kuntouttavan työtoiminnan paikkaa vaihdettiin toistamiseen. Uudessa paikassa sovittiin seulakäytännöistä ja paikan ohjaaja osasi tukea hyvin hoitomahdollisuuksien hyödyntämiseen (mm. NA). Nuori jatkoi lyhyitä hoitajaksoja lukuun ottamatta yhteensä 15 kuukautta kuntouttavassa työtoiminnassa. Seurantajakson lopulla toiminta muutettiin työkokeiluksi samassa paikassa, ja nuori suoritti loppuun kesken jääneen ammattitutkinnon. Nuori tuli seurantajakson lopulla raskaaksi, mutta hän jatkoi työkokeilussa äitiyslomaan saakka..

Vaikuttavuus

Kaksi asiakasta työllistyi seurantajakson lopulla määräaikaan työhön, viisi aloitti opiskelun, heistä yksi kuntoutusrahan turvin. Yksi nuori oli työkokeilussa ja yksi jatkoi kuntouttavassa työtoiminnassa, mutta oli jo saanut myönteisen päätöksen pysyvistä työsuhteista.

Yhdeksän kymmenestä siirtyi seurantajakson aikana ensisijaisen tuen piiriin ja viiden asiakkaan oikeus toimeentulotukeen päättyi kokonaan. Yksi ei ollut lainkaan toimeentulotuen asiakkaana. Kahden toimeentulotukiasiakkuus alkoi uudelleen seurantajakson jälkeen, vaikkakin he pysyivät ensisijaisen tuen piirissä.

Työelämästä loittonevat

Nuoren elämänhallinnallinen tilanne

Kaikki yhdeksän nuorta olivat yli 20-vuotiaita. Kuudella oli elämänhallinnallisia ongelmia kolme tai enemmän, heistä kahdella sekä päihde- että mielenterveysongelma. Kahdella nuorella oli vain yksi ongelma ja yhdellä kaksi, yhtäaikaista päihde- ja mielenterveysongelma.

Prosesseille oli ominaista kuntouttavan työtoiminnan pitkä kesto. Neljän asiakkaan kuntouttava työtoiminta kesti yli vuoden ja kolmen kuusi kuukautta. Kahden asiakkaan jakso keskeytyi kuukauden jälkeen. Nuoret olivat ainakin osin sitoutuneet palveluihin.

Viranomaistoiminta

Prosessit osoittautuivat lähemmässä tarkastelussa yhtä lukuun ottamatta nuorten elämäntilanteita selkiyttäväksi. Nuorten vaikeudet olivat sitä luokkaa, etteivät työhallinnon vaativimmat toimenpiteet olleet ajankohtaisia lähitulevaisuudessakaan. Nuoret ohjattiin oikeiden palveluiden piiriin viranomaisyhteistyönä. Kuntouttavan työtoiminnan toteutuspaikka ei näyttänyt vaikuttavan nuoren työelämäkuntoutuksen päättymiseen. Valtaosa kuntouttavasta työtoiminnasta (6) toteutettiin kaupungin työkeskuksessa, kolme ostopalveluissa ja yksi nuorten työpajalla. Kaikissa tapauksissa työ oli pystytty järjestämään nuoren toiveiden ja taipumusten mukaan, mikä oli lisännyt sitoutumista palveluun.

Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta viranomaisyhteistyö oli tiivistä, joskin jokaisen nuoren prosessissa oli vähintään viisi kuukautta, joissa ei esiintynyt aktivointiviranomaisten toimenpiteitä. On kuitenkin huomioitava, että asiakkaat olivat pitkiä jaksoja kuntouttavassa työtoiminnassa, jonka aikana heillä oli mahdollisuus päivittäiseen kontaktiin työpaikan työhönvalmentajan tai ohjaajan kanssa.

Hyvä viranomaisyhteistyö, nuoren sitoutuminen palveluun ja pitkän kuntouttavan työtoimintajakson hyödyntäminen nuoren elämäntilanteen selvittämiseksi johtivat asiakkaan ohjaukseen voimavaroja vastaavaan palveluun.

Esimerkki työelämästä loittonevasta nuoresta

Korvaushoidossa oleva 23 -vuotias mies oli 18 kuukautta kuntouttavassa työtoiminnassa. Paikkaa vaihdettiin kerran työkeskuksen sisällä osastolla esiin nousseiden ongelmien vuoksi. Nuoren seulat olivat välillä positiivisia, mutta kuntouttavaa työtoimintaa ei keskeytetty. Jakson lopulla, yhteistyössä korvaushoitopoliklinikan kanssa ja työhallinnon maksamana, asiakas ohjattiin työkyvynarvioon, jonka seurauksena palvelu muutettiin työkokeiluksi. Nuori todettiin neurologisten oireiden vuoksi työkyvyttömäksi, ja hän haki seurantajakson jo päätyttyä sairausloma ja myöhemmin eläkettä.

Vaikuttavuus

Kolme nuorta oli seurantajakson päättyessä työttömänä työnhakijana, loput kuusi kokonaan työvoiman ulkopuolella. Nuorten tilanne suhteessa työelämään oli kuitenkin selkiy-

tynyt ja vianomaiset olivat hyvin perillä nuorten tilanteesta ja voimavaroista. Kaksi asiakasta oli jatkamassa palvelua Kelan kuntoutuspalveluissa, kolme nuorta oli sitoutunut korvaushoitoon. Nuorten vaikeista ja monimuotoisista elämäntilanteista johtuen näiden nuorten prosessit olivat pitkiä. Ryhmän nuorille tehtiin 2 - 7 aktivointisuunnitelmaa seuranta-jakson aikana keskiarvon ollessa 3,7. Kaikkien toimeentulotukiasiakkuus jatkui seuranta-kauden.

5.2.2. Poukkoilevasti etenevät prosessit

5.2.2.1. Kuntouttava työtoiminta keskeytyy

Tämän isohkon ryhmän (23) prosessit olivat jaettavissa kolmeen ryhmään; luovuttajiin, sitoutumattomiin ja sinnittelijöihin kuntouttavan työtoiminnan keston mukaan. Luovuttajat pystyivät olemaan palvelun piirissä kuukauden, sitoutumattomat vain muutamia päiviä ja sinnittelijät aloittivat keskeytyneen kuntouttavan työtoiminnan myöhemmin uudelleen elämäntilanteen selkiytyttyä. Kaikilla tähän ryhmään kuuluvilla nuorilla oli paljon elämänhallinnallisia ongelmia. Pieni ryhmä nuoria (3), jotka olen nimennyt ”oman tiensä kulkijoiksi”, keskeytti palvelun muista kuin elämänhallinnallisista syistä.

Luovuttajat, joilla on paljon elämänhallinnallisia ongelmia

Nuorten elämänhallinnallinen tilanne

Seitsemällä nuorella oli kolme tai useampia elämänhallinnallisia ongelmia eikä heillä ollut aktiivista hoitokontaktia. Kaikki olivat yli 20-vuotiaita. Tyypillistä oli samanaikainen päihde- ja mielenterveysongelma. Viidellä oli opiaattiriippuvaisuus ja heistä vain yhdellä oli takana laituskuntoutusjakso. Kahden nuoren peruskoulu oli kesken ja yksi oli vapautunut äskettäin vankilasta.

Kaikkien kuntouttava työtoiminta keskeytyi ensimmäisen kolmen kuukauden aikana. Kahden jakso kesti yli kuukauden ja kaikkien muiden alle kuukauden kestäen kuitenkin joitakin viikkoja, joten nuoren tilanteesta ehdittiin saada jonkinasteista selvyyttä.

Viranomaistoiminta

Luovuttajille oli tyypillistä ajanvarausten käyttämättä jättäminen ja useat muutot seurantajakson aikana, minkä johdosta postipiireittäin työskentelevät työntekijät vaihtuivat. Vain kahdella nuorella oli sama sosiaalityöntekijä koko seurantajakson. Kaikille tehtiin ainoastaan yhdestä kahteen aktivointisuunnitelmaa seurantajakson aikana. Näyttää siltä, että nuoret pelkäsivät sitoutumista työntekijöihin ja palveluihin, koska silloin heidän todelliset ongelmansa (mielenterveys tai päihteiden käyttö) tulisivat ilmi. Nuorilla oli pääsääntöisesti hyvät kognitiiviset valmiudet, joten heitä pyrittiin ohjaamaan yhä uudelleen toimenpiteisiin, kun nuori sitä itse myöhemmin halusi. Nuorilla on kuntouttavan työtoiminnan keskeytymisen jälkeen paljon eri toimenpiteiden aloituksia. Yksikään luovuttajista ei osallistunut työkyvynarvioon. Kaikkien nuorten aktivointiprosessia pyrittiin jatkamaan. Jokaista tähän ryhmään kuuluvaa nuorta oli joku viranomainen ainakin yrittänyt tavoittaa seurantajakson päättymistä edeltävän kahden kuukauden aikana. Kolmea nuorta oli yritetty ohjata muiden palveluiden piiriin.

Esimerkki luovuttajasta

Muualta Turkuun muuttanut neljä eri kertaa ammattiopinnon aloittanut ja keskeyttänyt nainen, joka oli ollut jo edellisenä vuonna kuntouttavan työtoiminnan arviointijaksolla. Nuori aloitti opiskelun iltalukiassa ja samanaikaisesti uudelleen kuntouttavan työtoiminnan, joka kuitenkin keskeytyi kuukauden jälkeen. Nuori aloitti seuraavana syksynä ammatilliset opinnot. Opintojen aikana nuori ei kokenut tarvetta päihdepalveluihin, ja opinnot keskeytyivätkin syyslukukauden jälkeen. Parin kuukauden kuluttua nuori ilmoittautui työnhakijaksi ja yritti olla työssä (puhelinmyynti 1 kk), mutta taloudellinen tilanne riistäytyy käsisistä (vuokrat, sakot muunnossa). Seurantajakson lopulla nuori ilmoittautui jälleen työnhakijaksi ja aloitti lääkityksen turvin työvoimapoliittisen ohjaavan kurssin. Elämänhallintaa häiritsivät päihde- ja mielenterveysongelma. Nuori ei kiinnittänyt hänelle tarjottuihin päihde- eikä mielenterveyspalveluihin eikä käynyt enää itsehoitoryhmässä. Nuori oli ennen Turkuun muuttoaan ollut päihdehoidossa ja vankilassa.

Vaikuttavuus

Nuorten tilanne oli seurantajakson päättyessä edelleen hyvin epäselvä. Vain yksi nuori oli opiskelemassa, hänenkin opintonsa keskeytyivät pian seurantajakson päättymisen jälkeen. Neljä nuorta oli työttömänä työnhakijana, kaksi kokonaan työvoiman ulkopuolella lähinnä siksi, että he eivät olleet ilmoittautuneet työnhakijoiksi. Kaikille maksettiin toimeentulotukea seurantajakson päättyessä.

Tämä ryhmä olisi tarvinnut aktivointiprosessia tiiviimpää viranomaistoimintaa ja nuoren pysäyttämistä pohtimaan tilannettaan sen sijaan, että hänet ohjattiin yhä uudelleen yrittämään erilaisia toimenpiteitä. Nuorten kanssa tehtiin paljon työtä ilman sanottavaa tulosta. Nuorten muutoista johtuva työntekijöiden vaihtuvuus aiheutti osaltaan prosessin etenemisen nuorten ehdoilla. Tietoa keskeytymisen syistä ei kertynyt riittävästi, ja kierre pääsi jatkumaan.

Sitoutumattomat

Nuorten elämäntilanne

Kaikilla seitsemällä oli paljon elämäntilanteellisia ongelmia. Sitoutumattomia yhdisti hoitamaton päihde- tai mielenterveysongelma. Yksi asiakas päätyi kuntouttavan työtoiminnan keskeyttämisen jälkeen psykiatriseen osastohoitoon ja yksi odotti pian alkavaa vapausrangaistusta. Yksi nuori retkahti pitkän raittiina olon jälkeen ja yhtä ei saatu sitoutumaan työkyvynarvioon, johon kuntouttava työtoiminta tähtäsi. Vain muutaman päivän kestäneet kuntouttavan työtoiminnan jaksot eivät keskittyneet mihinkään toimipisteeseen. Kolme nuorta aloitti kuntouttavan työtoiminnan arviointijaksolla, yksi nuorten työpajoilla, kaksi työkeskuksessa ja yksi ostopalvelujen piirissä. Kuntouttavan työtoiminnan toteutuspaikka ei täten voinut olla nopean keskeytymisen syy.

Viranomaistoiminta

Suunnitelmallisesta aktivointiprosessista ei sitoutumattomien nuorten kohdalla voida puhua. Yhdellekään nuorelle ei pystytty tekemään aktivointisuunnitelmia kahta enempää. Nuoret olivat muiden kuin aktivointiviranomaisten avun varassa, jos sielläkään. Hoitamaton päihdeongelma ja palveluun sitoutumattomuus estivät viranomaisten tuen. Nuoren tilanteesta ei saatu selville riittävästi eikä nuoren tukemista pystytty edes aloittamaan. Osin nuorten ongelmista tiedettiin, mutta niihin ei aktivointiviranomaisten käytettävissä olevin työmenetelmin pystytty tarttumaan. Hyvinkin vaikeat, jopa tiedossa olevan mielenterveysongelmat jäivät hoitamatta. Kuntouttavan työtoiminnan arviointijakso suunniteltiin vastaamaan tämäläisyyppisen asiakaskunnan tarpeisiin (yksilöllinen tilanteen arviointi toiminnan avulla), mutta kaikkia asiakkaita arviointijaksokaan ei pystynyt pysäyttämään.

Nuori keskeytti ja tai oikeastaan ei edes aloittanut toimintaa. Luottamusta työntekijään ei päässyt syntymään.

Osa sitoutumattomista nuorista selvisi myöhemmin jostakin muusta toimenpiteestä, vaikka kuntouttava työtoiminta keskeytyikin. Nuori selvisi seurantajakson aikana esimerkiksi viiden kuukauden työkokeilusta tai armeijasta tai suoritti kuorma-autokortin. Etsin syitä, miksi nuori selvisi muissa toimenpiteissä, vaikka kuntouttava työtoiminta keskeytyi. Syiksi löytyi suuria elämäntilanteen muutoksia, kuten lapsen huoltajuuden vakiintuminen, kuolemantapaus lähipiirissä ja sakkojen muuntorangaistuksen uhka.

Esimerkki sitoutumattomasta nuoresta

23-vuotias mies, jolla oli takanaan vapausrangaistus ja hyvin nuorena alkanut huumeiden käyttö. Nuori oli asunnoton, koska oli menettänyt asuntonsa vankilajakson aikana. Nuori kärsi sosiaalisten tilanteiden pelosta ja paniikkihäiriöstä sekä sairasti vaikeaa pitkäaikaisrautaa. Huumeongelma oli muuntunut lääkkeiden ja alkoholin väärinkäytöksi. Asiakas ohjautui aktivointisuunnitelman pohjalta kuntouttavaan työtoimintaan työkeskuksen ulkoryhmään. Kuntouttava työtoiminta keskeytyi, ja asiakas oli hetken työttömänä työnhakijana ennen uutta tuomiota. Tuomion suorittamisen jälkeen asiakas oli taas työnhakijana, mutta alkoholin käyttö pakotti katkaisuhuoltoon. Nuori sai toivomansa lähetteen pitkään päihdehoitoon, jota ei kuitenkaan aloittanut, koska tyttöystävä ei päässyt samaan paikkaan. Sairasloma, työkyvynarvio ja muutto naapurikuntaan leimasivat seurantajakson loppua. Nuorelle ei tehty yhtään aktivointisuunnitelmaa kuntouttavan työtoiminnan keskeytyksen jälkeen, ja hänellä oli kolme eri sosiaalityöntekijää.

Vaikuttavuus

Kolme nuorta muutti paikkakuntaa seurantajakson lopulla. Kaksi nuorta oli terveydenhuollon piirissä, yksi työtön työnhakija, ja loput tavalla tai toisella ainakin sosiaalityöntekijän tuen piirissä (toimeentulotukihakemus voimassa). Näiden nuorten ohjaus kuntouttavaan työtoimintaan oli ollut väärä toimenpide. Nuorten voimavarat eivät olleet riittäviä aktivointiprosessiin osallistumiseen. On vaikeaa arvioida, minkälaista palvelua tälle kohde-ryhmälle tulisi tarjota, jotta he pystyisivät sitä vastaanottamaan.

Sinnittelijät

Nuorten elämännhallinnallinen tilanne

Ryhmään kuuluvat kuusi nuorta olivat nuorehkoja, 19-23-vuotiaita. Neljä nuorista kuului paljon ongelmia omaavaan ryhmään. Nuorten ongelmat olivat hyvin moninaisia. Mielen-terveys- ja päihdeongelmien lisäksi nuorilla oli terveyteen ja koulunkäyntiin liittyviä ongelmia sekä usein velkoja. Sinnittelijöiden ensimmäinen kuntouttavan työtoiminnan jakso keskeytyi, mutta myöhemmin alkanut uusi jakso kesti sovitun ajan. Ensimmäiset, keskeytyneet jaksot yhtä lukuun ottamatta kestivät puolitoista kuukautta. Uusi kuntouttavan työtoiminnan jakso alkoi yli puolen vuoden kuluttua. Keskeytymisen jälkeen oli nuoren elämässä yleensä tapahtunut isoja muutoksia kuten tuomion suorittaminen, pitkä hoitojakso päihdehuollon laitoksessa, Kelan kuntoutustutkimus, muutto omaan asuntoon ja työharjoittelun yritys. Nuorten elämäntilanteet olivat olleet monista eri tekijöistä johtuen niin vaikeita, että pitkäaikainen kiinnittyminen ensimmäisen jakson aikana ei vielä ollut mahdollista. Lyhytkin kokemus kuntouttavasta työtoiminnasta todennäköisesti kuitenkin edesauttoi nuorta suuntautumaan uudelleen toimintaan, kun elämäntilanne helpottui. Voitanee todeta, että kuntouttavan työtoiminnan jakso keskeytyneenäkin oli palvellut nuorta.

Viranomaistoiminta

Sinnittelijöiden kohdalla viranomaistoiminta oli tiivistä. Kuntouttavan työtoiminnan keskeytymisistä huolimatta aktivointiprosesseja pyrittiin jatkamaan. Neljä nuorta tavattiin kuukauden kuluessa keskeyttämisestä, kahden toimeentulotukea alennettiin prosessissa pysymisen tukemiseksi. Näillä nuorilla ei ollut prosessien aikana juurikaan kuukausia, joissa ei olisi ollut viranomaiskontaktia. Esimerkiksi aktivointiprosessia jatkettiin välittömästi vankilajakson jälkeen ja viranomaistuki oli tiivistä.

Esimerkki sinnittelijästä

Parikymppinen mies, jolla on vaikea-asteinen päihdeongelma ja pitkäaikaissairaus. Kuntouttavan työtoiminnan arviointijakso keskeytyi puolentoista kuukauden kuluttua. Myöhemmin uudelleen alkanut kuntouttavan työtoiminnan jakso kesti kolme kuukautta, minkä aikana nuori ohjattiin työkyvynarvioon terveydentilan selvittämiseksi. Nuori tunnisti ajoit-

tain päihdeongelmansa, mutta ei kuitenkaan aloittanut hänelle myönnettyä laitoshoidtoa. Isäksi tulo vei pitkäksi aikaa huomion eivätkä lukuisat sosiaalityöntekijän toimeentulotuen normialennuksetkaan johtaneet aktivoitumiseen. Työkyvynarvio oli kesken seurantajakson päättyessä.

Vaikuttavuus

Keskeytyksestä huolimatta kuntouttavan työtoiminnan jatkaminen osana aktivointiprosessia hyödytti nuoria. Kaikkien tilanne oli seurantajakson lopulla jotenkin selkiytynyt ja aktivointiprosessi jatkui. Yksi oli aloittanut sesonkiluontoisen työn, yksi opiskelun lääkärin kiellostasta huolimatta, kaksi jatkoi kuntouttavaa työtoimintaa, yksi oli työtön työnhakija ja hänen työkyvynarvionsa oli kesken. Yksi nuori oli sovitusti työvoiman ulkopuolella sosiaali- ja terveystieteiden piirissä.

Oman tiensä kulkijat

Nuoren elämänhallinnallinen tilanne

Tähän ryhmään kuuluvat kolme nuorta olivat 20 – 22-vuotiaita. Kuntouttava työtoiminta kesti kahdesta päivästä 1,5 kuukauteen. Kaikki aloitukset toteutettiin kaupungin omissa palveluissa.

Ryhmää kuvaa kuntouttavan työtoiminnan väärä ajoitus tai palvelu oli nuoren mielestä sopimaton. Nuoret eivät sitoutuneet tarjottuun palveluun. Sitoutumista esti terapiassa käynti, pääsykokeisiin lukeminen ja tuomion tai korvaushoidon alkamisen odottelu. Kaikki kolme olivat seurantajakson päättyessä joko työttöminä tai työvoiman ulkopuolella, joskin yksi oli saanut tiedon pääsystä opiskelemaan. Aktivointi-intervention jatkuminen näytti todennäköiseltä. Kaikkien kolmen nuorten tilanne oli viranomaisten tiedossa.

5.2.2.2. Pitkä kuntouttavan työtoiminta kesto

Tämä iso ryhmä (N = 35) sisälsi kolme erilaista alaryhmää: marginalisoituneet, ajalehtijät ja palveluun sitoutuvat. Marginalisoituneilla nuorilla oli paljon ja monentyyppisiä elämänhallinnallisia ongelmia, joista huolimatta he sitoutuvat palveluun, ja prosessi eteni

melko suunnitellusti. Ajelehtijoilla on vähän elämänhallinnallisia ongelmia, mutta niistäkään ei oikein saatu kiinni. Palveluun sitoutuvien nuorten aktivointiprosessin keskeytti sairausloma, mutta prosessi jatkui sairausloman jälkeen. Neljän nuoren prosessi ei ollut erityistä seurattavissa koko seurantajaksoa.

Marginalisoituneet

Nuorten elämänhallinnallinen tilanne

Tämän ryhmän 11 nuorta olivat 20 – 24-vuotiaita. Ryhmää kuvaa hyvin monimuotoiset elämänhallinnalliset ongelmat kuten erilaiset fyysiset sairaudet, neurologiset oireet ja heikkolahjaisuus. Kahdeksalla nuorella oli velkoja, kaksi oli korvaushoidossa ja kahdella oli takana tuomioita. Kuntouttavan työtoiminnan jakso kesti 3 – 11 kuukautta. Puolet jaksoista kesti vähintään kuusi kuukautta. Neljä jaksoista toteutettiin ostopalvelujen piirissä, kaksi nuorten työpajoilla ja neljä työkeskuksessa. Kolmen nuoren kuntouttava työtoiminta oli aloitettu arviointijaksolla.

Viranomaistoiminta

Kaikki aktivointiprosessit olivat kiinteitä ja ne olivat hyvin hallinnassa seurantajakson lopulla. Viiden asiakkaan kuntouttava työtoiminta aloitettiin seurantajakson aikana uudelleen, uusi jakso kesti kuitenkin ensimmäistä jaksoa lyhyemmän ajan.

Esimerkki marginalisoituneesta nuoresta

21-vuotias nuori, joka oli suorittanut peruskoulun erityiskoulussa. Erityisammattikoulu oli keskeytynyt poissaolojen takia. Masennus, avioeron jälkeinen asunnottomuus, sekä edessä oleva armeija haittasivat tarjottuihin palveluihin kiinnittymistä. Kuntouttavan työtoiminnan aloittamista (arviointijakso) edelsi myös lähiomaisen kuolema, jonka hautajaisten järjestämisestä nuori joutui vastaamaan.. Arviointijakso jouduttiin lopulta keskeyttämään, koska nuorta ei tavoitettu. Hän oli useita viikkoja ilman mitään tuloa, koska ei osannut tai jaksanut hakea toimeentulotukea. Sosiaalityöntekijä teki seurantajakson aikana kaksi kotikäyntiä, ja nuoren saamaa asuntoa yritetään kalustaa. Nuori olisi selkeästi tarvinnut tuetua asumista, jota ei kuitenkaan ollut tarjolla, tukihenkilöä ei myöskään saatu järjestettyä. Nuori sai armeijasta lykkäystä ja yritti palata seurantajakson lopulla työvoimatoimiston palvelujen piiriin, mutta asioi väärään aikaan ja väärällä osastolla. Ajanvaraukseen perustuvaa aktivointisuunnitelmaa ei pystytty myöskään tekemään, koska nuori ei tullut paikalle.

Vaikuttavuus

Kahdelle nuorelle löytyi selkeä pitkäaikainen ratkaisu, opiskelu kuntoutusrahan turvin. Muiden asiakkaiden prosessit olivat kesken, joskin asiakkaiden tilanteista oli saatu lisäselvyyttä. Kaksi oli juuri aloittanut työvoimapoliittisen ohjaavan koulutuksen, heistä toinen työkyvynarvion jälkeen. Yksi nuori oli kolmatta kertaa kuntouttavassa työtoiminnassa. Neljä nuorta oli seurantajakson lopulla ilmoittautunut uudelleen työttömäksi työnhakijaksi. Kaksi nuorta oli suunnitellusti työvoiman ulkopuolella, heistä toinen sosiaalitoimen perhetyön asiakkaana.

Kahden nuoren tilanne olisi monenlaisten elämännhallinnallisten vaikeuksien vuoksi pitänyt käsitellä laajemmalla foorumilla, esimerkiksi asiakasyhteistyöryhmässä. Nuorten elämännhallinnalliset valmiudet eivät olleet läheskään riittäviä itsenäiseen asumiseen tai siirtymiseen työelämään. Silti he käytännössä jäivät palveluitta, koska soveltuvia, riittävän tukevia palveluja ei ollut tarjolla tai niitä ei osattu hyödyntää.

Ajlehtijat

Nuorten elämännhallinnallinen tilanne

Ryhmän kymmenen nuorta olivat pääosin alle 20-vuotiaita. Tosin joukossa on myös kaksi, jotka seurantajakson aikana täyttivät 25 vuotta. Kuudella oli mielenterveysongelmia, joita kuvaa ongelman diagnostisoimattomuus, hoitotahon puuttuminen ja osin sairauden tunnistamattomuus. Yhdelle nuorelle oli aikaisemmin maksettu Kelan kuntoutusrahaa, ja yksi oli ollut psykiatrisessa hoidossa. Kellään ei ollut pitkäaikaista hoitokontaktia seurantajakson aikana. Vain yhdellä nuorella oli päihdeongelma.

Kuntouttava työtoiminta kesti keskimäärin vajaa seitsemän kuukautta. Kolme nuorta aloitti kuntouttavan työtoiminnan toisen kerran seurantajakson aikana. Jälkimäiset jaksot kestivät ensimmäistä jaksoa lyhyemmän ajan. Kaksi jaksoista keskeytettiin, ja yksi jatkui saumattomasti työkokeilulla. Seitsemän asiakkaan kuntouttava työtoiminta toteutettiin työkeskuksessa ja kolmen ostopalveluina.

Viranomaistoiminta

Ajelehtijoiden aktivointisuunnitelmia tarkistettiin usein, keskiarvon ollessa 4,4. Yhdelle oli tehty jopa kahdeksan aktivointisuunnitelmaa ja yhdelle seitsemän, kahdelle tosin vain yksi. Tästä ryhmästä oli hyvin vaikea löytää yhteneväisiä piirteitä. Aktivointiprosessien heikko hallinta näytti johtuvan sekä asiakkaiden elämänhallinnallisista tekijöistä että viranomaisten prosessin hallinnointitavasta. Ryhmä oli erityisen mielenkiintoinen, koska elämänhallinnallisia ongelmia oli vähän, ja asiakkaat pystyivät aktivointiprosessin alussa suoriutumaan pitkästä kuntouttavan työtoiminnan jaksosta. Tilanne kuvaa nuorten ongelman luonnetta. Nuoren elämänhallinnasta ei saatu riittävästi tietoa, jotta soveltuva palvelua olisi pystytty tarjoamaan. (Vrt. Halonen ym. 2006, 32; Suikkanen ym. 2004, 221.)

Aktivointisuunnitelmien tiheys ei tässä ryhmässä korreloinut asiakkaan saaman palvelun tai selviytymisen kanssa. Nuoret selviytyivät pitkästä kuntouttavan työtoiminnan jaksosta, minkä jälkeen prosessi ei edennyt määrätietoisesti. Nuorten sitoutumattomuus heijastui myös työntekijöihin. Tilanteista oli vaikeaa saada kiinni. Prosesseissa ei ole osoitettavissa kohtia, joissa olisi pitänyt toimia toisin mutta nopea keskeytyksiin tarttuminen ja palveluiden tarjonnan oikea-aikaisuus olisi voinut tehostaa prosessia tai tuoda lisää tietoa asiakkaan elämänhallinnan puutteista. Tässä ryhmässä on normialennusta käytetty työvälineenä erityisen paljon (4 eri asiakasta). Nuoret aloittivat kahdesta neljään toimenpidettä seurantaajan aikana, silti aktivointiprosessit eivät näyttäyty intensiivisinä.

Asiakaskunnan elämänhallinnallisten kysymysten monimutkaisuutta kuvaa se, että puolet nuorista oli ollut KOHO –toiminnan asiakkaana jo vuosina 2002 tai 2003. Kolmella oli kuntouttavaa työtoimintaa kokeiltu jo ennen vuotta 2005. Silti asiakkaiden työelämään ohjaaminen ei ollut onnistunut. Kävin vielä yksityiskohtaisesti näiden asiakkaiden työntekijöiden vaihtuvuuden läpi koko prosessin ajalta. Vaihtuvuutta ei ollut tavanomaista enempää. Kaikissa tapauksissa ainakin yksi työntekijä oli pysynyt samana.

Esimerkki ajelehtijasta

Nuori ohjautui aktivointisuunnitelman perusteella kuntouttavaan työtoimintaan. Nuori käytti päihteitä (sekakäyttö) ja oli aiemmin ollut asunnoton (äiti kuollut). Nuori oli osallistunut kuntouttavaan työtoimintaan kerran aiemmin (2002 kolmen kuukauden ajan). Kuntouttavan työtoiminnan aikana oli paljon luvattomia poissaoloja, minkä takia toiminta keskeytettiin neljän kuukauden jälkeen. Aktivointisuunnitelmaa tarkistettiin, ja nuori aloitti kuntouttavan työtoiminnan arviointijakson, mihin hän ei myöskään kiinnittynyt. Arviointijakso keskeytettiin kuukauden kuluttua, vaikka nuoren monenlaiset ongelmat tunnistettiin. Nuori ei tullut paikalle, häntä ei tavoitettu puhelimitse eikä hän lupauksistaan huolimatta saapunut paikalle. Nuorelle tehtiin seurantajakson aikana vielä kaksi aktivointisuunnitelmaa. Hän oli nuorisoaseman asiakkaana, mutta asioi siellä satunnaisesti, joten hoito ei päässyt käynnistymään. Nuori oli työnhakijana työvoimatoimistossa, mutta naimisiin menon ja puolison vapausrangaistuksen päättymisen jälkeen nuori muutti naapurikuntaan, jossa ilmoittautui työnhakijaksi. Työhallinnon palvelu ei naapurikunnassa ehtinyt käynnistyä seurantajakson aikana.

Vaikuttavuus

Kaksi nuorta oli seurantajakson päättyessä työssä, yksi työkokeilussa, yksi kurssilla ja yksi työharjoittelussa ja neljä työttömänä. Kaikkien tilanne oli seurantajakson päättyessä vaikiutumaton. Nuorten aktivointiprosessien jatkuminen oli useissa tapauksissa epävarmaa.

Vain kaksi nuorta sai prosessin päättymishetkellä toimeentulotukea. Kunnasta poismuuttaneen taloudellisesta tilanteesta ei ole tietoa. Kahdella oli palkkatuloa ja viidellä oli oikeus työmarkkinatukeen.

Palveluun sitoutujat

Nuorten elämänhallinnallinen tilanne

Palveluun sitoutujat olivat 20—24-vuotiaita. Elämänhallinnallisia ongelmia oli pääsääntöisesti kaksi tai vähemmän. Vain kahdella oli kolme tai useampia elämänhallinnallisia ongelmia. Lähes kaikilla oli eritasoisia mielenterveysongelmia. Kahdella nuorella oli päihdeongelma, toinen heistä oli pitkäkestoisessa korvaushoidossa ja toinen hakeutui hoitoon jakson aikana.

Kuntouttavan työtoiminnan jaksot kestivät erityisen pitkään, viidellä vähintään kymmenen kuukautta. Neljä nuorta oli kahteen eri otteeseen kuntouttavassa työtoiminnassa ja yksi

kolme eri kertaa. Kuntouttava työtoiminta toteutettiin pääosin ostopalveluina, vain kaksi aloitti kuntouttavan työtoiminnan kaupungilla. Kahden nuoren jälkimmäinen jakso toteutettiin kaupungin palveluissa. Kolme asiakasta oli seurantajakson lopussa sairauslomalla, heistä yksi määräaikaisella kuntoutustuella. Viiden asiakkaan sairausloma oli aktivointiprosessin keskellä. Kaksi asiakasta oli sairauslomalla kaksi eri kertaa. Keskimääräinen sairausloman pituus oli neljä kuukautta vaihdellen kuukaudesta kymmeneen. Sairauslomat oli myönnetty pääsääntöisesti mielenterveydellisistä syistä tai korvaushoitoon liittyen.

Viranomaistoiminta

Sairausloman sisältävät aktivointiprosessit ovat tiiviisti hallinnoituja ja nuoret kiinnittyvät palveluihin vaikeasta elämäntilanteestaan huolimatta. Silti prosessien hoidoissa oli pulmia erityisesti päihde- ja mielenterveysongelmien tunnistamiseen suhteen. Näytti siltä, että kun nuori kiinnittyi palveluun, hänen tilannettaan ei kuntouttavan työtoiminnan aikana arvioitu riittävästi, jolloin hoitoon ohjaus viivästyi. Viranomaistyö oli sinänsä intensiivistä, mutta asiakkaiden omaehtoiset ”irtiotot” intervention aikana toivat mutkia matkaan (työhön haakeutuminen, alan vaihtaminen, pääsykokeisiin osallistumattomuus jne.).

Myös tässä ryhmässä prosessien yhtäläisyyksien löytäminen oli vaikeaa. Sairauslomat eivät sinänsä katkaissheet prosesseja. Aktivointi jatkui saumattomasti sairausloman jälkeen. Yhteistyö terveydenhuollon kanssa oli kuitenkin niukkaa. Kahdelle nuorelle ostettiin työkyvynarvio yksityiseltä lääkäriasemalta työhallinnon määrärahoihin.

Esimerkki palveluun sitoutuvasta nuoresta

Turkuun muuttanut masentunut nuori nainen, joka yhdessä avopuolionsa kanssa käytti alkoholia ja huumeita. Arviointijaksolla vuonna 2004 alkanut kuntouttava työtoiminta jatkui vuonna 2005 viisi kuukautta. Myöhemmin työtoiminnan työpäiviä vähennettiin kolmesta kahteen, mutta silti poissaolot jatkuvat. Poikaystävän suisidaalisuus oli osin syy poissaoloihin. Hoitokontakti nuorisotasemalla ei ollut kiinteä. Nuori jäi yhdeksäksi kuukaudeksi sairauslomalle sen jälkeen kun oli hakenut sekä Tsemppi- kurssille että Sitku -hankkeeseen, joihin ei tullut valituksi aineiden käytön vuoksi. Kontakti KOHO-toimintaan aktivoitui uudelleen nuorisotaseman aloitteesta, kun nuorella oli muutama päihteetön kuukausi takana. Nuori aloitti kuntouttavan työtoiminnan mielenterveysongelmallisille suunnatussa ostopalvelussa. Nuori jaksoi kurssilla oikean lääkityksen turvin hyvin, hänellä oli seurantajakson lopussa kolme kuukautta kuntouttavaa työtoiminta takana

Vaikuttavuus

Seurantajakson päättyessä kolme asiakasta oli kuntouttavassa työtoiminnassa, kaksi toista kertaa ja yksi kolmatta. Yhden asiakkaan aktivointiprosessi oli edennyt jo työelämään, jossa nuori kuitenkin uupui ja jäi sairauslomalle. Yksi nuori oli todettu työkyvyttömäksi ja hän sai tukea asuntolan työntekijöiltä. Yksi asiakas oli juuri aloittanut opiskelun toisella paikkakunnalla lääkärin kirjoittamasta sairauslomasta huolimatta.

Kaksi aktivointiprosessia junnasi paikallaan. Toisessa asiakas roikkui kuntouttavassa työtoiminnassa yrittäen opiskella iltalukiassa eikä hakeutunut hoitoon. Lopulta kuntouttava työtoiminta keskeytettiin ja asiakas ohjattiin hakemaan sairauslomaa ja hoitoa. Toisen nuoren kohdalla kuntouttavaa työtoimintaa jatkettiin jo kolmannen kerran, edelleen vain kolme päivää viikossa. Asiakkaalla oli lääkitys, mutta heikko yhteys hoitavaan tahoon. Nuori suunnitteli opiskelujen aloittamista, mutta ei hakenut tosissaan oppilaitoksiin, joihin olisi voinut tulla valituksi. Näissä molemmissa tapauksissa pohdin, miksi yhteispalavereita ei terveydenhuollon kanssa pidetty.

Yksikään aktivointiprosesseista ei varsinaisesti keskeytynyt, mutta ei myöskään edennyt. Kun nuori ei itse koe tarvitsevansa esimerkiksi terapiaa, on viranomaisverkosto keinoton. Hoitoon motivoimattomuus yhdistyneenä lievään psyykkiseen sairauteen todettiin jo NYTKU-hankkeessa hankalaksi yhtälöksi. Nuorten on vaikeaa eri syistä kiinnittyä aikuisten mielenterveyspalveluihin. Tähän ryhmään kuuluvat nuoret olivat pitkään aktivointitoimenpiteiden piirissä mutta lopullista selkeyttä heidän tilanteisiinsa ei tullut (yhtä lukuun ottamatta). Osin näytti siltä, että asiakkaat itsekin kyllästyivät ohjaaviin palveluihin ja yrittivät nopeuttaa prosessia, mikä kostautui myöhemmin. Tässäkin ryhmässä 25 vuoden ikäraja osoittautui ongelmalliseksi palvelun jatkumisen näkökulmasta.

Viisi nuorta sai toimeentulotukea seurantajakson päättyessä, yksi oli kuntoutustuella, kaksi sai sairauspäivärahaa ja yksi työmarkkinatukea.

Aktivointiprosessien seuranta keskeytyy

Nuorten elämänhallinnallinen tilanne

Kaikki neljä kuuluivat vähän ongelmia omaavaan ryhmään ja heillä oli mielenterveysongelmia. Hyvin alkaneiden prosessien seuranta katkesi kuntouttavan työtoiminnan päätyttyä. Kaikkien neljän kuntouttava työtoiminta oli kestänyt vähintään kolme kuukautta. Kaksi asiakasta muutti paikkakunnalta ja aloitti tiettävästi opiskelun, yksi hakeutui osa-aikaiseen työhön, eikä ilmoittautunut enää työnhakijaksi. Tämä nuori haki kuitenkin keran seurantajakson lopulla toimeentulotukea, jolloin laskelmassa oli huomioitu palkkaa, joten hän lienee ollut seurantajakson ajan osa-aikatyössä. Yksi asiakas kuoli kesken seurantajakson.

Tutkimusjoukossa on muitakin paikkakunnalta muuttajia, mutta he ilmoittautuivat uudella paikkakunnalla työnhakijoiksi, joten heidän tilannettaan pystyttiin seuraamaan Ura-rekisteristä.

Yhdistin kaikki yhdeksän asiakastyypin taulukoksi, johon listasin asiakastyypin yleiset piirteet elämänhallinnan näkökulmasta sekä asiakastyypille yleisen työmarkkinallisen tilanteen seurantajakson päättyessä ryhmien vertailun helpottamiseksi.

Taulukko 5. Asiakasprosessien ryhmittely

1. Määrätietoisesti etenevät aktivointiprosessit asiakastyypeittäin 19 (25 % koko joukosta)

ASIAKAS- TYYPPI	ELÄMÄN- HALLINTAONGEL- MAT	TYYPILLISTÄ	INTERVENTIONN TULOS SEURANTAJAKSON PÄÄTTYES- SÄ
Selviytyjät (N 10)	Kaikilla vain yksi ongel- ma	Pitkä kuntouttavan työtoiminnan jakso, joista 4 kesti yli vuoden, muilla 3 – 5 kuukautta. Tiivis viranomaisyhteistyö; aktivointisuunnitelmia puolella 3-5 ja puolella vähemmän kuin kolme. 8:lla tiivis kontakti yhteen työntekijään.	Nuoret sijoittuneet työelämään tai koulutukseen melko pysyvästi: 4 työ, 5 opiskelu, 1 työkokeilu (osa siirtyy ko. toimenpiteeseen heti seu- rantajakson päättymisen jälkeen) kaikki 10 ensisijaisten tukien piirissä
Työelämästä (N 9) loittonevat	kuudella paljon ongelmia, kolmella vähän. 3 kaksoisdiagnoosia	Pitkä kuntouttavan työtoiminnan jakso, joista 4 kesti yli vuoden, kolmen 6 kk. Kahden jakso keskeytyi (>2 kk) Tiivis viranomaisyhteistyö, aktivointi- suunnitelmia keskimäärin 3,7.	Nuoret eivät pystyneet hyödyntämään työhön ja koulutukseen suuntaavia palveluja: 3 työtön (2:lla päätös Kelan työkokei- lusta), 6 työelämän ulkopuolella (kor- vaushoito ym.) kaikki 9 toimeentulotuen asiakkaina

2. Poukkoilevasti etenevät aktivointiprosessit, joissa kuntouttava työtoiminta keskeytyy ensimmäisen jakson aikana N 23 (29 %)

ASIAKAS TYYPPI	ELÄMÄN- HALLINTAONGELMAT	TYYPILLISTÄ	INTERVENTION TULOS SEURANTAJAKOSN PÄÄTTY- ESSÄ
Luovuttajat (N7)	Paljon ongelmia, ei hoitokontakteja, 5 opiaattiriippuvaisuutta, 4 kaksoisdiagnoosia	Kuntouttava työtoiminta kesti joitakin viikkoja. Aktivointi-prosessia pyrittiin jatka- maan keskeytyksestä huolimatta. Vain 0-4 aktivointisuunnitelmaa (to- teutumattomia 1-3). Nuoret muuttivat paljon, joten työnte- kijät vaihtuivat erityisen usein.	Polut työelämään ja koulutukseen edelleen täysin epäselviä, mutta akti- vointiprosessia pyritään jatka- maan. 1 opiskelemissa, 4 työtön, 2 työ- voiman ulkopuolella. kaikki 7 toimeentulotuen asiakkai- na
Sitoutumat- tomat (N7)	Paljon ongelmia, hoitamaton päihde- ja/tai mie- lenterveysongelma 4 kaksoisdiagnoosia	Kuntouttava työtoiminta kesti vain muutamia päiviä. Aktivointisuunnitelmien määrä oli yh- tä lukuunottamatta alle kolme.	Viranomaisilla ei työvälineitä tä- män ryhmän auttamiseksi. Akti- vointi-interventio ei ole mahdolli- nen. 2 sairauslomalla, 1 työtön, 4 työ- voiman ulkopuolella.
Sinnittelijät (N6)	Paljon ongelmia (4), hyvin monentyypisiä elämän- hallinnanongelmia; mielenterve- ysongelma (2), päihdeongelma (4), terveyteen liittyviä ongelma (3), koulunkäyntiin liittyviä on- gelma (2).	Kuntouttava työtoiminta keskeytyi 1,5 kuukauden kuluttua ja jatkui pitkähkön ajan kuluttua pitempänä jaksone, joka ei enää keskeytynyt Tiivis viranomaistoiminta, silti akti- vointisuunnitelmia vähemmän kuin 3.	Aktivointiprosessi jatkuu tiiviinä, työelämään vielä matkaa 1 työ, 1 opiskelu, 2 kuntouttava työ- toiminta, 1 työtön (työkyvynarvio), 1 työvoiman ulkopuolella muun tu- en piirissä (terapia ja tuettu asumi- nen)
Oman tiensä kulkijat (N3)	Vähän ongelmia	kuntouttava työtoiminta kesti 2 päivä- stä 1,5 kuukauteen. Nuori ei sitoutunut tarjottuun palveluun eikä palvelu ollut nuoren elämäntilanne huomioiden oi- kea-aikaista.	Aktivointi-interventio jatkuminen varmaa. 2 työtön, 1 työvoiman ulkopuolella

3. Poukkoilevasti etenevät aktivointiprosessit, joissa kuntouttava työtoiminta kestää pitkään N 35 (46 %)

ASIAKAS TYYPPI	ELÄMÄN- HALLINTAONGELMAT	TYYPILLISTÄ	INTERVENTION TULOS SEURANTAJAKSON PÄÄTTYESSÄ
Marginali- soituneet (N11)	Paljon ongelmia; somaattisia ja neurologisia sairauksia ja heikkolahjai- suutta. 5 kaksoisdiagnoosia	Pitkä kuntouttavan työtoiminnan jakso, joista 5 kesti yli 6 kk. Tiivis viranomaistoiminta, joka ei kui- tenkaan näy aktivointisuunnitelmien määrässä. Yli puolelle tehty vähemmän kuin 3 (6). Ohjauksia muihin palvelui- hin 5.	Kiinteä aktivointiprosessi jatkuu, suhde työelämään selkiytymässä 2 ohjaava koulutus, 1 työharjoittelu, 1 kuntouttava työtoiminta, 5 työtön, 2 työ- voiman ulkopuolella muun tuen piirissä (perhetyö, korvaushoito). Kahdella pää- tös opiskelusta Kelan kuntoutusrahan turvin. 9 tulona toimeentulotuki, 1 sv.- päiväraha, 1 ei tietoa.
Ajelehtijat (N 10)	Vähän ongelmia, erityyppisiä mt. ongelmia mutta ei kiinteää hoitokon- taktia (6)	Pitkä kuntouttavan työtoiminnan jakso, keskimäärin 6,6 kk Aktivointisuunnitelmien tarkistuksia paljon (keskiarvo 4,4), silti prosessi ei ole tiivis. Nuori toimii omien impulssi- ensa mukaisesti eivätkä viranomaiset näyttäyty kovin aktiivisina.	Aktivointiprosessien jatkuminen osin epävarmaa, nuorten valmiudet työelä- mään edelleen epäselvät 2 työssä, 1 työkokeilussa, 1 ohjaavalla kurssilla, 1 työharjoittelussa, 1 kuntouttavassa työtoiminnassa, 4 työ- tön. Tulomuoto: 2 palkkatulo, 5 työmarkki- natuki, 2 toimeentulotuki, 1 ei tietoa
Palveluun sitoutujat (N9)	Vähän ongelmia (7); mielenterveysongelmat hallitsevia, 5 kaksoisdiagnoosia	Pitkä kuntouttavan työtoiminta, viidellä yli 10 kk. Kaikkien aktivointiprosessi sisältää sai- rausloman.	Aktivointiprosessit jatkuvat, valmiudet työelämään osin selviämässä 4 sairausloma, 3 kuntouttava työtoimin- ta, 2 työvoiman ulkopuolella muun tuen piirissä (terapia, korvaushoito) Tulomuoto: 1 kuntoutustuki, 2 sairaus- päiväraha, 1 työmarkkinatuki, 5 toimeen- tulotuki
Seuranta keskeytyy (N4)	1-2 ongelmaa, joista toinen mielenterveysongelma	Kuntouttava työtoiminta kesti 3 – 6 kk, jonka jälkeen aktivointi-interventio kes- keytyi eri syistä.	1 osa-aikainen työ, 2 muutto ja ehkä opiskelu toisella paikkakunnalla, 1 kuo- lema

5.2.3. Asiakastyypien tarkempi analyysi elämänhallintaongelmien näkökulmasta

Tyypittelyn jälkeen tarkastelin uudelleen kvantitatiivisesta aineistosta eri asiakastyyppeihin kuuluvien nuorten elämänhallinnallisten ongelmien luonnetta. Halusin tarkistaa, kasaautuvatko tietyt elämänhallintaongelmat joihinkin asiakastyyppeihin. Näin ei kuitenkaan ollut. Missään ryhmässä ei ollut yksikään elämänhallinnan ongelma yliedustettuna. Esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmia oli jokaisessa ryhmässä. Kun tarkastelin päihde- ja mielenterveysongelmien samanaikaisuutta, esiintyi neljässä ryhmässä (luovuttajat, sitoutumattomat, marginalisoituneet ja palveluun sitoutujat) noin puolella nuorista yhtäaikainen päihde- ja mielenterveysongelma. Yhteensä nuoria, joilla oli molemmat ongelmat samanaikaisesti oli 28 prosenttia koko tutkimusjoukosta. Kolmessa ryhmässä (selviytyvät, oman tiensä kulkijat ja aktivointiprosessi keskeytyy) ei samanaikaisuutta eli kaksoisdiagnoosia esiintynyt lainkaan.

Samanaikaisesti esiintyvistä päihde- ja mielenterveysongelmasta käytetään yleisesti käsitettä kaksoisdiagnoosi. Käsite on uusi ja sen käyttö vaihtelee organisaatioittain jonkin verran sen suhteen millaisista mielenterveysongelmista päihdeidenkäyttäjillä on kyse. HUS:n päihdepsykiatrian klinikka rajaa kaksoisdiagnoosin käsitteen asiakkaisiin, joilla on joko vaikea persoonallisuushäiriö tai psykoositasoinen diagnoosi yhdistyneenä huumeisiin. Jonkun toisen organisaation piirissä jo masentunut päihdeongelmainen henkilö voidaan nimetä kaksoisdiagnoosipotilaaksi. (Hurnanen 2007, 8, 16.)

Melko yksimieleisiä eri hoitotahojen piirissä ollaan siitä, että samanaikaisesta päihde- ja mielenterveysongelmasta kärsivien asiakkaiden auttaminen on vaikeaa ja vaatii erityisosaamista. Tyypillistä on, että nämä usein aggressiivisesti käyttäytyvät, ongelmiaan tunnistamattomat ja heikosti hoitoon motivoituvat asiakkaat jäävät hoidon ulkopuolelle. Toisaalta kaksoisdiagnoosipotilaat hakevat usein apua monista paikoista samanaikaisesti sitoutumatta kuitenkaan mihinkään niistä. Heidän provokatiivinen ja aggressiivinen käyttäytymisen voi herättää henkilökunnan keskuudessa negatiivista asennoitumista ja sopimus-

ten ja sääntöjen laiminlyönnit vaikeuttavat ryhmän hoitoa. (Hurnanen 2007, 9; Mantila 2008, 42; vrt. Halonen 2006, 19.)

Tässä tutkimuksessa olisi voitu lähtökohtaisesti eritellä hoidossa olevat ja hoidon ulkopuolella olevat nuoret. Tilanne kuitenkin vaihteli prosessin aikana. Prosessin yksi tulos saattoi olla nuoren sitoutuminen hoitoon. Olisi myös ollut erittäin ongelmallista päättää kumpaan ryhmään nuori kuuluu, eli oliko nuori hoitoon sitoutunut vai ei. Toisaalta moni jo hoidossa ollut nuori retkahti intervention aikana pitkähkön raittiina olon jälkeen. Tavallista oli myös, että nuori lopetti säännöllisen lääkityksen ilman, että asiasta olisi sovittu hoitavan tahon kanssa. Käytän tässä yhteenvedossa termiä kaksoisdiagnoosi nostaakseni esiin ryhmät, jossa yhtäaikainen päihde- ja mielenterveysongelma esiintyy, korostaakseni asiakaskunnan yleisesti tunnettua vaikeahoitoisuutta.

Selviytyjillä eniten esiintyneet elämänhallinnanongelmat olivat mielenterveysongelmat (4) ja päihdeongelmat (3). Muita ongelmia esiintyi tasaisesti yhdestä kahteen. Yhdeksällä kymmenestä oli yhdestä kahteen ongelmaa. Nuoret kuuluivat vähän ongelmia omaavaan ryhmään, mutta ongelmat saattoivat olla vaikeita kuten päihde- tai mielenterveysongelma. Tässä ryhmässä ei ollut kenelläkään kaksoisdiagnoosia.

Työelämästä loittonevista kolmella kymmenestä oli kaksoisdiagnoosi. Päihdeongelmista viisi oli opiaattiriippuvuuksia. Koulunkäyntiin liittyviä ongelmia oli neljällä nuorella. Muita ongelmia esiintyi yhdestä kolmeen. Myöskään tässä ryhmässä mikään ongelma ei noussut selittäväksi tekijäksi. Ongelmat olivat kuitenkin kasaantuneet, kuudella kymmenestä oli kolme tai useampi elämänhallinnallinen ongelma.

Luovuttajilla oli kaikilla seitsemällä paljon ongelmia. Kuudella oli sekä opiaattiriippuvuus että velkoja. Mielenterveysongelma esiintyi neljällä nuorella, heistä kaikilla oli kaksoisdiagnoosi. Koulunkäyntiin liittyviä ongelmia oli kahdella samoin rikoksia.

Sitoutumattomista neljällä seitsemästä oli kaksoisdiagnoosi. Kaikilla oli paljon ongelmia. Muita ongelmia oli tasaisesti kahdesta kolmeen. Nuorten vähäinen sitoutuminen ja

kuntouttavan työtoiminnan lyhyt kesto viittaa kuitenkin siihen, ettei kaikkia ongelmia edes ehditty tunnistaa.

Sinnittelijöistä neljällä oli velkoja. Puolella joukosta oli mielenterveys- tai päihdeongelma, kuitenkin vain yhdellä se esiintyi samanaikaisesti. Päihdeongelma oli yleensä opiaattiriippuvuus. Rikoksiin ei ollut syylistynyt kukaan. Muita ongelmia esiintyi tasaisesti kaksi. Neljällä nuorista oli paljon elämänhallinnallisia ongelmia, kahdella vähän.

Oman tiensä kulkijat ryhmässä ei esiintynyt lainkaan velkoja eikä päihdeongelmaa. Mielenterveysongelmia oli kahdella. Kenelläkään ei ollut enempää kuin kaksi elämänhallinnallista ongelmaa.

Marginalisoituneiden ryhmässä velkoja oli kaikilla yhdellätoista. Kuudella oli mielenterveysongelma, päihdeongelma viidellä, joista neljä opiaattiriippuvuutta. Viidellä nuorella oli kaksoisdiagnoosi. Koulunkäyntiin ja terveyteen liittyviä ongelmia oli neljällä, rikoksiin oli syylistynyt kaksi. Kaikilla oli paljon ongelmia.

Ajelehtijoilla oli vähän ongelmia. Kuudella oli mielenterveydellinen ongelma. Kaksoisdiagnoosia ei esiintynyt lainkaan. Velkoja tai rikoksia ei ollut kenelläkään. Ryhmään kuului vain yksi opiaattiriippuvainen. Koulunkäyntiin ja kasvuolosuhteisiin liittyviä ongelmia oli ollut kahdella nuorella.

Palveluun sitoutujien ryhmään kuului sekä paljon (3) että vähän (6) ongelmia omaavia nuoria. Viidellä yhdeksästä oli kaksoisdiagnoosi. Yleisin ongelma tässäkin ryhmässä oli mielenterveysongelma (8). Päihdeongelma oli viidellä nuorella, joista kolmella opiaattiriippuvuus. Rikoksia ei ollut tehnyt kukaan. Muut ongelmat jakaantuivat tasaisesti yhden ja kolmen välillä.

Näyttää siltä, ettei ongelmien luonne eikä ongelmien määrä selitä nuorten selviytymistä aktivointi-interventiossa. Palveluun sitoutuneiden ryhmässä kiinnittää erityisesti huomiota se, että nuoret kuuluvat pääosin vähän ongelmia omaavaan ryhmään, mutta yli puolella on

kaksoisdiagnoosi. Yhtäaikainen päihde- ja mielenterveysongelma ei täten ole este hyötyä aktivointi-interventiosta. Kaksoisdiagnooseja oli sekä palvelusta hyötyvien (palveluun sitoutujat, marginalisoituneet) että palveluista hyötymättömien (luovuttajat, sitoutumattomat) ryhmissä.

5.2.4. Yhteenveto

Laadullinen aktivointiprosessien arviointi osoitti, että kuntouttava työtoiminta auttoi eteenpäin myös nuoria, jotka kvantitatiivisten tulosten perusteella eivät näyttäneet hyötävän aktivointi-interventiosta. Kvantitatiivisten tulosten perusteella melkein puolet (49 %) tutkimusjoukosta oli seurantajakson päättyessä työttömänä tai kokonaan työvoiman ulkopuolella, kun laadullisen aineiston perusteella ainoastaan 36 prosenttia nuorista (luovuttajat, sitoutumattomat, oman tiensä kulkijat, ajelehtijat) ei hyötynyt aktivointi-interventiosta lainkaan. Yhdentoista nuoren (15 % tutkimusjoukosta) tilanne suhteessa työelämään oli täten selviämässä vaikkakin he seurantahetken päättyessä olivat passiivisesti työttömänä.

Parhaiten kuntouttavaa työtoimintaa pystyi hyödyntämään yli 20-vuotias nuori, jolla oli hyvät sosiaaliset ja kognitiiviset valmiudet ja ainoastaan yksi elämänhallinnallinen ongelma. Jos tämän ryhmän nuorella oli päihde- tai mielenterveysongelma, oli hänellä hoitokontakti, johon hän oli sitoutunut. Huomattavaa oli, että myös tämän ryhmän kohdalla kuntouttavan työtoiminnan jaksot olivat hyvin pitkiä. On todennäköistä, että säännöllinen työtoiminta tuki hoitoprosessia. Kuntouttavan työtoiminnan kanssa samanaikainen hoitokontakti toimi, kun viranomaiset olivat tietoisia toistensa toimista ja tekivät yhteistyötä. Linnossuon mukaan (2004, 39) kuntouttava työtoiminta on verkostoja luova aktivointitoimenpide.

Myös vaikeasti moniongelmaiset nuoret, jotka sitoutuivat riittävästi aktivointiprosessiin, hyöttyivät pitkästä kuntouttavasta työtoiminnan jaksosta. Pitkän jakson aikana pystyttiin nuoren toimintakykyä arvioimaan, ja hänet saatiin ohjatuksi soveltuviin tutkimuksiin ja palveluihin. Tähän ryhmään kuului nuoria, jotka eivät itse osanneet puhua vaikeuksistaan, jolloin avun tarve oli jäänyt piiloon.

Pieni ryhmä nuoria ei hyötynyt lainkaan nykymuotoisesta aktivointi-interventiosta ja siihen sisältyvästä kuntouttavasta työtoiminnasta. He olivat heikkoresurssisia nuoria, jotka eivät pystyneet asioimaan etukäteen sovitulla ajalla tai heidän elämänhallintansa oli monin eri tavoin niin vajavaista, etteivät he pystyneet kiinnittymään viranomaisten ehdoilla tarjottavaan palveluun eivätkä täten hyötäneet aktivointi-interventiosta.

Akuutista päihdeongelmasta kärsivät, hoitoon motivoitumattomat nuoret eivät sitoutuneet kuntouttavaan työtoimintaan. Toisinaan aktivointiprosessia käytettiinkin päihdeongelman näkyväksi tekemiseen, ja nuori kiinnittyi intervention tuloksena esimerkiksi korvaushoitoon. Yhteistyössä työvoimaohjaajan kanssa tehtyihin aktivointisuunnitelmiin sisältyvien erilaisten toimenpiteiden tarjoaminen nosti nuoren päihdeongelman paremmin esiin, kuin pelkästään sosiaalitoimistossa tapahtuva keskustelu. Kun nuori kieltää päihdeongelman olemassaolon, on sosiaalityöntekijän usein mahdoton osoittaa se ilman toiminnallisuutta.

Nuoret, jotka eivät tunnistanee omia voimavarojaan tai niiden puutteita eivätkä sitoutuneet pitkäjänteisesti palveluun, eivät näyttäneet hyötävän kuntouttavasta työtoiminnasta. Tämän ryhmän kohdalla myös työntekijät kokivat neuvottomuutta, mikä näytti johtavan myös heidän sitoutumattomuuteensa intervention toteuttamisessa, jolloin keskeytyneiden prosessien uudelleen aloittaminen viivästyi.

Nuoren sitoutuminen kuntouttavaan työtoimintaan oli todennäköisempää, kun työntekijöiden vaihtuvuus oli vähäistä ja ohjaus tapahtui viranomaisyhteistyönä nuoren näkökulmasta oikea-aikaisesti. Nuoren osallistaminen aktivointiprosessin suunnitteluun lisäsi todennäköisesti nuoren sitoutumista kuntouttavaan työtoimintaan. Osallistamisen tärkeyttä oli kuitenkin vaikeaa osoittaa nyt käytetyillä tutkimusmenetelmillä. Mikäli aktivointisuunnitelmat olisivat systemaattisesti olleet tutkijan käytössä, olisi niistä saattanut voida tulkita nuoren toiveiden ja näkemysten huomioimista.

5.3. Johtopäätökset

5.3.1. Aktivointiprosessien pulmakohtia

Aktivointiprosessiin osallistuvat nuoret joutuvat tulemaan toimeen minimituloilla. Osalla nuorista oli erityisen vähän valmiuksia suunnitella ja ennakoida menojaan. Toimeentulotuen maksatuksen siirtyminen sosiaalityöntekijältä etuuskäsittelyyn hankaloitti tämän ryhmän talouden hallintaa entisestään. Kirjallinen toimeentulotuen hakeminen on osalle nuorista kohtuuttoman hankalaa. Vuokran maksun rästiintyminen on tavanomaista, ja pientenkin sakkujen maksaminen tuntuu ylivoimaiselta. Osa nuorista tarvitsee aktiivista tukea laskujen maksamiseen ja esimerkiksi mahdollisen vuokratästin hoitamiseen. Heillä ei ole edellytyksiä selviytyä taloutensa hoidosta itsenäisesti ilman säännöllistä tukea. Hyvin heikkoresurssiset nuoret ajautuvat tilanteeseen, jossa he eivät enää saa uutta asuntoa vuokratästien ja maksuhäiriömerkintöjen takia. Toisaalta uuden asunnon etsiminen ja muutto vievät nuoren huomion pitkäksi aikaa pois aktivointiprosessista.

Heikosti aktivointi-interventioon sitoutuvien nuorten prosesseissa oli usein kuukausia kestäviä katkoksia. Kun prosessia jatketaan pitkän ajanjakson kuluttua, on keskeytymisen syiden erittely hankalaa. Heikosti motivoituneiden nuorten aktivointia tulisi jatkaa kaikin mahdollisin keinoin. Asiakkaan kutsuminen aktivointisuunnitelman tarkistukseen sosiaali-toimistoon tiettyä ajankohtana, on osoittautunut huonosti toimivaksi vaihtoehdoksi. Kun nuori ei tule, hänelle lähetetään uusi kutsu, mutta usein sekään ei tuota tulosta. Varatuista aktivointiajoista jää Turussa keskimäärin 40 prosenttia käyttämättä. Toimeentulotuen normialennukset lisäävät harvoin nuoren osallistumishalukkuutta.. Kotikäynti ei todennäköisesti tuottaisi yhtään parempaa tulosta, toisaalta nuoren asumisolosuhteisiin tutustuminen voisi kertoa lisää nuoren elämänhallinnasta. (Vrt. Halonen ym. 2006, 20.)

Anna-Liisa Lämsä kuvaa tuoreessa väitöskirjassaan (2009) lasten ja nuorten syrjäytymisongelman laatua ja dynamiikkaa sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Hän tunnistaa vakavassa syrjäytymisvaarassa, epäonnistumisen kehässä olevat nuoret toimeentulotukiasiakkaat, jotka eivät usko, että heillä olisi juurikaan mahdollisuuksia onnistua elämässään. Nämä nuoret selittävät epäonnistumisensa itseensä liittyvillä tekijöillä ja onnistumi-

set itsestään riippumattomilla tekijöillä. Näitä nuoria leimaa huonommuus, kelpaamattomuus, toivottomuus ja avuttomuus, ja heidän koko identiteettiään leimaa häpeä. Tällöin myös sosiaalityöntekijä voi kokea itsensä avuttomaksi. (Lämsä 2009, 164 - 166.)

Osa aktivointiprosessiin ohjattavista nuorista kokee todennäköisesti edellä kuvatun tyyppisiä tuntemuksia. He eivät pysty sosiaalitoimistossa tapahtuvassa suunnittelussa ottamaan kantaa toimenpiteisiin, jotka heitä auttaisivat. Heille aktivointisuunnitelman allekirjoittaminen ei merkinne suunnitelmaan sitoutumista. Suunnitellun toimenpiteen keskeytyminen ei siten ole myöskään yllätys, eivätkä nuoret hakeudu jatkamaan aktivointiprosessia. Olisi tärkeää tunnistaa etukäteen nuoret, joiden kanssa jo lähtökohtaisesti toisin toimiminen tuottaisi todennäköisemmin toivottua kehitystä. Sosiaalityöntekijän kanssa yhdessä tehty tutustuminen kuntouttavan työtoiminnan toteutuspaikkaan, siellä mahdollisesti toiminnan kokeilu, jonka jälkeen asian pohdiskelu yhteisellä paluumatkalla, voisi asiakkaan näkökulmasta näyttäytyä paremmin hallitulta. Uskallus sanoa ääneen, ettei pysty vaadittuun toimenpiteeseen, mahdollistaisi sosiaalityöntekijällekin uuden avauksen.

Osa pitkistä aktivointiprosesseista päättyy nuoren aloittaessa opiskelun tai määräaikaisen työn, jolloin tiivis viranomaisten tuki nuoreen päättyy. Opintotuki tai palkka turvaa toimeentulon, eikä nuorella ole syytä pitää yhteyttä viranomaisiin. Onnistuneen aktivointiprosessin päättyminen mahdollistaa työntekijöiden huomion kääntymisen uusiin asiakkaisiin. Aina nuori ei kuitenkaan selviäkään odotetusti, mutta kestää pitkään ennen kuin nuori ilmoittautuu uudelleen työnhakijaksi ja hakee toimeentulotukea. KOHO-toiminta mahdollistaa asiakkuuden aloittamisen jo ennen kuin opiskelu keskeytyy, mutta useinkaan nuori ei osaa tai kehtaa palata tuen piiriin. Aktiivinen tilanteen seuranta ja kontaktin säilyttäminen nuoreen määräajan aktivointiprosessin päätyttyä olisi toivottavaa. Epäonnistumisten ennakointi on huomattavasti helpompaa kuin aktivointiprosessin uudelleen aloittaminen. Aktivointiprosessin päätyessä tulisikin sopia, kuka pitää nuoreen yhteyttä, ja tehdä myös nuorelle selväksi avun saanti tarvittaessa. Nuoren toivetta yhteydenpitotavasta tulisi kuunnella. Jälkiseuranta tuo myös aktivointiprosessiin toivottua tietoa tehdyn aktivointi-intervention vaikuttavuudesta.

Aktivointiprosessien seuranta osoitti, että työntekijöiden vaihtuminen on prosessien intensiivisyyden ja suunnitelmallisuuden kannalta riskialtista. Nuorten elämään kuuluvat muutot kaupungin sisällä. Sekä sosiaalityöntekijät että työvoimaohjaajat toimivat postipiireittäin, jolloin muutto aiheuttaa työntekijöiden vaihtumisen. Väliaikainen asunnottomuus on myös melko tavallista, myös tällöin työntekijät vaihtuvat, koska asunnottomien toimeentulotukeen liittyvät asiat hoidetaan erityissosiaalitoimistossa. Työkäytäntöjen muuttaminen tässä suhteessa parantaisi palvelua. (Vrt. Linnossuo 2004, 45.)

Nuoren täyttäminen 25 vuotta kesken aktivointiprosessia näyttäytyy tutkimuksen aineiston perusteella pulmallisena. Kuntouttavan työtoiminta ei ole 25 vuotta täyttäneelle enää lain mukaan velvoittavaa, ja nuori siirtyy aikuispalveluiden piiriin. Vastuu nuoresta siirtyy uusille työntekijöille. Yleensä prosessi keskeytyy vaihdon seurauksena pitkäksi aikaa. Nuoren elämässä 25 vuoden ikäraja ei useinkaan takaa parempaa valmiutta vastata työ- ja koulutusurasta. Asiakkuus KOHO-toimintaan päättyy pääsääntöisesti myös 25 ikävuoden täyttyä. Asiakkaan siirtäminen aikuisten yksikköön tulisi harkita tapauskohtaisesti. Erityisesti niiden nuorten siirtämistä tulee tarkoin harkita, joiden kiinnittyminen aktivointiprosessiin on ollut heikkoa.

5.3.2. Tulokset realistisen arvioinnin näkökulmasta

Realistinen arviointitutkimus pyrkii selvittämään, mikä intervention toteuttajan toiminnassa aiheuttaa odotetun muutoksen eli miksi jokin toimii, missä olosuhteissa ja kenen kohdalla. Realistisen arvioinnin tavoitteena on toiminnan kehittäminen siihen suuntaan, mikä näyttää toimivan. Rajavaaran mukaan (2001, 60) realistisessa arvioinnissa projektin onnistuneisuus ei määrity sen mukaan, miten sen tulokset vastaavat alkuperäisiä tavoitteita tai etukäteen valittuja tuloskriteerejä, vaan kyse on toimintamallien osuvuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta. Onko toiminta osattu suunnitella ja toteuttaa oivaltavasti ottaen huomioon toimintaympäristön mahdollisuudet ja rajoitukset.

Tässä tutkimuksessa selvitettiin, toteutuvatko tutkimuksen ohjelmateorian mukaiset vaikuttavuusodotukset nuorten aktivointi-interventiossa. Kvantitatiivisten tulosten mukaan

palveluun oli ohjattu oikea kohderyhmä, koska nuoret olivat selkeästi jo syrjäytymisvaarassa. Nuoret olivat pääosin jo yli 20-vuotiaita, joten syrjäytymiskehitykseen oli korkea aika puuttua. Tulosten mukaan noin puolet aktivointi-interventioon osallistuneista nuorista oli seurantajakson päättyessä edennyt vaativimpiin työhallinnon toimenpiteisiin, koulutukseen tai työhön. Vaikuttavuusoletukset toteutuivat täten kohtuullisesti huomioiden kohderyhmän vaikeus. (Vrt. esim. Nyqvist 1995, 171.)

Tutkimuksen laadullisen osan tavoite oli selvittää, mikä aktivointi-interventiossa on se mekanismi, joka auttaa kohderyhmän nuoria kohti toivottua tulosta. Haluttiin selvittää, onko interventio keskeinen tekijä siihen, että puolet nuorista oli kiinnittynyt intervention jälkeen työhallinnon toimenpiteisiin tai koulutukseen tai, miksi interventio ei ollut auttanut nuorta.

Realistinen arviointi tutkii kahdenlaisia mekanismeja, mekanismeja, jotka edesauttavat tuloksien saavuttamista ja mekanismeja, jotka vaikuttavat päinvastaisesti. Mekanismit vaikuttavat tietyssä kontekstissa, josta osa on sellaisia, johon interventiolla ei pystytä vaikuttamaan. Tässä tutkimuksessa oletettiin nuoren elämänhallinnan paraneminen olevan se keskeinen tekijä, johon kuntouttavalla työtoiminnalla pyritään vaikuttamaan. Monissa aiemmissa vastaavatyypisissä tutkimuksissa oli päädytty tulokseen, jossa vaikeista elämänhallintaongelmista kärsiviä nuoria ei käytettävissä olevin työmenetelmin pystytty auttamaan. (Esim. Halonen ym. 2006, 19; Suikkanen ym. 2004, 221.)

Työhallinnon ja sosiaalityön yhteinen aktivointiprosessi tavoittaa nuoret vasta yli 20 -vuotiaina. Nuorten asiakkuus on sitä ennen sekä sosiaalitoimessa että työhallinnossa lyhyt huomioiden pitkä toimeton jakso peruskoulun jälkeen. Nuorilla oli erittäin vähän tai ei ollenkaan kokemusta työelämästä eikä 40 prosentilla ollut edes yritystä aloittaa ammatillisia opintoja. On selvää, että nuorten elämänhallinnalliset ongelmat ovat vaikeutuneet, ja niihin on osin jo vaikeaa vaikuttaa, kun peruskoulun jälkeen on kulunut viisikin vuotta lähes toimetonta aikaa ja nuoret ovat tottuneet elämään, jota työ tai koulutus ei jäsennä.

Nuori, jolla on päihde- tai mielenterveysongelma eikä hänellä ei ole tiivistä hoitokontaktia, ei pysty osallistumaan kuntouttavaan työtoimintaan. On myös ryhmä nuoria, joilla on

eri syistä johtuen niin vähän elämänhallinnallisia resursseja, etteivät he pysty hyödyntämään nykymuodossa toteutettua aktivointi-interventiota. Suurelle osalle nuorista aktivointi-interventio, johon kuuluu kuntouttava työtoiminta, on kuitenkin toimiva palvelu, joka auttaa heitä eteenpäin.

Kvantitatiivinen aineisto toi selkeästi esiin kuntouttavan työtoiminnan keston vaikutuksen saavutettuihin tuloksiin. Mitä pitempään toiminta kesti, sen paremmin nuori näytti selviytyvän seurantajakson päättyessä vaativimmista toimenpiteistä. Jos kuntouttava työtoiminta keskeytyi nopeasti, oli vaikuttavuus vähäistä. Kuntouttavan työtoiminnan kesto on yksi aktivointi-intervention vaikuttava mekanismi.

Pitkät, keskeytymättömät kuntouttavan työtoiminnan jaksot näyttävät johtavan ongelmien tunnistamiseen. Nuori saattoi päästä Kelan kuntoutuspalvelujen piiriin tai erityisammattikouluun, jonka vaatimustaso vastasi hänen voimavarojaan. Määrätietoisesti etenevät prosessit sisälsivät kaikki ne aineistoon kuuluvat aktivointiprosessit, joissa kuntouttava työtoiminta kesti yhtäjaksoisesti yli vuoden. Kuntouttavan työtoiminnan keskeytyminen ei silti aina keskeyttänyt aktivointiprosessia. Nopea keskeytymisen syiden selvittäminen ja aktivointiprosessin jatkaminen niin, että kuntouttavaa työtoimintaa voidaan myöhemmin jatkaa, lisää nuoren sitoutumista uuteen kuntouttavan työtoiminnan jaksoon.

Tutkimusaineiston nuorista 70 prosenttia osallistui kuntouttavaan työtoimintaan vähintään kolmen kuukauden ajan. Luku sisältää myös nuoret, jotka keskeyttivät kuntouttavan työtoiminnan ja aloittivat sen seurantajakson aikana uudelleen. Kvantitatiivisten tulosten mukaan puolet paljon ongelmia omaavista nuorista keskeytti kuntouttavan työtoiminnan ennen ensimmäisen kolmen kuukauden päättymistä.

Laadullinen analyysi toi lisävalaistusta nuorten aktivointiprosesseihin ja se mahdollisti yksittäisten nuorten tilanteisiin palaamisen yhä uudelleen. Analyysitapa ei tuonut kuitenkaan toivomaani faktaa viranomaisten toimintatapojen merkittävydestä nuoren prosesseissa. Tutkimustulosten mukaan kuntouttava työtoiminta tuottaa toivottua tulosta niiden toimintaan ohjattujen nuorten kohdalla, jotka pystyvät osallistumaan toimintaan vähintään sovitun kolme kuukautta. Tuloksellisuutta lisää, jos nuori on samanaikaisesti sitoutunut hoita-

maan elämänhallinnallista ongelmaansa sekä prosessin tiiviys, jolloin suunnitelma tarkistetaan riittävän usein ja viranomaiset tekevät yhteistyötä hoitavan tahon kanssa.

Palaan Saaren (2009, 39) visioiman sosiaalisten mahdollisuuksien edistämisen filosofiaan, jonka mukaan sosiaalipolitiikan painopistettä tulee siirtää sosiaalisten riskien hallinnasta sosiaalisten mahdollisuuksien edistämiseen. Aktivointi-intervention tarjoaa parhaimmillaan nuorelle toimintakyvyn säilyttämisen ja hyödyntämisen mahdollisuuksia kuntouttavan työtoiminnan muodossa. Pitkät kuntouttavan työtoiminnan jaksot edistävät nuoren valmiuksia siirtyä vaativimpiin toimenpiteisiin tai ainakin auttavat heitä kiinnittymään sosiaali- ja terveystalouteen. Aktivointi-intervention vaikuttavuutta tulisikin tarkastella nuorten koko elämänkaaren näkökulmasta eikä pelkästään työ- ja koulutuspolkujen kautta. Nuoren kiinnittyminen osallistumaan voimavarojensa sallimissa rajoissa esimerkiksi järjestötoimintaan voitaisiin tällöin katsoa riittäväksi toiminnaksi, joka takaisi hänen oikeutensa sosiaaliturvaan.

Realistinen arviointi on menetelmänä vaativa. Intervention vaikutus kahdenlaisiin mekanismeihin ja niiden suhde kulloiseenkin kontekstiin on teoriatasolla hyvin mielenkiintoinen. Käytännön tutkimuksessa systemaattinen tiedonkeruu mahdollistuu kuitenkin vain tietyistä interventioista koskevista tekijöistä. Tämän ammatillisen lisensiaattitutkimuksen yksi tutkimusmenetelmä oli ammattikokemuksen hyödyntäminen aineiston analyysissä. Olen tehnyt johtopäätöksiä, joiden lähtökohtaa en suoraan pysty osoittamaan, kysymys on ehkä intuitiosta tai hiljaisesta tiedosta. Aloittaessani tekemään nuorten aktivointi-intervention etenemistä kuvaavia prosessiuria, oletin pystyväni systemaattisempaan tiedonkeruuseen. Yllätyin, miten yksilöllisiä jokaisen nuoren urat olivat.

Kuntouttavan työtoiminnan toteutuspaikka ei tämän tutkimuksen aineiston perusteella näytä olevan aktivointiprosessin onnistumisen kannalta merkittävä tekijä. Kuntouttavaa työtoimintaa toteutettiin sekä kaupungin omassa työkeskuksessa että nuorten työpajoilla. Puolet palveluista ostettiin neljältä eri palveluntuottajalta. Työpaikat olivat hyvin erilaisia, ja niissä tarjolla ollut ohjaus ja tuki vaihteli paljonkin. Työkeskuksessa nuoret toimivat osastoilla, joissa muut työntekijät olivat aikuisia, monin eri tavoin vajaakuntoisia työntekijöitä. Nuorten työpajoilla kaikki työntekijät olivat nuoria, ja koko toiminta toteutettiin

nuorten lähtökohdista ilman tuotannollisia paineita. Ostopalvelut olivat osin erikoistuneet tiettyihin kohderyhmiin, kuten mielenterveyskuntoutujiin (Tsemppi) tai nuoriin aikuisiin (Kaarinan Pajamestarit). Turun Seudun työttömien tarjoama palvelu läheni kaupungin työkeskuksen olosuhteita, joissa vertaistuki korostui. Raina-säätiössä oli mahdollisuus työskennellä esimerkiksi kasvihuoneessa, joka oli monen nuoren toivepaikka.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta pakotti valtion ja kunnan viranomaiset yhteistyöhön. Laki sinänsä on osoittautunut toimivaksi, koska se on tuonut erityisesti kunnan aikuissosiaalityöhön lisää työvälineitä. Myös ne nuoret, jotka eivät asioi aktiivisesti työvoimatoimistossa, saadaan yhteistyössä aktivoinnin piiriin. Suuri osa näistä nuorista hyötyi aktivointitoimenpiteistä, joskin nuoren sisäisiin elämänhallinnallisiin ongelmiin puututaan liian myöhään ja puutteellisin keinoin.

6. Suositukset

Aktivointi-intervention edellyttämä yhteistyö sosiaalityön ja työhallinnon välillä sekä nuoren tilanteen arviointi toiminnallisin menetelmin on toimiva aikuissosiaalityön työmenetelmä. Intervention toteuttaminen niin, että nuoren elämänhallinnasta ja siihen vaikuttavista ongelmista saadaan oikea käsitys, edellyttää laajaa osaamista ja hyvin toimivaa yhteistyötä eri ammattiryhmien ja hallintokuntien välillä. Aktivointi-interventio vaatii viranomaisten pitkäjänteistä paneutumista ja joustavaa ajankäyttömahdollisuutta prosessin eri vaiheissa.

Pieni osa nuorista ei ollut autettavissa aktivointi-intervention mahdollistamin keinoin. Tämä ryhmä tarvitsee intensiivisiä, päivittäisiä tukimuotoja, joita tällä hetkellä ei viranomaisilla ole käytettävissä. Tuettu asuminen, asioiminen ilman ajanvarausta, päivittäinen yksilöohjaus ja tuki saattaisivat auttaa näitä nuoria, jotka eivät todennäköisesti ole myöhemminkään aktivoitavissa työelämään. Silti heillä tulee olla oikeus elää ihmisarvoista elämää, jonka saavuttamiseksi he tarvitsevat tavallista enemmän tukea. (Vrt. Juhila 2008, 76; Mäntysaari 2006b, 118.)

Sosiaalityöntekijät tarvitsisivat työpareikseen työvoimaohjaajien lisäksi sekä nuorten mielenterveys- että päihdepalvelujen osaajia. Työvoimaohjaajien koulutus ja osaaminen eivät kohdennu vaikeista elämänhallinnallisista ongelmista kärsiviin nuoriin. Heillä on harvoin sosiaali- tai terveysalan koulutusta eikä työvoimahallinnon sisäistä koulutusta kohdenneta niiden työnhakijoiden ongelmien hoitoon, jotka eivät ole työmarkkinoiden käytettävissä. Näistä lähtökohdista käsin on luonnollista, että aktivointisuunnitelmat painottuvat työhallinnon toimenpiteisiin ohjaamiseen. Jos sosiaalityöntekijä nostaa esiin voimakkaasti nuoren ongelmat ja heikot elämänhallinnalliset resurssit, menettää hän sekä työparinsa että nuorelle tarjottavat palvelut.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta mahdollistaa kuntouttavan työtoiminnan tarjoamisen myös esimerkiksi päihdehuollon ryhmäpalvelujen muodossa. Nuorten ohjaaminen ja motivointi näihin palveluihin on kuitenkin erittäin vaativaa. Aktivointisuunnitelmaistuntojen toteuttaminen siten, että niihin osallistuisi työvoimaohjaajan asemesta kulloinkin tarvittavan ensisijaisen palvelun tuottaja, voisi helpottaa ohjausta ja nuoren sitoutumista. Niukat työntekijäresurssit eri toimijoiden piirissä estänevät tämäntyyppisen käytännön ilman lainsäädännöllistä pakkoa.

Kun nuorella on paljon elämänhallinnallisia ongelmia tai hänellä on samanaikainen päihde- ja mielenterveysongelma, tulisi aktivointisuunnitelmissa paneutua nuoren ohjaukseen ja tukemiseen nykyistä tarkemmin. Ensin tulisi varmistaa nuoren kiinnittyminen yhteen työntekijään, joka arvioi, milloin asiakas on ohjattavissa uuteen palveluun. Kuntouttavan työtoiminnan ensimmäiset päivät ovat kriittisiä. Tutun työntekijän läsnäolo ja tuki ensimmäisinä työpäivinä voisi vähentää keskeytymisiä. Kuntouttavan työtoiminnan heti keskeyttävien ryhmä on pieni. Siksi ryhmän sitouttamiseen kannattaisi satsata vielä hiukan enemmän aikaa. Käytetty työaika palautunee sitä kautta, että nuoren tukeminen jatkossa helpottuu. Yhdessä vietetty ensimmäinen kuntouttavan työtoiminnan päivä saattaisi lisätä nuoren luottamusta työntekijään. Syntyneen luottamuksen varassa olisi mahdollista jatkossa käsitellä vaikeitakin asioita. (Vrt. Korteniemi 2005b, 126.)

Aikuissosiaalityössä asioivat nuorten lisäksi hyvin monentyyppiset asiakkaat. Yksin asuvat päihde- ja mielenterveysongelmaiset, erilaiset maahanmuuttajaryhmät, akuutteja elä-

mäkriisejä kohdanneet kuntalaiset jne. Nuorten maailma on omanlaisensa ja sen ymmärtäminen vaatii erityisosaamista. Jo Lokki-projektin arviointitutkimuksessa kiinnitettiin asiaan huomiota (Nyqvist 1995, 172). Aktivointiprosesseja tukemaan tulisi perustaa nuorisosiaalityöhön erikoistunut työryhmä, joka palvelisi nuorta koko aktivointiprosessin ajan riippumatta asuinpaikasta. Nuorten elämämaailman tunteminen ja kiinnostus nuorten kasvun ja kehityksen erityisongelmiin mahdollistaisi toiminnan, joka pitkäjänteisemmin tukisi tätä pientä mutta vaikeasti autettavaa sosiaalityön asiakasryhmää. Nuorisosiaalityön yksikkö mahdollistaisi asiakasvastaanoton nykyistä ajanvarauskäytäntöä väljemmin. (Vrt. Koskinen 2007, 86.)

Heikkoresurssisten ja monista elämänhallinnallisista ongelmista kärsivien nuorten tukemiseen tulee löytää uusia työtapoja. Toimistokeskeinen, ajanvarauksella toimiva viranomaisyhteistyö ei riitä. Työntekijöiden pitää olla nuoren tavoitettavissa muutoinkin kuin etukäteen sovittuna ajankohtana tai puhelinaikana. Matalan kynnyksen palvelupiste nuorille, jotka eivät ole ammatillisessa koulutuksessa tai työhallinnon normaalipalvelujen piirissä, toisi kustannustehokkaan ratkaisun ja mahdollistaisi varhaisen puuttumisen. Nykyisten työntekijäresurssien keskittäminen toimitiloihin, jotka paremmin vastaisivat nuorten elämämaailmaa ja valmiuksia hyödyntää tarjottuja palveluja, helpottaisi asiakkaan ohjausta. Riittävät resurssit omaava yksikkö mahdollistaisi yhteisen koulutuksen ja osaamisen kumuloitumisen sekä vähentäisi työntekijöiden vaihtuvuutta innostuneen työyhteisön muodossa. Yksikön tulisi toimia moniammatillisesti ja asiakaslähtöisesti ilman ”emohallintojen” hallinnointikulttuureja. (Vrt. Linnossuo 2007, 147 - 148.)

Yksiköllä pitäisi olla tiiviit kontaktit nuorten päihde- ja mielenterveyspalveluihin ja nuorisotyön liikkuviin yksiköihin. Työvoiman palvelukeskuksen nuorten työvoimaohjaajat voisivat ainakin osa-aikaisesti työskennellä samoissa tiloissa. Päivittäinen yhdessä työskentely mahdollistaisi tarvittaessa nopean reagoinnin ja nuoren vastaanottamisen, vaikka hän asioisi ”väärään” aikaan. Nuorisosiaalityön yksikköön kertyisi ajantasainen tieto koko kaupungin heikkoresurssisten nuorten keskeisistä ongelmista. Yhteisissä tiloissa työskentely mahdollistaisi uudenlaisten toimintatapojen kehittelyn sekä tiedon ja osaamisen jatkuvan kumuloitumisen. Erikoistuminen nuorisosiaalityöhön lisäisi työn arvostusta ja ehkä

myös palkkausta, jolloin työntekijöiden vaihtuvuuskin voisi olla vähäisempää. (Vrt. Linnosuo 2007, 149.)

Turkuun suunnitellaan nuorille omaa asiakasyhteistyöryhmää, jossa olisi nuorten kasvua ja kehitystä koskevaa erityisasiantuntemusta. Myös tästä aineistosta löytyy aktivointiprosesseja, joissa olisi ollut hyvä pysähtyä tarkastelemaan nuoren saamia palveluja ja niiden vaikutusta moniammatillisemmin. Erityisesti terveydenhuollon asiantuntemuksen laajempi hyödyntämisen tarve nousee esiin. On ymmärrettävää, että kun monet yritykset nuoren kanssa valuvat hukkaan, ei työntekijän ole helppo innostua aktivoimaan nuorta yhä uudelleen. Yhteistyöryhmä voisi tuoda tilanteeseen etäisyyttä ja uutta näkökulmaa.

Aktivointi-interventio on toimiva aikuissosiaalityön työmenetelmä työttömien, toimeentulotukea hakevien nuorten auttamiseksi kohti koulutusta ja työelämää. Se ei kuitenkaan ratkaise kaikkien työttömien nuorten ongelmia. Niiden nuorten, joilla on useita vakavia, kasautuneita elämänhallintaongelmia, auttaminen vaatii toisenlaisia yhteistyökumppaneita ja työmuotoja. Keskeistä on myös tarttua nuorten vakaviin elämänhallintaongelmiin huomattavasti aikaisemmin, kuin mitä laki kuntouttavasta työtoiminnasta edellyttää.

LÄHDELUETTELO:

Ahrne, Göran (1993) *Delvis människa, delvis organisation*. Sociologisk Forskning I, 59-78.

Aktiivinen sosiaalipolitiikka – työryhmän muistio (1999) Työryhmämuistioita 20. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.

Ala-Kauhaluoma, Mika, Keskitalo, Elsa, Lindqvist, Tuija & Parpo, Antti (2002) Aktiivisen sosiaalipolitiikan reformi 2001. Väliraportti kuntouttava työtoiminta -lain kohdentumisesta ja tuloksista. Helsinki: Stakes. Työpapereita 4.

Ala-Kauhaluoma, Mika (2003) Aktivointi työhallinnossa: Case-tutkimus kuntouttava työtoiminta -lain toimeenpanosta työvoimatoimistoissa. Teoksessa Ala-Kauhaluoma, Mika (2007) Toimeenpanon ratkaisuja ja arvioinnin haasteita. Tutkimus uusista työllistymisen tukemisen tavoista. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 76/2007.

Ala-Kauhaluoma, Mika, Keskitalo, Elsa, Lindqvist, Tuija & Parpo, Antti (2004) Työttömien aktivointi. Kuntouttava työtoiminta -lain sisältö ja vaikuttavuus. Helsinki: Stakes. Tutkimuksia 141.

Allardt, Erik (1976) *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo: WSOY.

Allardt, Erik (1996) *Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka*. Janus 3/1996, 224-241.

Arnkil, Robert & Karjalainen, Vappu (2008) Kohti työelämälähtöisiä integroivia palveluja – Työvoimatoimistojen ja työvoiman palvelukeskusten arviointitutkimus. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 18/2008.

Arnkil, Robert, Karjalainen, Vappu, Aho, Simo, Lahti, Tuukka, Lyytinen, Sanna-Mari & Spangar, Timo (2004) Yhteispalvelusta palvelukeskuskonseptin kehittämiseen. Yhteispalvelukokeilun arvioinnin loppuraportti. Työhallinnon julkaisu 339. Helsinki: Työministeriö.

Arviointi sosiaalipalveluissa. Katsaus arvioinnin peruskysymyksiin. Helsinki: Stakes. FinSoc työpapereita 3/2001.

Dahler-Larsen, Peter (2005) *Vaikuttavuuden arviointi*. Helsinki: Stakes. FinSoc arviointiraportteja 3/2005.

Eskola, Marjatta & Viheriäranta, Kaija (1983) Keskustelua sosiaalityön metodista. Teoksessa Aulikki Kananoja (päätoim.) *Sosiaalityön vuosikirja 1983*. Helsinki: Sosiaalityöntekijäin Liitto ry., 27-43.

Forssén, Katja (1993) Suojaverkon lapsiperheet. Tutkimus kasvuolopuutteiden takia lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden elämänhallinnan ongelmista ja perheiden kanssa tehdystä sosiaalityöstä. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaalipolitiikan julkaisuja A:2.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuntouttavan työtoiminnasta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 184/2000vp.

Hallituksen ohjelma 15.4.1999. Pääministeri Paavo Lipponen.

Halonen, Jukka-Pekka, Aaltonen, Tuula, Hämäläinen, Anneli, Karppi, Sirkka-Liisa, Kaukinen, Juha, Kervilä, Anja, Lehtinen, Marjatta, Pere, Erkki, Puukka, Pauli, Siitonen, Ville, Silvennoinen, Sirpa & Talon, Seija (2007) Syrjäytymisvaarassa olevien vajaakuntoisten nuorten kuntoutustarpeen arviointi. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 73. Helsinki: Kellan tutkimusosasto.

Halonen, Sanna, Hippi, Niina, Noronen, Virpi & Worster, Taina (2006) ”Kunhan kasvaa niin hyvä tulee” Aktivointisuunnitelman vaikuttavuus. Seurantatutkimus 2003—2005. Kuopion kaupunki: Sosiaali- ja terveystieteiden keskus. Kuntouttava työtoiminta.

Hautala, Tiina (2009) Sitkeää kuntoutusta turkulaisille nuorille. Toimintatutkimus työttömien nuorten kuntoutushankkeesta vuosina 2004 – 2006. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.

Henry, Gary T., Julnes, George & Melvin, M. Mark, (1998) Realist Evaluation: An Emerging Theory in Support of Practice. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Hurnanen, Risto (2007) Päivä kerrallaan ihmisenä ihmiselle. Loppuraportti 2003-2006. Alma-projektin hyviä työkäytäntöjä ja kehittämistarpeita. Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry: Tampere. Saatavilla www –muodossa: www.muotiala.fi

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Juhila, Kirsi (2008) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 82-108.

Juhila, Kirsi (2009) Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännöissä – Michel Foucault'n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa Mäntysaari, Mikko, Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-Kustantamo.

Julkunen, Raija (2006) Kuka Vastaa? : hyvinvoinnin rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Gummerus.

Julkunen, Raija (2008) Uuden työn paradoksit: Keskustelua 2000-luvun työprosesseista. Tampere: Gummerus.

Järvelä, Sampo & Laukkanen, Maija (2000) Näkökulmia voimavaraistamiseen. Employment Integra –projektien empowerment –teematyöraportti. Employment –julkaisut No19. Helsinki: Työministeriö.

Järvikoski, Aila (1996) Vajaakuntoisuudesta elämänhallintaan? Kuntoutuksen viitekehysten ja toimintamallien tarkastelu. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia.

Karjalainen, Pekka & Blomgren, Sanna (2004) Oikorata vai mutkatie? Sosiaalista kuntoutusta ja työelämäpolkuja nuorille. Helsinki: Stakes. FinSoc arviointiraportteja.

Karjalainen, Pekka & Sarvimäki, Pirjo (2005) Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus 2005:13.

Karjalainen, Vappu (1996) Verkoston lupaus. Tutkimus aikuisasiakkaan palveluverkoston rakentumisesta. Helsinki. Stakes. Tutkimuksia 68.

Karjalainen, Vappu & Lahti, Tuukka (2005) Pitkäaikaistyöttömyyttä tunnustava tieto. Teoksessa Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko, Lahti, Tuukka (toim.) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 271-292.

Karjalainen, Vappu, Saikku, Peppi, Pasuri, Auvo & Seppälä, Anja (2008) Mitä on aktiivinen sosiaalipolitiikka kunnassa? - näköalapaikkana työvoiman palvelukeskukset. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 20/2008.

Kazi, Mansoor A.F. (2003) Realist Evaluation in Practice. Health and Social Work. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage.

Kinnunen, Petri (2000) Arvioinnin arvio - sosiaali- ja terveystieteiden kehittämiprojektien evaluointiprojektin arviointia. Julkaisussa Raimo Laitinen (toim.) Arvioinnin arkea ja peruskysymyksiä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 39-45.

Koivisto, Juha (2006) Sosiaalialan näyttökeskustelu: miten sosiaalisten interventioiden vaikuttavuus osoitetaan? Janus 1/2006, 53-60.

Komonen, Katja (2001) Kouluyhteiskunnan marginaalissa – ammattikouluopinnot keskeyttäneiden nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen polut. Joensuun yliopisto, sosiologian laitos. Saatavilla www.alli.fi/nuorisotutkimus/tuhti/julkaisut/komonen.htm -muodossa:

Korteniemi, Pertti (2005a) Realismi ja realismin sovellus. Julkaisussa Julkunen, Ilse, Lindqvist Tuija & Kainulainen, Sakari (toim.) Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet. Helsinki: Stakes. FinSoc työpapereita, 122-31.

Korteniemi Pertti (2005b) Yksilökohtaisen palveluohjausprojektin realistinen arviointi. Julkaisussa Julkunen, Ilse, Lindqvist, Tuija & Kainulainen, Sakari (toim.) Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet. Helsinki: Stakes. FinSoc työpapereita, 17-33.

Koskinen, Anna-Kaisa (2007) ”Vaihtoehtoinen tarina” Mitä on sosiaalinen muutostyö? SOCCA ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 14.

Kotiranta, Tuija (2008) Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 335. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja (2001) Lindqvist, Tuija, Oksala, Ilkka & Pihlman, Marja-Riitta (toim.) Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kuusela, Pekka (2001) Julkisen sektorin modernisaatio, tuloksellisuus ja arviointi. Realistisen sosiaalitieteen ja arvioinnin näkökulma. Kuopion yliopisto selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 30.

Laitinen, Maarit (2008) Valta ja asiakaslähtöisyys viranomaiskohtaamisissa. Lahtelaisten asiakkaiden kertomuksia työttömyyden ajalta. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta / Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos / Kuntouttava sosiaalityö. Tampereen yliopisto: Saatavilla www-muodossa: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/lisuri00081.pdf>.

Laitinen, Raimo (2002) Itsearviointi: Arviointitekniikoista oppimiseen? Julkaisussa Laitinen, Raimo (toim.) Arvioinnin arkea ja peruskysymyksiä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 22-38.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001.

Laki toimeentulotuesta 1997/1412, muutos 2002/1294

Lindqvist, Tuija (1999) Evaluaation uskottavuus. Teoksessa Eräsaari, Risto, Lindqvist, Tuija, Mäntysaari, Mikko & Rajavaara, Marketta (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Helsinki: Gaudeamus, 106-118.

Lindqvist, Tuija (2005) Johdatus tapauskohtaiseen ja realistiseen arviointiin. Julkaisussa Julkunen, Ilse, Lindqvist, Tuija & Kainulainen, Sakari (toim.) Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet. Helsinki: Stakes. FinSoc työpapereita, 13-15.

Linnossuo, Outi (2004) Syrjäytymisestä selviytymiseen? Arviointitutkimus työttömien nuorten palveluohjauksesta. Helsinki: Kela. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 61.

Linnossuo, Outi (2007) Projektiorganisoitu kehittämistyö riskilasten ja –nuorten palveluisa Turussa vuosina 1993 – 2003. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 25.

Lämsä, Anna-Liisa (2009) Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Acta Universitatis ouluensis E Scientiae Rerum Socialium 102. Oulun yliopisto.

Mantila, Seija (2008) Kaksoisdiagnoosipotilaiden hoidon ja tuen haasteet ammattihenkilöstölle päihde- ja mielenterveystyössä. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulun julkai-

osasto.

Rajavaara, Marketta (2007) Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- terveysturvan tutkimuksia 84. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Raunio, Kyösti (1990) Sosiaalipolitiikan lähtökohtia. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Ritakallio, Veli-Matti (1991) Köyhyys ei tule yksin. Tutkimus hyvinvointipuutteiden kasaantumisesta toimeentulotukiasiakkailta. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus tutkimuksia 11/1991.

Robson, Colin (2001) Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Helsinki: Tammi.

Roos, J.P. (1987) Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämänkerroista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 454.

Rostila, Ilmari (2000) Realistinen arviointitutkimus ja onnistumisen pakot. Julkaisussa Raimo Laitinen (toim.) Arvioinnin arkea ja peruskysymyksiä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Rostila, Ilmari (2001a) Sosiaalisen kuntoutuksen mekanismit. Monet -projektin realistinen arviointi. Helsinki: Stakes. FinSoc arviointiraportteja 3/2001.

Rostila, Ilmari (2001b) Realistinen arviointitutkimus toimintamallin kehittämistyössä. Teoksessa Järviskoski, Aila, Härkäpää, Kristiina & Nuoko-Juvonen, Susanna (toim.). Monia teitä kuntoutuksen arviointiin. Helsinki: Kuntoutussäätiö tutkimuksia 69/2001.

Saari, Juho (2009) Hyvinvointivaltion tulevaisuuden haasteet. Esiselvitys tulevaisuusvaliokunnalle. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 1/2009.

Salavuo, Kari (1989) Kunnan sosiaalinen kartoitus ja asiakkaiden elinolot. Sosiaalipolitiikan julkaisuja Sarja A:25. Turku: Turun yliopisto.

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö 38/2000 vp. Saatavilla www.muodossa: <http://www.eduskunta.fi>.

Suikkanen, Asko, Martti, Sirpa & Linnakangas, Ritva (2004) Homma hanksaan. Nuorten kuntoutuskokeilun arviointi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:5.

Ståhle, Miia (2002) Kuinka kala jää koukkuun? Nuoren hyvinvoinnin ja elämänhallinnan merkitys asiakkuusprosessiin sitoutumisessa. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos.

Tuusa, Matti (2005) Kohti kuntouttavaa sosiaalityötä. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 74/2005.

Työ- ja sosiaalihuollon yhteistyöryhmän muistio (1999) Työ- ja sosiaalihuollon aktiiviyhteistyö. Työryhmämuistioita 1999:24. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja työministeriö.

Valtakari, Mikko, Syrjä, Hannele & Kiuru, Pertti (2008) Julkisen työvoimapalvelun palvelurakenteen uudistamisen vaikuttavuus. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 19/2008.

Wiman, Ronald (1994) Elämänhallinnan ongelmien kartoituskehikko. Helsinki: Stakes 11/1994.

LIITE 1

Leila Rauvola

MUUTTUJALOMAKE

Nro _____

Seuranta _____

TAUSTAMUUTTUJAT

1. **Ikä** (kategorinen muuttuja, orninaaliasteikko)

Syntymävuosi

2. **Sukupuoli**

0 mies

1 nainen

3. **koulutus**

0 peruskoulu kesken

1 peruskoulu

2 ylioppilas

3 ammatilliset opinnot

4. **ammatillisten opintojen keskeytyminen** (El.hal.)

0 ei aloittanut

1 keskeyttänyt kerran

2 keskeyttänyt useita kertona

5. **Asuminen** (El.hal.)

0 asunnoton

1 tuettu asuminen tai asuntola

2 asuu edelleen ydinperheessä

3. yksin

4 parisuhteessa

5 muu asumismuoto (esim. kimppakämpä)

6. **Työkokemus ennen aktivointi-interventiota** (sisältää työharjoittelut; ei KOHO-hara ja KuTY)

0 ei työkokemusta

1 alle 6 kk

2 6 -12 kk

3 yli vuosi

7. **Asiakkuuden kesto sosiaalitoimistossa** ennen interventiota (El.hal.)

0 ei asiakkuutta aikaisemmin

1 asiakkuus alle vuoden

- 2 1-2 vuotta
- 3 yli kaksi vuotta

8. Yhtäjaksoinen asiakkuus työvoimatoimistossa ennen interventiota (El.hal.)

- 0 asiakkuus ei ole voimassa ennen aktivointi-interventiota
- 1 1-6 kk
- 2 7-12 kk
- 3 yli vuoden

9. Ongelmia kasvuolosuhteissa (El.hal.)

- 0 ei ole
- 1 on

10. ongelmia koulunkäyntiin liittyen (El.hal.)

- 0 ei ole
- 1 on

11. ongelmia mielenterveyteen liittyen (El.hal.)

- 0 ei ole
- 1 on

12. terveysongelmia (pitkäaikaissairaudet, kehityshäiriöt ym.) (El.hal.)

- 0 ei ole
- 1 on

13. päihdeongelma (myös sekakayttö; ei opiaattiriippuvuus) (El.hal.)

- 0 ei ole
- 1 on

14. opiaattiriippuvuus (myös korvaushoidossa olevat) (El.hal.)

- 0 ei ole
- 1 on

15. velkaongelma (ulosotto, maksuhäiriö, sakkoja ym.) (El.hal.)

- 0 ei ole
- 1 on

16. rikoksia (El.hal.)

0 ei ole
on

17. Elämänhallinnallisten ongelmien määrä ennen aktivointi-interventiota (El.hal.)

0 ei ongelmia
1 yksi ongelma
2 kaksi ongelmaa
3 kolme ongelma
4 < 3 ongelmaa

18. sitoutuminen palveluihin; toimeentulotuen normialennus (El.hal.)

0 ei yhtään
1 yksi normialennus
2 enemmän kuin yksi normialennus

19. kuntouttavan työtoiminnan ensimmäinen toteutuspaikka. (El.hal.)

0 KYTEE-arviointijakso
1 Kalevan työkeskus
2 Kanslerintien työkeskus
3 Fendari
4 TST
5 Raina
6 Kaarina

SEURANTAMUUTTUJAT (vrt. ohjelmateoria eli intervention vaikutusta mittaavat muuttajat)

Lyhennykset: TK1 = tutkimuskysymys 1; TK2 = tutkimuskysymys 2

Ot 1-4 = ohjelmateorian mukainen vaikutusoletus

Seurantamuuttujia on 11, joista 1-4 mittaavat elämänhallinnan lisääntymistä ja kyvykkyyttä siirtyä vaativimpiin toimenpiteisiin. Muuttajat 5-10 mittaavat sitä, miten intervention hallinnoiminen toimii (ohjelmateorian vaikutusoletus 4.); muuttuja 11 on tutkijan subjektiivinen arvio tilanteesta

1. Osallistuminen toimenpiteisiin; seuranta yht. 6x, 3kk:n välein; kuvaa myös prosessia (TK1, ot3)

0 työvoiman ulkopuolella (toimeentulotuen asiakas)
1 työtön työnhakija
2 kuntouttava työtoiminta
3 työharjoittelu, työkokeilu tai ohjaava koulutus
4 työ tai opiskelu oppilaitoksessa tai ammatillinen työvoimapolitiittinen koulutus

- 5 sairausloma, kuntoutusraha tms.
6 muu (esim. äitiysloma, armeija, muuttanut)

Aloituspäivämäärä	_____		
Seurantapäivämäärät	:		Toimenpiteen koodi (1-6)
1	_____	_____	
2	_____	_____	
3	_____	_____	
4	_____	_____	
5	_____	_____	
6	_____	_____	

2. **ensisijainen toimeentulon lähde** (seuranta yht. 6 x, 3kk:n välein; (TK1, ot2)
0 ei tuloja (esim. vanhempien taloudellisen tuen varassa)
1 toimeentulotuki (ei muita tuloja paitsi asumistuki)
2 työmarkkinatuki tai työttömyyspäiväraha
3 palkkatulo / opintoraha
4 sairauspäiväraha / kuntoutusraha
5 muu (esim. äitiysraha, sotilasavustus)

Seurantapäivämäärät	:		Toimenpiteen koodi (1-6)
1	_____	_____	
2	_____	_____	
3	_____	_____	
4	_____	_____	
5	_____	_____	
6	_____	_____	

- 3.: **kuntouttavan työtoiminnan määrä viikossa** (TK1, ot1)
0 keskeyttänyt
1 päivä viikossa a´4 h
2 2-3 päivää viikossa a´4 h
3 < 3 päivää viikossa a´4 h
4 päättynyt sovitusti

Seurantapäivämäärät	:		Toimenpiteen koodi (1-6)
1	_____	_____	
2	_____	_____	
3	_____	_____	
4	_____	_____	
5	_____	_____	
6	_____	_____	

4. **kuntouttavan työtoiminnan toteutuneet läsnäolopäiviä / kk** (TK1, ot1) (El.hal.)
Lkm. /kk seurantajakson ajan eli 18 kk

KUTY-pituus yht. kk _____

Eri jaksoja _____

Läsnäolopäivät: 1-18 kk

1. ____ 2. ____ 3. ____ 4. ____ 5. ____ 6. ____ 7.
 ____ 8. ____ 9. ____ 10. ____ 11. ____

12. ____ 13. ____ 14. ____ 15. ____ 16. ____ 17. ____ 18. ____

5. Aktivointisuunnitelmien määrä koko jaksolla (TK2, ot4)

1. < 3 suunnitelmaa
2. 3-5 suunnitelmaa
3. yli 5 suunnitelmaa

6. Asiakassuunnitelmien määrä koko jaksolla (TK2, ot4)

- 1 < 3 suunnitelmaa
- 2 3-5 suunnitelmaa
- 3 yli 5 suunnitelmaa

7. Ohjaus muihin palveluihin tutkimusjakson aikana (TK2, ot4)

- 0 ei yhtään ohjausta
- 1 1-2 ohjausta
- 2 3 tai useampi ohjaus

8. Eri sosiaalityöntekijöiden määrä seurantajaksolla (TK2, ot4)

- 1 yksi sosiaalityöntekijä
- 2 2-3 sosiaalityöntekijää
- 3 < 3 sosiaalityöntekijää

9. Eri työvoimaohjaajien määrä seurantajaksolla (TK2, ot)

- 1 yksi työvoimaohjaaja
- 2 2-3 eri ohjaajaa
- 3 < 3 ohjaajaa

10. Eri urasuunnittelijoita seurantajaksolla (TK2, ot)

- 0 ei urasuunnittelijaa
- 1 yksi urasuunnittelija
- 2 < 1 urasuunnittelija

LOPPUTILANNE

1. Tutkijan arvio asiakkaan selviytymisestä tulevaisuudessa työvoimapoliittisissa toimen-

piteissä

- 1 todennäköisyys suuri
- 2 tilanteen heikentymisen riski
- 3 en osaa sanoa

Erityistä huomioitavaa

—